

6. A.G. către D. Gusti (1.7.1931)

1 iulie 1931

Stimate Doamnă Decan,

Vă aduc abia azi lucrările studenților de la Geografie și Istorie, pe care nu le putusem termina până ieri seara.

Nivelul lor este extrem de redus. În afara celor opt (Arsenescu G. Gh., Constantinescu M. Cornelia, Daia Th. Zoe, Izbășoiu S. Const., Niculescu Pompiliu, Pârvănescu G. I., Petrescu Gr. Paul, Voivozeanu Maria), care au copiat pe față transcriind cursul, sărind cel mult câte un pasaj, vor mai fi aruncat și alții din când în când câte un ochi pe curs. Acestea cu toate că d-l Vulcănescu le ceruse să puie jos cursurile și cu toate că mă chemase și pe mine să supraveghez alături de el.

N-am găsit nici o lucrare care să se fi menținut în subiect, tratând despre locul Sociologiei și al Istoriei în clasificările științelor. Aproape toți au reprodus capitolele din curs despre „Clasificarea Științelor” (în special credeau că lecția V e sediul materiei), fără nici o selecție. Iar cei vreo patru care formulează această idee o compensează prin prostii supărătoare.

N-aș putea numi lucrarea cea mai bună. Aveam însă intenția de a vă întocmi o statistică de lucrurile reținute cu deosebire: simple detalii ilustrative. Astfel: epuizarea Teoriei Istoriei, cultura juridică a lui Xenopol, naționalismul său, gradul de procuror. Toate acestea, formulate în genul următor: „o monumentală operă care azi zace în câteva biblioteci fără ca nimeni să mai pomenească de ea” (Beju A.A.), „nu se găsește nici chiar în bibliotecile noastre” (Netea S.). Spuse nu incidental, ci în propoziții independente. E pomenită chiar d-na Riria Xenopol, în posesia căreia se află „o lucrare importantă a sa” (Xenopol) (Bogdan Maria).

Apoi, curiozități ca: „înalță frecvență științifică” (Beju A.A.); „științe etimologice-noologice” (Butucescu I. Stella); „științe stomatologice” (somatologice) (Butucescu I. St.); „diletanțiști” (Davidescu M. Const.); „altul care face o bună clasificare a științelor fără să cunoască numele de Sociologie este Aug. Comte” (Mărculescu Zenobia); „să trecem în revistă și celebrul nume Aristide Briand” (Pârvescu A.); „după ce trece timpul școlii lui Epicur, apoi timpul stoicilor, vedem dialectica lui Platon, apoi dacă trecem și peste timpul Evului Mediu, ajungem în timpul adevăratei clasificări moderne, în timpul lui Bacon” (Rezeanu Dum.).

Elogiul monografiei: „roadele muncii sociologice a Inst[itutului] Soc[ial] Rom[ân] se văd din satul Runcu¹, în care s-a introdus cultura tutunului” (Crăciunescu Eliza; vezi și Tănăsescu Lucia). Institutele de cercetare sociologice: „Institutul german de Sociologie sub conducerea distinsului prof. Grünberg din Focșani” (Georgescu C. Gheorghe); „Frankfurt a. M. ... găsim chiar facsimilele fotografiate ale lui Marx pe care nu le posedă în original” (Târlea Aneta). Și toate lucrurile de sub soare.

Nume: Benthol (Bentham), Bocan (Bacon; Butucescu I. St.); „al doilea mare pozitivist, Hegel” (Spencer) (Anastasiu P. Mișu); Bletan (Bentham) (Dumitrescu

Caleria); Benthram (Giuglea I.); Betham, Compte, Compt, Widelband, Rietkert (Ianlănescu Marieta); August de Commte (Mircescu I. N.), Beken, Windenbland (Netea S.) ...

Lucrările de Seminar sunt aproape exclusiv exerciții de rezumare.

Cred că, din aceste 60 de lucrări, nici una nu merită bilă albă, vreo șapte-opt roșie, iar restul neagră.

Anexez lucrarea d-șoarei Ionescu I. Constanța², căreia d-l M. Vulcănescu i-a îngăduit, fiindcă a fost bolnavă, să-i aducă lucrarea mai târziu.

Primiți vă rog, stimatc Domnule Decan, încredințarea respectului meu profund.

Anton Golopenția

7. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [noiembrie 1931])

Îndrumările ce vreau să vi le cer concern muzeul. În zilele de după sfârșitul campaniei¹ am colindat, alături de d-l Stahl ori singur, satele regiunii. Am aflat astfel lucruri interesante atât în ceea ce privește organizarea sătască veche cât și în ceea ce privește viața spirituală câtă am putut-o cunoaște mai ales prin obiectivările artistice. În această din urmă privință, compararea unor sate vechi de mazili² cu altele mânăstirești, împrorietărite în jurul lui 1860 prin reforma Stolîpin³ (cu țaranul cel mai bogat având 4-5 deseatine, media 1,5-2) și altele însfârșit boierești, întremate abia prin împrorietăritarea făcută de Sfatul Țării (cu maximum 2 deseatine, media 0,5-1 des[eatinc]) s-a arătat extrem de rodnică. Descreșterea citadinizării e direct proporțională cu micșorarea pământului stăpânit și cu vechimea condițiilor de trai mai umane. În satele tip împrorietăritare Stolîpin lumea abia începe să facă de pildă covoare „cu damă” ca cele din Cornova, în cele împrorietărite după război cei cu oarecare bunăstare au încă numeroase scoarțe din lână vopsită cu culori vegetale.

Ni s-a pus astfel din nou problema muzeului. Am mai găsit la Seminar o adresă de la Comisia pentru studierea și coordonarea lucrărilor pregătitoare în vederea participării României la expozițiile și târgurile internaționale prin care vi se aducea la cunoștință cooptarea Domniei Voastre în comisia pregătitoare a participării României la Expoziția internațională a artelor populare din Berna din 1934. Seminarul va participa fără îndoială. Am avea chiar posibilitatea, în caz că totul ar fi pregătit până în amănunt, de⁴ a face vizibilă deosebirea între colecționarea etnografică de obiecte reprezentative și cercetarea sociologică a vieții sociale existente, de a impune dintr-o dată atenției unor cercuri străine largi metoda noastră de lucru și viziunea teoretică ce le stă la temelie.

Dar pentru aceasta ar trebui înregistrate și revăzute complet colecțiile anterioare și întocmită bine cea din Cornova. Muzeul din Cornova ar evidenția în mod impresionant un moment destul de înaintat al părăsirii tradiției locale pe planul artelor spațiale și al căderii sub curentul de uniformizare dominant în civilizația modernă. Un început de studiu statistic al caselor din sat ne-a arătat acest fenomen curios de lunecare a lucrurilor din bătrâni în încăperile mai proaste⁵: bucătărie,

cămară. Casa mare a cornoveanului cuprinde covoare cu modele noi și de factură Biedermayer, trecute nu știu cum în Basarabia, icoane în cromolitografii cu inscripții în opt limbi, făcute la München pare-se; în schimb, în kuhne icoana e încă un venerabil sfânt pe lemn, lăicerele modele mai mult sau ceva mai puțin vechi (toate de cel puțin 50–60 ani) de flori stilizate sau și mai vechi vârste.

Oamenii le dau destul de greu. O mulțime sunt totuși dispuși să ne dea câte o scoarță, câte o icoană. Pe prețuri destul de joase, 50–150 lei o icoană pe lemn, 300–1.000 o scoarță până la 4/1,80 m. Mai sunt, în urmă, diverse obiecte de utilitate casnică, toate mărunțișurile de pe pereți.

Ar mai trebui să trecem pe la Cornova, fără îndoială dacă e vorba să întocmim un muzeu într-adevăr model. Totuși o temelie solidă s-ar putea pune încă de acum din ce cunoaștem noi. Socoteam odată că cu 20.000 de lei s-ar putea cumpăra tot ce are o gospodărie obișnuită cornoveană. Așa ca la București să putem reconstitui cu ajutorul planurilor arhitecților totul, până și soba. S-ar cumpăra cu suma aceasta șase–șapte covoare (cele noi mai scumpe, cele vechi mai ieftine), vreo 10–15 icoane (pe lemn și carton), uși, ferestre, ulcele și toate celelalte.

Mai aveam și un alt plan mai dificil de realizat. Vi-l comunic mai mult decât îl propun. Colindând satele și privind icoanele am dat, în afara pieselor unice peste altele de factură similară și întru totul după același tipar. Cumpărând ori fotografiind toate icoanele din regiune și culegând toate informațiile ce pot fi date asupra fiecăreia dintre ele, completând apoi acest material cu toate datele pe care studiul monografic le impune atenției, se putea încerca ceea ce încă nu s-a făcut: un studiu asupra picturii noastre religioase. Se putea localiza un tip de icoane în anume sate, ceea ce presupunea că zugravul va fi stat cam la mijlocul cercului satelor cu aceste icoane. Se putea vedea astfel, cel puțin pentru o regiune restrânsă, dacă aceste icoane se răspândeau acum 120–80 de ani prin negustori ambulănți, ca azi, sau dacă erau opera unor zugravi locali. Studiul acesta se făcea nu pe 20–30 de icoane din toate colțurile țării, ajunse întâmplător în vreun muzeu, ci pe 200–300 de icoane culese sistematic. Întreprinderea necesită cam 15.000–20.000 lei și timp ca de 40 de zile. Darul de a-i convinge pe oameni nu lipsește.

8. A.G. către D. Gusti [iunie 1932]

Stimate Domnule Profesor și Ministru,

Ați avut bunăvoința de a-mi face cinstea ofertei locului de șef de Cabinet la Domnia Voastră. În caz că mă credeți demn încă și azi de acest loc, sunt gata să pun puterile mele destul de neînsemnate în slujba Domniei Voastre în acest post, așa cum vi le consacrasem până acum în altele¹.

Voi trece mâine dimineața la 9 fără 20 pe la Domnia Voastră spre a primi dispozițiile pe care ați avea să mi le dați, în caz că m-ați acceptat.

Înnoindu-mi felicitările, vă rog să primiți salutările respectuoase ale școlarului Domniei Voastre,

Anton Golopenția

Deosebit de limpede și de bine construit, acest proiect înfățișează soluții limpede pentru una din temele principale ale reformei învățământului primar pe care o pregătiți. Concediile de lucru destul de lungi (prin existența cărora pot avea de abia rațiune amenzile, la un popor de plugari cum suntem noi) și gratuitatea absolută pentru săraci, datorită acordării fără plată a cărților și a uneltelor de școală (suma va trebui realizată și la noi prin reglementarea arendării pământurilor Ministerului, prin crearea unor taxe puse asupra copiilor de oameni înstăriți ce umblă în școli particulare sau se pregătesc acasă, prin anume reglementări ale dreptului de a tipări cărți de școală –, prin contribuția Ministerului Muncii și sume rupte de oriunde din bugetul nostru) reglementează aspecte esențiale ale unei apropieri a școlii de părinți (și de puterile și nevoile lor mai ales).

Cu acest prilej îndrăznesc să vă fac și o propunere.

Am fost abătut în ultimul timp, pentru că mi se părea că trecerea aceasta a Domniei Voastre la conducerea Ministerului Instrucției e primejduită să fie socotită mai târziu drept steapă.

Guvernul va cădea probabil, după un răstimp nu prea lung. Dacă n-avem până atunci, nu legi votate, ci proiecte așa de bine încheiate și așa de pline de îmbunătățiri reale încât opinia publică să fie alături de ele, n-ați îndeplinit așteptările puse în Domnia Voastră.

Ceea ce vreau să vă rog acum, când, și datorită bucuriilor ultimelor zile, și și odihnei din cursul lor, am din nou limpede capul, e să-mi dați materialul și indicațiile pentru îmbunătățirea învățământului primar, ca să încerc să întocmesc pe tăcute, până la întoarcerea Domniei Voastre, un proiect de anteproiect. S-ar dovedi astfel unora dintre colaboratorii Domniei Voastre că nu sunt cu totul indispensabili. Pe lângă imboldul dat astfel și datorită unei mai energice struniri, lucrările s-ar accelera mult, pornite de la această bază de discuție.

S-ar încerca astfel ceva în vederea acțiunii de ieșire din toropeala de plumb în care se găsește Ministerul, pe care trebuie s-o începeți odată întors, pentru a asigura trecerii Domniei Voastre printr-însul o bună amintire.

Și eu aș putea să răscumpăr cu acest prilej o parte cât de mică din bunătatea față de mine a Domniei Voastre. N-am alt chip s-o fac: când am vrut astă dimineață să vă sărut mâna ca unui părinte, n-am îndrăznit s-o fac.

Primiți vă rog, stimate domnule Ministru, o dată mai mult, mărturisirea devotamentului meu fără margini.

Anton Golopenția

13. A.G. către D. Gusti (fragment de ciornă, [ianuarie 1933])

Să-i trimiteți în circa două-trei zile, înainte de sfârșitul operațiilor de votare a Bugetului Statului, o scrisoare care să fie reprodusă, odată acceptată, în ziare. Reduceri cerute încă din toamna trecută pentru întocmirea bugetului 1933 v-au

arătat că străduințele Dv. la Min[isterul] Instr[ucției] sunt sortite să rămână ineficace pentru că, cu toate simpatiile corpului didactic, nici o reformă temeinică nu poate fi înfăptuită fără o colaborare entuziastă a profesorilor și învățătorilor. N-ați demisionat la începutul lucrărilor bugetului, și pentru a nu îngreua situația guvernului, și pentru a apăra pe cât posibil școala și corpul didactic (aci trebuie spus ceva fin dar pe înțeles despre d-l Andrei¹ și despre greutățile lăuntrice). Acum că aceste lucrări sunt gata și puteți pleca fără a stânjeni sau a părăsi, vă întoarceți la îndeletnicirile Dv. cărturărești.

E chipul de a ieși elegant din situația de acum. Nefăcând așa s-ar putea să fiți remaniat alături de alții. și critica ar începe. Demisionând așa, riscați șansa rămânerii. Nu știu dacă ea mai poate însemna ceva. În împrejurările actuale, legile noastre nu înseamnă² mai mult votate decât simplu tipărite ca proiecte.

14. D. Gusti către A. G. etc. (c.v., [ianuarie 1933])

DIMITRIE GUSTI

Dragii mei, dragă d-le Golopenția,

Sunt foarte mișcat de rândurile d-tale! Și sunt foarte fericit să vă pot strânge mânele așa de prietenești, pe cari mi le întindeți, cât mai curând posibil. Voi fi acasă sper pe la orele 7 seara.

Veniți vă rog, să vorbim în liniște acasă la mine. Iar dacă sunt puțin în întârziere, așteptați-mă.

Este o mare mângâiere, în momente de oboseală și decepție, să poți socoti atăția buni și vechi prieteni, care sunteți d-voastră !

D. Gusti

Domnului Anton Golopenția/ Personal

15. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [ianuarie 1933])

Vă trimit aci două scrisori, una a D-șoarei Ștef[ania] Cristescu¹, alta a inginerului Measnicov², și alături, și rugămintea mea.

N-am putut spune niciun cuvânt ieri când d-l Stahl vă vorbea despre d-l Mitu Georgescu. Mă simt însă dator să-l spun și sunt bucuros că datoria ce mi se impunea a fost resimțită și de alții.

Vă rog, domnule Decan, cum o vor fi făcut și ei, să nu pregețați de a spune cuvântul bun pe care l-ați putea spune în favoarea d-lui Mitu Georgescu. Nu cunosc decât de un an monografia³, dar știu bine că i-a fost un devotat cum s-au găsit puțini alții. Și mă întreb cine ar fi fost vinovatul dacă nu s-ar fi dat acea palmă în monografie⁴? Nimeni. Căci drept vina lui cea mare a fost socotită

SOCIETATEA

victima faptului că nu a știut să plece din vreme; devotat fanatic al monografiei, el e sugrumat de nesiguranța și lipsa de sens precis a viitorului).

Lămuriți, vă rog, hotărât situația totdeauna și în orice caz devotatului și datornicului Dv.

Anton Golopenția

19. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [mai-iunie 1933])

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII, AL CULTELOR
ȘI ARTELOR
CABINETUL MINISTRULUI

NOTE MONOGRAF 4

Domnule Ministru,

Vă las aci o notă telefonică a d-lui Rector Antonescu¹.

Și apoi toate notele monografice, pe care vă rog să le rezolvați; se apropie timpul întoarcerii în țară. Fără un ajutor, cei trei de la Paris² nu se pot întoarce, iar cei din monografie ar fi demoralizați prin lipsa de solitudine.

Hârtia Vasiliu³ e și ea urgentă. Bietul băiat nu are nici 3.000 mii de lei. Iar anul trecut, înainte de a fi la cabinet putea să și-o completeze prin produsul unor meditații, acum, stând la Minister d[upă] m[asa], nu-i mai poate avea.

Iar lui Pogoneanu ar trebui să-i fie iscălite notele alăturate – de la Finanțe e imposibil să i se ia ceva. și, în forma aceasta, e cel puțin acoperit și el: n-a luat simple ajutoare, ca orice străin, ci a fost un diurnist angajat pentru lucrările care s-au făcut într-adevăr în iarnă în jurul ref[ormei] înv[ățământului] primar – și ar pleca mulțumit, primind încă 14.000 lei cu care să-și aranjeze felurite obligații, devenind din nou monografistul cum-se-cade.

Pentru Vulcănescu și Herseni s-a găsit câte o satisfacție în catedrele de franceză de la ș[co]lile] com[erciale] elem[entare] de băieți din București publicate deosebit, pe care și d-l Purcariu⁴ găsește că nu trebuie să le dați altcuiva (alte două în aceeași categorie ar reveni d-nei Alessianu și văduvei prof. Bărbat).

Rămâne Stahl. Lui poate ar trebui să [i] se aprobe totuși tipărirea vol. II din *Documente] Vrâncene* la Casa școalelor⁵.

Așa, monografia ar putea porni la drum cu oameni într-adevăr entuziaști, stimulați de faptul că se văd urmăriți cu interes de Domnia Voastră

Devotat [A.G.]

note monografice / Stahl

SOEPOLBUC

20. A.G. către D. Gusti [iunie 1933]

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII
CABINETUL MINISTRULUI

Joi seara

Stimate Domnule profesor,

Întâi, chestiunea Cooperativei¹. Am mai verificat astăseară bilanțul încheiat pe ziua de 10 iunie. Cu excepția unor datorii ce nu s-au achitat, situația întrece cu mult cele din anii trecuți (în bine și chibzuală, fără modestie). Domnul Secretar Spineni are nenorocul de a nu însoți bunăvoința-i, gata de a salva instituțiile deficitare, printr-o cunoștință temeinică a contabilității (una din marile îngrijorări ale d-lui Spineni a fost trezită de observația inexistenței capitalului social în casă; parcă acest capital n-ar fi rădăcina din care au plecat investițiile).

Apoi, chestia Ministerului. Socotesc că vă datorez comunicarea faptelor pe care le-am observat acolo. Nu luați în nume de rău conciziunea lor deschisă (cum nu v-am putut vorbi dimineața, scriu acum).

Sunteți prea înțelegător și niciodată autoritar. O știu pe tema bacalaureatului. Ați promis unor îndreptățiți (în tot cazul unor cunoscuți care contribuie și ei la ființa numelui pe care-l aveți), ați adresat o rugămintă politicoasă. Au fost puși pe liste și înlocuiți, sau nici puși. Trimiteți bilete directorului învățământului secundar. Schimbarea nu e făcută până ce Secretarul General nu o acceptă sau trece în tăcere. Ați avut politețea de a socoti listele întocmite de ieri dimineață, scuzându-vă și neschimbând aproape nimic. Totuși, în decursul zilei întregi și chiar și azi s-au făcut neîncetat schimbări la cererea șefilor de organizații și a altor feluriți emisari. S-a ajuns chiar la formații ce contrazic legea, necuprinzând numărul legiuit de profesori de la liceele examinate (Craiova, de unde a venit astăseară o telegramă-protest). Ziarele au și ele un pic de dreptate („Neamul Rom[ânesc]”, în vehemența ieșirilor lui și celelalte în relatarea simplă a schimbărilor neîntrerupte). și totuși, nici organizațiile nu sunt mulțumite. Nu există nici rectitudinea unor criterii, chiar neîntemeiate, și nici împlinirea completă a tuturor dorințelor.

Situația e dificilă. Totuși un lucru mi se pare limpede: Secretarul General vrea să-și câștige popularitate în partid satisfăcând cererile (fără a avea abilitatea politică de a mulțumi cele mai însemnate). Pe de altă parte, faptul că promisiunile Dv. nu se împlinesc și faptul că ele nu se împlinesc decât odată trecute pe la Secretarul General va trezi mai târziu sau mai devreme în conducătorii partidului impresia că pivotul Ministerului e acolo și nu altundeva.

Acestea sunt lucrurile neplăcute pentru mine pe care trebuia să vi le comunic grabnic.

Și însfârșit, o veste îmbucurătoare. D-l Posmantir² vrea să vă prezinte un proiect extrem de rezonabil, plecând de la fapte precise, privitor la organizarea unei Regii autonome³, care să ajungă pe tărâmul filmului ceea ce a ajuns Soc[ietatea] de Radiodifuziune pe terenul radiofoniei. Va veni când vreți.

CEL MAI AUTEVITIC MONOGRAFIC

La fel, Soc[ietatea] Compozitorilor așteaptă de la Domnia Voastră o reglementare, destul de lesnicioasă, a dreptului de autor pe tărâm muzical.

Cu tot devotamentul ce mă leagă de Domnia Voastră

Anton Golopenția

Domniei Sale Domnului Profesor D. Gusti

21. A.G. către D. Gusti și trei fișe ale lui Mircea Vulcănescu (29.6.1933)

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII,
AL CULTELOR ȘI ARTELOR
CABINETUL MINISTRULUI

INSTITUTUL MONOGRAFIC, 29. 6. 1933

Stimate domnule Ministru,

Următoarea
deveniți coșereri și

Domnul Prof. P. P. Negulescu¹ mi-a amânat examenul oral pentru vineri după masă. Așa că vă rog să-mi îngăduiți să lipsesc și vineri după masă [de] la Minister. Sâmbătă dimineața voi veni să încep pregătirile pentru raportul către M. S. Regele.

Aci încerc să vă informez în chipul cel mai sumar posibil asupra situației în monografie, pentru ca masa de vineri seara să deschidă drumul tipăririi în toamnă a volumelor Drăguș și să asigure ființa Secției monografice a Institutului².

Membrii secției sunt oarecum în criză. Care răbufnește uneori chiar și față de străini. Nu mai sunt studenți și toți în vârstă, acum cu totul critică, a alesului de carieră. Conducătorii mai vechi (Vulcănescu și Stahl) au împlinit sau stau să împlinească 30 de ani; pe pragul maturității, sunt nemulțumiți și întărâtați de faptul că nu se pot consacra carierei științifice pe care și-o râvnesc, trebuind să-și treacă vremea în alte ocupații și apucați de neputința de a mai face două sau trei lucrări deodată. (Soluția ideală a acestei nemulțumiri ar consta în acordarea posibilității de a trăi numai pentru știință, cum vorbea anul trecut profesorul Handman³.)

La Vulcănescu nemulțumirea are acest caracter general.

Stahl socotește că și-a lăsat laoparte timp de ani problema lui a răzășiei (lucrează febril de câteva luni la o lucrare, care să sistematizeze opiniile asupra răzășiei și atitudinile luate față de ea, formulând totodată concluziile pe care o cunoaștere nemijlocită a ei de pe toată întinderea României, jud[etele] de munte dintre Olt și Bucovina, le oferă; pentru aceasta îi trebuie două veri de umblat în aceste regiuni), pentru a îndruma și coordona campaniile monografice și lucrările monografiștilor. Fără un succes prea mare totuși, din cauza unor fricțiuni și a neputinței de a-i întruni și supune unei munci regulate pe monografiștii răzlețiți acum.

Monografia mea put face
SOCIETATEA
J. A. m. n. t. o

Herseni, prin situația lui de cărturar liniștit, constituie un fel de memento dureros pentru ei doi. și e socotit de multe ori drept un concurrent neloiat.

Pe lângă toate acestea, răgazurile uneori lungi între întâlnirile Domniei Voastre cu ei și accidente ca cel cu lipsa asistenței Vulcănescu-Stahl din Proiectul de Buget, sunt interpretate uneori ca o înstrăinare a Domniei Voastre de monografie. Ceea ce, dată fiind însemnătatea complexului de sentimente: de admirație pentru că ați început să scoateți tineret la țară, de recunoștință pentru binefaceri părintești, în cimentarea grupului de oameni de la Seminar, i-a tulburat mult pe toți.

În săptămânile din urmă Vulcănescu discută neîncetat ideea cu institutul monografic, calculând cheltuielile pe care le-ar necesita și socotindu-le destul de accesibile. (Vă alătur aci trei fișe pe care le-a completat odată la mine explicând avantajele acestui institut lui Conea și lui Comarnescu).

Stahl spune că nu s-ar duce la Făgăraș să facă poliția redactării, dacă acțiunea acesta a lui nu are șansele de a fi eficace.

Herseni spune că, dacă Stahl nu vrea să vie, n-are decât să nu vie. Ceea ce, însă, l-ar răni mai mult decât orice altceva pe Stahl.

Ceilalți monografiști îi ascultă pe unii și pe alții și între altele au început să socotească, ba că ar fi mai bine să se țină campania de redactare în alt loc și alte propuneri razna.

Iar redactarea Drăgușului trebuie făcută nu numai de dragul americanilor⁴, ci și pentru a putea face la anul o campanie într-un sat nou, pentru a câștiga alte câteva elemente tinere; altminteri se pierde contactul cu Universitatea.

Cu toate acestea toți vor porni în campania de redactare. Sunt prea legați de monografie. N-ar fi bine, însă, ca lucrul să se întâmple în această atmosferă.

Aș îndrăzni să vă propun să discutați acest plan al lui Vulcănescu pentru ca masa de mâine să precizeze toate nemulțumirile și să le înlăture. Ar putea fi elaborat[e] un program de lucru și un regulament de funcționare, și etapele lui de realizare. S-ar putea atașa Universității, înființat în toamnă fără retribuții și apoi trecut încet în buget sau la Institut și cred că chiar americanii ar găsi firesc lucrul. De fapt, începutul e făcut: Herseni, Bernea⁵ și Focșa⁶ sunt retribuiți acolo și trăiesc așa, consacrandu-se studiului. Ar urma doar ca atribuțiile lor, destul de imprecise acum în cadrul activității generale a Institutului, să ia un sens mai precis monografic. Stahl ar putea fi Secretarul General al Secției.

Și ar trebui precizat și rolul lui Stahl la conducerea campaniei de redactare, față de Vulcănescu și îndeosebi Herseni, cu asentimentul celor din urmă. Cel mai autentic monografist e el. Ceilalți sunt mai mult teoreticieni. Iar Herseni e mai nou. Comitetele s-au împiedicat totdeauna. Conducerea efectivă a campaniei de redactare ar trebui s-o aibă Stahl. Lectura materialului ar putea fi dată comitetului Stahl, Vulcănescu, Herseni.

Al Domniei Voastre devotat

Cel mai autentic monografist e el
Mur
Kurt
Mircea

Întâlnind câțiva monografiști din cei mai tineri (Pogoneanu, Neamțu, Popescu, Coste) mi-au spus că socotesc drept bine să se restabilească principiul autorității în campanie. Să se spună precis când se pleacă, toți să fie acolo din ziua întâi, fiecare să primească un singur bilet dus-întors, nu până la șase, când cu autorizația lui Vulcănescu, când cu a lui Stahl, când cu a lui Herseni (anul trecut s-au cheltuit cam 60.000 cu biletele). Cred că e un fapt în plus în sensul conducerii unice și exprese acordate lui Stahl.

Trei fișe ale lui Mircea Vulcănescu:

I. Un institut de sociologie aplicată sau de sociologie concretă, nu în genul Institutului Social – asociație de colaborare liberă de cercetători intelectuali pe domenii diverse –, ci în genul institutelor Prof. Dr. Cantacuzino, Prof. Dr. Rainer, Prof. Dr. Babeș, Prof. Dr. Racoviță, de lucru coordonat, metodic și regulat.

Cu cel puțin 10 posturi de asistenți:

<i>4 de Cadre</i>	<i>4 de Manifestări</i>	<i>2 de Unități și Relații</i>
1 de Cosmologic	1 de Spiritual	1 de Unități
1 de Biologic	1 de Economic	1 de Relații-Procese
1 de Psihologic	1 de Juridic	
1 de Istorie	1 de Politic	

și încă:

1 de Moralitate	1 de Statistică
1 de Muzicologie	1 desenator
1 de Limbistică (sic!)	

Pe verso apare următorul calcul: $6.500 \times 15 \times 12 = 1.170.000$ (reprezentând, probabil, bugetul anual al unei instituții cu 15 salariați și un salariu de 6.500 lei per individ).

II.

Cosmologic: I. Conea
Biologic: D. C. Georgescu
Psihologic: A. Golopenția
Istoric: H. [H.] Stahl

Spiritual: C. Amzăr
Economic: M. Vulcănescu
Moral/Juridic:
Politic: V. Rădulescu-Pogoneanu

Unități: X. Costa-Foru
Relații/Procese: T. Herseni

În dreapta sus apar, fără specificări, numele: Bernea, Ionică, Focșa, Brauner, Pop

III. Loc:

1. Nu la Făgăraș. La Sibiu sau la Râmnicul Vâlci (Arhive săsești etc.)
2. Excursie în Hațeg în căutarea satului.
3. Institutul de Sociologie aplicată.
4. Cărți la Paris și în Germania. Durkheim—Le Play. Marxism și fenomenologie.

22. A.G. către D. Gusti (fragment de ziornă, iunie 1933)

[...] Din informațiile pe care mi le-au dat Cressin, Measnicoff și Coste, cari s-au întors, și din scrisorile venite de acolo, înțeleg că lucrările de anul acesta au decurs lipsite de cea mai elementară coordonare, necum considerare colectivă a fiecărei probleme în parte. Aceasta, din cauza absenței oricărei discipline. Ricu Stahl s-a concentrat asupra redactărilor lui (singurul lucru pozitiv gata, împreună cu ce va fi făcut Herseni) și a fost de o toleranță necunoscută la el până acum, din teama de a nu indispuce pe vreunul din muncitorii de acolo. Herseni n-a dat pe acolo decât de prca puține ori, pentru un sfert de ceas, ca să le spună că el redactează ; ceea ce a atras după sine întărirea opoziției împotriva lui Stahl. Cel care și-a găsit o mică plăcere în a o înțeți, la masă de obicei, a fost d-l Brăiloiu. În urma acestor discuții s-a ajuns să se afirme de Bernea că el e singurul înzestrat în monografie și că Stahl l-a pus sistematic în umbră, iar Vulcănescu l-a dopat cu teorii confuze, ca să nu se afirme. Stahl mi-a povestit acum trei săptămâni, ca o bizarerie, lucrul și a tăcut. Apoi, același Bernea, văzând nunta pe care o publică Stahl în volumul său, ca model de culegere precisă (a fost făcută de patru inși cari, timp de trei zile, n-au părăsit o clipă mirele, mireasa, nuntașii, au numărat tot, au notat tot : convorbirile bucătăreselor și contribuția de pui și ouă la masă, toate cântecele cântate și vorbele spuse), s-a dus la Drăguș la o nuntă nouă singur, a studiat-o singur, zice, cu aceeași desăvârșire, ca aceasta a lui Stahl să nu mai trebuiască să fie publicată, de vreme ce el e redactorul titular al obiceiurilor.

În acest sens de crâncenă concurență și orgolioasă sete de autoafirmare au evoluat apoi lucrurile. Când Neamțu a fost însărcinat de Stahl, în lipsa titularului, să redacteze dosarul anemic al politicului, a cerut să i se îngăduie să citească fișele celorlalți ca să completeze pe cât se poate materialul și să-și fixeze vederile. I s-a refuzat net lucrul în ședință plenară, sub argument că cei ce au lucrat au fișe, ceilalți vor să le ia, să le schimbe numele și să se împăuneze cu munca altora. Ședința a trecut și Stahl n-a putut face nimic. Bernea și Focșa, promotorii acestei păreri, au ajuns până la a spune că pot da fișe în schimbul altora care [ii] interesează. Dacă a lor e mai bună, cer însă în schimb nu una, ci trei sau mai multe.

Atmosfera aceasta feroce n-a priit lucrărilor. S-a muncit, pentru că oamenii n-aveau ce face altceva, dar nemulțumit fiecare de mărginirea aceasta, deloc de muncă colectivă.

Acum în urmă, venirea d-șoarei Cristescu a prilejuit o nouă izbucnire a acestui război latent. Pe argument că el este titularul practicilor magice religioase, iar Ionică al reprezentărilor magice religioase, Bernea i-a spus simplu d-rei

SALVA REA - MOY GRAT

Cristescu, care-și completase anul trecut dosarul de descânțece cu meticulozitatea ei de la Cornova, că el n-are nevoie de colaborarea ei, că descânțecele intră în atribuțiile lui, de care nu s-a prevalat doi ani, dar pe care n-a înțeles să le cedeze. El și-a cules, zice, un material mai complet de descânțece acum, anul acesta, și ea să redacteze material cules de alții, folclor sau linguistic.

Stahl a tăcut, se pare, din nou, cu toate că Bernea i-a spus acum în fața tuturor, că oricâți ani l-a dat laoparte, i-a venit vremea : el crește în însemnătate, iar Stahl vede că nu mai e luat în seamă de nimeni.

Explicația lucrului e ușor de găsit. Bernea n-a mai avut bursă anul acesta, i se pare că ceilalți au rosturi, strălucite pe lângă al lui ; Focșa e ros de tristețea sorții lui de băiat de 27 de ani, tată a trei copii, și cu perspective puține, nici burse, poate nici altceva. D-ra Cristescu mai are pe deasupra nenorocul de a fi ajuns mult mai apreciată de Mauss, profetul lui Bernea și Ionică, decât fiecare din ei. De aci pornirea de acaparare în volumul Drăgușului a cât mai multe capitole, de a se dovedi mai presus de ei.

Monografia este însă însemnată ca operă colectivă, și a fost și un crez, și țara de vis a ficcării, cu toate răsculările și nemulțumirile trecătoare. Acum atmosfera e stricată; cei ce se întorc se întorc decepționați și descurajați și vorbesc de înmormântarea monografiei, cu o mahnire care arată în ce măsură țin totuși la ea.

Cred că trebuie să vă duceți acolo, ca lucrurile să nu rămână așa. Chiar dacă s-ar strânge ceva material, ar fi fără legătură organică, tot de înfățișarea Arhivei. Comitetul de redacție iarăși nu poate reface totul, pentru că iarăși nu mai e muncă colectivă, ci hamalac colectiv, prelucrat de unul-doi, sau trei, sau patru.

Și apoi trebuie salvată monografia în sufletele oamenilor. Că altminteri se răzlețesc, urându-se.

Georgescu știe de lucrurile de acolo și nu vrea să se mai ducă, cu toate că ar putea cere concediu odată revenit Measnicof (supărat și el că tot ce a început i-a fost luat de Cressin, sub titlul că el e însărcinat să le facă). Vulcănescu nu se mai grăbește, temând-se și el de aceeași atmosferă, fără s-o spună.

Al Domniei Voastre devotat [A.G.]

23. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [septembrie 1933])

Stimate domnule Ministru,

Îngăduiți-mi să vă comunic din nou un amănunt privitor la monografie. Spuneți ieri că l-ați însărcinat pe Herseni să redacteze o convocare. Și că monografiștii urmează să depună întâi materialul (ați pomenit Parchetul și apoi pe d-l Mussolini cu acest prilej) și apoi să se adune, după o adunare în cerc restrâns la Dv.

Cred că pe această cale nu se va ajunge la o liniștire și chiar că pacificarea produsă în ultimile săptămâni se compromite. Deși socoteam, în de mine, la întoarcerea băieților de la Făgăraș că ar fi necesară o soluționare grabnică a

SOCIOLBUC

Chiar dacă nu vă convine să veniți la 15 decembrie (cum vacanța se ia aci la 20 dec[embrie], acest termen îngăduie cu greutate o deschidere solemnă înaintea de Crăciun a ciclului), cred că trebuie să veniți. Ciclul nu are cum începe fără venirea Domniei Voastre. Am avut impresia că profesorul Gamillscheg, un om sobru și care mi-a impus (fost coleg de studii și de cameră cu d-l Caracostea⁷ și elev al lui S. Pușcariu⁸ în anii lui întâi de docență la Viena) ar socoti o amânare mai lungă drept o desconsiderare a inițiativei lui. Această comunitate de lucru e gestul unic ce se face aci la Berlin pentru România de către germani.

Adresa profesorului Gamillscheg e Berlin Wilmersdorf, Barstrasse 55.

Nădăjduiesc astfel, domnule profesor, să vă văd în curând aci.

Eu vă voi scrie după o săptămână scrisoarea plănuită.

Acum, vă rog să primiți încredințarea recunoștinței nețârmurite a devotatului D.V.

A.G.

26. A.G. către D. Gustl (ciornă de scrisoare, [21 ianuarie 1934])

Stimate domnule Profesor,

Câteva rânduri bune, cu sfat ascuns printre ele, ale d-lui Bucuța, m-au speriat ieri dimineața, când le-am primit. Întrevedeam plin de întristare că uneori mă socotiți un alt Costin¹, cu circumstanța agravantă că n-am trecut oceane în vase, care pot pieri înecate.

Nu am întârziat totuși să vă scriu pentru că viața la o depărtare de o zi și jumătate de drum cu trenul m-ar deprinde să uit. Afecțiunea respectuoasă pe care îndrăznesc să o nutresc pentru Domnia Voastră și recunoștința pe care vi-o datorez sunt cel puțin la fel de vii și depline în mine ca în vremea când vă vedeam zilnic. Un chip al Domniei Voastre, răzimat de perete, prelungește masa mea de lucru până la București, în strada Armenească. Mult mai grav aci, mi-a adus adeseori muștrarea Domniei Voastre.

Am început să vă scriu odată și altădată; stângăcia întortochiată a frazelor, care se încălceau fără să poată îmbrăca în vorbe simțirea și gândul meu, m-a făcut să încetez de fiecare dată. Credeam totuși întruna că, mâine sau în curând, ziua va fi bună și scrisoarea va izbuti. Nici nu v-am urat sărbători fericite așa, nici un an nou bun.

În multe zile n-am putut strânge nici măcar îndrăzneala de a mă apuca să scriu.

Obosit la sosire, somnuri lungi și mese multe m-au refăcut destul de în grabă. Am putut ceti de atunci și urma cu oarecare profit și cursuri, privi oameni și lucruri; să scriu cum se cade n-am ajuns încă nici acum. Faptul m-a deznădăjduit adeseori: de fiecare dată când se ivea soarele afară și o licărire de voie bună în mine, am început să scriu vrând să-mi dovedesc că sunt gata întremat. Mi-am făcut rău de fiecare dată. După un început oarecare, ce mă umplea de bucurie, mă pomeneam că iar nu izbutesc, că scriu, dar gândurile nu se încheie. Obișnuit

să duc la capăt lucrurile începute, pierdeam atunci orice încredere în mine și în putințele mele și mă socoteam sfârșit. După câteva zile îmi reveneam, regăsind răbdarea. O gripă cu care m-am războit de-a în-picioarelele de la Crăciun până la Sf. Ion, mi-a îngreuiat și ea viața.

N-aș pomeni toate aceste mizerii ale mele dacă n-aș trebui să-mi câștig astfel îngăduința înțeleghătoare a Domniei Voastre.

Silit de starea mea să nu mă pierd dintru început în studiu, am cunoscut destul de bine Germania nouă. Cu deprinderile câștigate în monografie, n-a trecut zi aproape, din cele 60 de când sunt aci², fără să caut să surprind câteva aspecte noi ale ei. Imaginea, pe care mi-am formulat-o până acum, cred că nu lasă la o parte prea multe din trăsăturile de căpetenie ale realității deosebit de complicate care e Germania național-socialistă.

Am văzut cu regret înființarea așa-zisei „Kultur Kammer” la vremea sosirii mele, apoi mai târziu organizarea operei „Kraft durch Freude”³. Cea dintâi înfăptuia planul Domniei Voastre pentru promovarea și îndrumarea creației culturale. Cea de a doua adaptează *Dopolavoro*-ul⁴ așa cum o făceau și programele de cultivare a poporului elaborate de Educația poporului. Germanizarea prin etatizare a fost primită simplu aci. Cine să mai apere, ca la noi, libertatea absolută (imaginară) a creatorului, ambițiile locale, de grup sau individuale?

Tăcerea, dacă nu disciplina completă, dau puțința unor înfăptuiri mari. Legea recentă pentru organizarea muncii, care anulează „clasa proletară” organizând pe întreprinderi și fără deosebiri muncitorii „der Stirne und der Faust”⁵, investindu-l pe patron cu puteri de comandant dar garantându-i pe muncitori, este fără îndoială o încercare îndrăzneată. Nu mai puțin, legea din toamnă pentru reglementarea presei care formulează energic obligația de a nu scrie nimic ce poate strica înafară și înăuntru națiunii.

Nici conducătorii Germaniei de azi nu vor, la fel ca Mussolini, să găsească formula socială și economică pe care o cere criza generală de aproape pretutindeni. Spre deosebire de ruși care, în anii dintâi ai revoluției, au crezut că pot oferi lumii chiar formulele noi. Aci, ca și în Italia, de fapt nu se face altceva decât să se disciplinează mulțimea în stil mare, să poată aștepta apariția firească a soluțiilor noi. Conducătorii nu se ating de trusturi, nu luptă cu sistemul capitalist. Impun numai sarcini mari în vederea asist[enței] sociale și mlădiază înșii prin încorporarea în cadrele miliției național-socialiste. Spengler⁶ pare a avea dreptate când socotește că socialismul germanului, socialismul prusac nu se poate realiza decât în stat și prin stat, administrativ, ierarhia părându-i firească. Tot ce se întreprinde aci are, într-o accepțiune largă, un sens educativ. Cărțile conducătorilor sunt sortite să slujească de catehism, care să impresioneze, din vitrine cel puțin. Manifestațiile gigantice și afișele trebuie să trezească și să facă obișnuit simțământul⁷ colectivității germane.

Deși regimul nou are norocul de a fi stegarul mândriei reînviată de a fi german (după umilințele înfrângerii revoluției, inflației și războaielor civile), deși are ca aliat o literatură german-sămănătoristă care așteaptă de ani să fie luată

în seamă și, cu toate că ține prinsă aproape toată Germania într-o plasă complicată de interese și convingeri, soarta lui, eficacitatea tuturor măsurilor luate depinde de copiii și tinerii de azi. Cei bătrâni sunt prea plini de liberalism, de individualism idealist, citează din Schiller sau se plâng că nu au libertatea conștiinței, că șefii de azi n-au „Bildung”⁸. Anecdotele pe care și le spun când se întâlnesc flagelează⁹ toate hitlerismul. Cei bătrâni sunt foarte dispuși să fie perpetuu nemulțumiți pe jumătate. Cearta religioasă din biserica protestantă e așa de intensă, tocmai pentru că mulți dintre cei care nu se preocupau înainte de credință au simțit de datoria lor să o apere împotriva „barbariei”. Clasa aceasta de vârstă geme și sub povara contribuțiilor pentru asistența socială și a vieții militare, cu apeluri în fiecare săptămână, cu consemnări duminică. Cei tineri, în schimb, se înzdrăvenesc. Hoinărind odată o duminică întregă prin pădurile de dincolo de Wannsee¹⁰ am întâlnit nenumărate grupuri național-socialiste: băiețași care umblau în pălc mic, zburdând cu șefii lor, tot niște băieței, echipe cicliste, echipe de tracțiune motorică; exerciții atletice. „Jugendbewegung”-ul¹¹ dinainte a fost etatizat acum; tot ce e tânăr e în uniformă. S-ar putea ca Germania de mâine să aibă astfel un material uman remarcabil, nu numai gata să se jertfească, ci și rezistent. Glorificându-se neîncetat față de germani, prin mitul de a fi salvatoarea Europei de primejdia bolșevică, Germania nouă pierde singurul aliat cu spațiu pe care-l putea avea. Nu se va înăbuși însă, când inițiativa de stat nu va mai putea împărtăși cercuri mai largi din posibilitățile de lucru și de trai ale Germaniei? Un salt al natalității se resimte încă de pe acum; creditele pentru căsătorii, condamnarea hotărâtă a tuturor derivatelor neomalthusianismului îl vor accentua treptat.

La Universitate urmez regulat la profesorii Hartmann și Spranger; cel dintâi ține un curs de etică. Un cap sistematic, care triază mulțimea problemelor prin confruntări continue cu realitățile concrete. Nu sărăcește, cu toate acestea, disciplinele. Tinerețea mea îi găsește multe asemănări cu Hegel, care la vremea sa n-a făcut, la fel, altceva decât să ordoneze dintr-o perspectivă nouă mulțimea temelor puse de valul de gândire pornit de la Bacon și Descartes. Mulțimea de necuprins a cercetărilor filozofice tot mai speciale din ultimele patru-cinci decenii a ajuns aproape să sugrume orice muncă proaspătă. Hartmann reține contribuția lor și încheie scheletul nou, care poate fi interpretat și amănunțit din nou și mai departe. Sistematic și speculativ, el este totdeodată deschis iraționalului de dindărătul tuturor lucrurilor. Acum o sută de ani, dialectica putea orândui haosul intelectual; acum e nevoie de o întrecere a greutăților pe care le ridică incapacitatea conceptelor noastre de a cuprinde chiar simultanul, plin și el de antinomii și opoziții. Hartmann știe să le formuleze prin aporetica¹² lui, să treacă dincolo de ele, tocmai recunoscându-le. Dacă gândirea lui Hegel a fecundat până acum numai științele istorice, prin Hartmann începe acțiunea logicii lui Hegel. – Prof. Spranger ține un curs despre ideea de Stat de la Kant la Hegel. Cu finețea puțin bătrânească, pe care cred că i-o știți. M-a primit deosebit de bine, m-a

rușinat aproape cu prevenirile lui. Mi-a promis, îmi voi ruga în curând să nu uite, că mă va pune în legătură cu un fanatic care, trăit în Asia Mică se zbuciumă de câțiva ani, sub direcția lui, să încheie un fel de teorie a circulației valorilor culturale, studiind acțiunea culturilor mari asupra culturilor mici¹³. E tocmai problema care mă pasionază și pe mine. Mai ascult un curs al lui Hans Günther despre *Acțiunea lui Dilthey*¹⁴ asupra filozofiei contemporane. Prof. Vierkandt ține un curs sărăcăcios de *Teoria generală a culturii*, spicuiind searbăd câteva precizări din Hartmann și Freyer¹⁵. Prof. Sombart își ține cursul de *Istoria vieții economice*, plictisit fără seamăn, cărțile lui Thurnwald¹⁶ rezumă, la fel de bine, materialul privitor la economia primitivă. M-a primit foarte bine, vorbindu-mi cu o vădită indispoziție despre sfârșitul Soc[ietății] germane de sociologie și despre Congresul convocat de Krieck, Hans Jerusalem și Gunther¹⁷ (cel cu scrierile despre rasă) spre a înființa o Societate de Sociologie naț[ional]-socialistă. La seminarii nu pot urma: Nicolai Hartmann comentează texte grecești și latine, Spranger ține seminarii de pedagogie, la Vierkandt se despică-n patru, psihologist, broșuri vechi ale lui Simmel¹⁸, Sombart, Malinowski¹⁹; am vorbit o dată acolo, dar obiceiul de a ridica două degete și de a răspunde în două vorbe ca la liceu umple de jenă, la fel calitatea mediocră a sociologilor tineri de acolo.

Mi-am făcut program, astfel, să-i citesc în decursul acestui semestru pe Hegel, Dilthey și Hartmann. Ca variație, urmăresc izvoarele așa-zisei „Nazionalsozialistische Leben und Weltanschauung”: nevoia de a compara dizolvarea tuturor valorilor și mobilurilor de perspectivismul (istorist) prin supuneri chiar și la autorități arbitrare ca premisă – atitudini nietzscheene, teoriile lui Chamberlain, Rosenberg, Spann²⁰, Spengler (*Preussisches Sozialismus*²¹), Moeller van den Bruck (*Drittes Reich*²²), ca idei unelte. Citesc *Mein Kampf*²³ și am isprăvit romanul politic enorm *Volk ohne Raum* al lui H. Grimm²⁴ care, cu peste un milion de exemplare vândute, a determinat și el gândirea celor de aci. Dacă izbutesc să îmbrac într-o formă limpede acest material, e o cronică vie pentru „Arhiva“.

I-am scris prof. Günther Ipsen²⁵, rugându-l să mă primească în campaniile pe care le vor face în primăvară. Totdeodată lucrez la articolul german despre sociologia monografică, a cărui copie nădăjduiesc să vi-o pot trimite în cursul lunii martie²⁶.

Stau pe gânduri acum să cer să lucrez în semestrul de vară la Heidelberg cu Alfred Weber²⁷, care aud că lucrează de mult la un volum mare de *Sociologie culturală* (atât interesul meu pentru procese cât și pentru manifestările culturale ar găsi de lucru acolo) sau la Lipsca, la Freyer și Litt²⁸. Ca să beneficiaz de un seminar german.

D-l Kittredge²⁹ s-a oprit la Berlin venind din țările baltice ca să ajungă la Paris de Crăciun. M-a chemat la o masă. M-a întrebat de Dv., de Stahl și de Pogoneanu. Îmi bucura faptul că sunteți redat Institutului. I-am spus cum se lucrează. Fiindu-i rândul să aleagă bursierii din Australia, nu se va întoarce la Paris decât în mai. Așa că în România va veni în primăvară d-l Van Sickle³⁰.

Îngăduiți-mi să mă bucur de departe pentru faptul că ați fost chemat să conduceți Fundația Principele Carol. E locul de la care puteți face tot atât ca de la Minister. În zilele mele grele de aci, am regretat adeseori că nu sunt în țară. Puteam să muncesc alături de Dv., să văd un rezultat cât de modest în afară, nu să mă subțiez înăuntru, în de mine, pentru a nu ajunge poate niciodată să dau ceva. Umblând pe malurile Spreei³¹, făceam fel de fel de planuri. Ce ar putea fi realizat acolo. Vestea că îi aveți acolo pe Stahl și pe Amzăr m-a bucurat foarte mult. Ca Oficiu de studii asupra vieții țărănești³², secția monografică ar putea prinde la Fundații forma de instituție stabilă pe care i-o dorim de atâta vreme. Firește ar trebui un val de publicații la îndemâna tuturor, ca Monografia să se afirme acolo. Notez un gând care mi-a venit odată: ar putea fi tipărită poate o serie de câteva broșuri privitoare la organizarea muzeelor școlare și regionale; așa ca să fie cumpărate și de învățători: d-rul Antipa³³ ar da cu plăcere câteva pagini despre împăiat și herbarii, poate prof. Vuia despre etnografie, Stahl ar putea da și el un volumaș despre cerințele și posibilitățile de a-l face și sociologic, la nevoie aș face o cărțuție-dare de seamă despre muzeele locale din Germania (cartea lui Pessler *Die Heimatmuseen*³⁴ ar putea fi un punct de plecare remarcabil). Aș fi bucuros, chiar, să pot face câte ceva pentru consolidarea acțiunii monografice de la Fundația Principele Carol. Îi voi ruga pe Stahl și pe Amzăr să-mi trimită înprimătele și planurile lor, să gândesc și eu asupra lor.

Dacă credeți că e necesar, s-ar putea face lucrul următor pentru „Arhiva”. Datele statistice prelucrate la Minister³⁵ cuprind, atât la învățământul primar cât și la învățământul secundar, comparații între cele patru unități mari ale țării: Vechiul Regat, Bucovina, Transilvania și Basarabia. Aci, la câteva săptămâni depărtare de aceste date, am văzut că s-ar putea scoate câteva concluzii capitale din ele. Ar fi o ultimă dovadă a studiilor întreprinse la Minister și un cadru de situare a muncii de la Fundațiile Regale. Într-adevăr, se văd acolo, întâi valorile specifice fiecărei provincii ale raportul natalității și funcționării școlii primare (numărul de recenzați care revine la 1.000 de locuitori, adică al copiilor între 5 și 17 ani e mai ridicat în Basarabia, unde frecvența e mai scăzută, urmează Vechiul Regat, apoi Transilvania, apoi Bucovina), apoi gradul de labilitate sau de fixitate a populației rurale (în Vechiul Regat, la 10.000 locuitori, se înscriu proporțional mai mulți copii în școlile secundare, seminarii, școli normale. În Ardeal, îndeosebi în Bucovina, clasele primare V-VII sunt mai bine frecventate, proporția de copii care trec în școli secundare e mai mică) și, însfârșit, deosebirea dintre orașe și sate în provinciile deosebite. (Orașele cu proporțional mai mulți copii în școlile secundare sunt cele din Basarabia, pe când în orașele din Bucovina proporția de copii trecuți în școli secundare e mai scăzută în raport cu populația). Toate aceste lucruri sunt spuse răzleț. S-ar putea concentra și astfel s-ar obține un fel de *facies* cultural al provinciilor: ceea ce ar îngădui fixarea programelor; unde trebuie stabilit zaf sau cel puțin îndrumat un curent prea mare spre oraș, unde înființate anume școli cerute de populație (veniturile comitetelor școlare pot fi alăturate aci: dacă-mi aduc bine aminte, școlile de meserii și

profesionale se întrețin ele însele numai în Bucovina, tocmai pentru că acolo nu e tendința spre oraș și îndeosebi spre școli teoretice). Dacă credeți lucrul necesar, voi cere fostului meu colaborator Apostu³⁶ tabloul comparativ al învățământului secundar teoretic și aplicat, pe provincii, pe care l-am făcut și-l voi ruga să concentreze, la fel, datele pentru învățământul primar. V-aș putea trimite repede o redactare clară: am gândit adeseori asupra acestor fapte, fără a avea la îndemână decât amintirile.

Pun în acest plic și fotografia genovezei lui Van Dyck³⁷. E desigur cea în fața căreia a odihnit Domnia Voastră. Cu prilejul întâiei mele vizite la muzeu am pornit s-o găsec, dar mișcat de Rembranzi și Vermeer-i pe care-i iubisem fără să-i fi văzut altminteri decât în reproduceri, și de toată mulțimea olandezilor, am uitat de ea. Obosit, am căutat după câteva ceasuri un loc pe o bancă în fața câtorva Rubenși uriași. Fiind ocupate toate, m-am așezat cu spatele spre ei. Am fost cucerit atunci de bunătatea înțelegătoare a acestei doamne. și mi-am adus aminte de contesa de care mi-ați vorbit. Am aflat că e de Van Dyck. Cred că e ea.

Și în muzeu, și în oraș, sunt mirat adeseori gândind că ați șezut și Dv. pe mai toate băncile de stejar de acolo, băiat ca mine, că ați ascultat cursuri în multe din sălile cu ziduri groase în care șed și ascult și eu fel de fel de profesori, că și Dv. ați intrat la Universitate ocolind statuia lui Helmholtz³⁸ și aruncând privirea în grabă spre fața ascuțită de deșteptăciune a lui Mommsen³⁹.

Credeți-mă vă rog, stimate domnule Profesor că nici nu v-am uitat și nici nu sunt nerecunoscător. N-am scris, pentru că nu puteam scrie cum se cade și pentru că nu voiam să mă fac de rușine.

Exprimând-vă salutările afectuoase, pe care prof. Spranger m-a rugat să vi le transmit, și salutările prof. Sombart, vă rog să credeți totdeauna în devotamentul meu nețărmurit.

[P.-S.] D-l Bratu a ținut înainte de câteva zile o conferință în ciclul d-lui Gamillscheg, care a anunțat ca probabilă o conferință a d-lui Mehedinți, spunând că alte câteva nu sunt sigure. Nu știu dacă i-ați scris asupra venirii Dv. D-l Bratu a vorbit emoționat despre influența cărților populare germane asupra celor românești, cred că lumea n-a fost prea mulțumită, deoarece a făcut aproape mai multă teorie asupra cărților populare germane decât asupra celor românești. Cred că a făcut apoi un elogiu exagerat al sașilor.

27. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [mai 1934])

St[imate] d[omnule] Prof[esor],

Domnul Kittredge, m-a invitat înainte de câteva zile să prezint programul meu de lucru pentru anul viitor, deoarece D-rul Fehling, Directorul de studii de la Berlin al Fundației [Rockefeller], m-a propus pentru prelungirea bursei. Am trimis un raport și un plan de lucru, a căror copie îndrăznesc să vi-o trimit,

împreună cu copia altui raport din primăvară, ca să vedeți cum îmi întrebuițez vremea aci. V-aș ruga, cu prilejul acesta, să dați un răspuns afirmativ la întrebarea pe care Fundația o va adresa D[omniei] V[oastre], dacă încuviințați această prelungire.

Teza pe care o pregătesc *Die Einheit des Geschichtswissenschaft und W. Dilthey*¹ e mai aproape de monografie decât ar părea². Punct de plecare: constatarea unității existenței istorice a grupurilor de oameni, corelația strânsă a manifestărilor deosebite în decursul prefacerilor acestora, pe care o poate face oricine când cunoaște cu de-amănuntul o închegare socială firească: un sat, o națiune, pe care am avut-o noi în monografie. Problema teoretică pe care au ridicat-o constatări de felul acesta încă de la sf[ârșitul] veacului 18: care e sistemul științelor culturii care să exprime pe plan teoretic corelația care leagă, în cadrul închegărilor sociale firești, faptele tratate în științele deosebite ale culturii. Numai Hegel și Comte³ au trasat sistematizări care să fie comparabile în coerență⁴ cu sistemele succesive ale științelor naturii. Tema mea e să arăt cum a determinat Dilthey eforturile depuse în vederea unei soluționări satisfăcătoare a problemei. Dilthey l-a anulat pe Hegel prin pozitivism (influență Mill⁵) iar lui Comte i-a opus pe Hegel. Foarte bun istoric, dar n-a avut contact cu prezentul: opera lui prezintă interpretări remarcabile de epoci și de vieți, dar sistematizări care nu operează decât în perspectiva culturii consumate, nu a celei în ființă. *Die Geisteswiss[enschaft]*, în concepția lui, n-au decât două categorii centrale : *objektives Geist* și *Verstehen*⁶, ocupându-se de clasarea întruchipărilor în care o vreme trecută persistă și de tehnicile pentru reconstituirea imaginii de ansamblu a culturii din care provin. Sociologia comtiană, adevărat sistem al științelor culturii și al structurii culturilor și al dinamicii istoriei lor, e declarată irealizabilă și sociologia declarată știință, la fel, de forme, de formațiuni sociale. Haosul științelor culturii în Germania i se datorește intervenției lui Dilthey. Procedul personal al lui Simmel, [ca] și cel al cercetării speciale *G[emeinschaft] und G[esellschaft]* a lui Tönnies⁷, e canonizat în sociologie: care devine dicționar de forme sociale și cu totul contrarie constatării pe care o fac cei ce au de-a face cu realitatea concretă. Ortodoxia diltheyană (Spranger, Groethuysen⁸) se mărginește să tâlmăcească trecutul și să detaileze îndeosebi conceptele *Verstehen*. Cei care au contact cu realitatea și care simt devenirea se cred nevoiți să creeze discipline noi: *Kulturphilosophie* și declară lucrările lor de *Geschichtsphilosophie* ceva cu totul deosebit de *Geisteswiss[enschaft]*, de *Kulturwiss[enschaft]*, de *Kultursoziologie*⁹ etc. Venind de la fapte concrete, folcloriști și lingviști (cei de la Bonn și Breslau) încheagă un sistem al manif[estărilor] culturii și se autonomizează. Freyer a transformat sociologia, din nou, în știință generală a culturilor și a desfășurării lor, prin afirmarea primatului constatării din fața concretului asupra sistemului autonomizat și prin asocierea istoriei cu sociologia. Munca lui de acum în vederea constituirii sociologiei pop[orului] german realizează această tendință. Scrierile lui teoretice sunt puțin tranșante și lipsite de consecvență.

Sistematic, încercarea lui Hartmann e faptul cel mai însemnat din timpul din urmă: Hartmann nu a trăit însă aceste probleme, el a izbutit să vadă întregul pentru că a aplicat extrem de consecvent dialectica hegeliană. Opera lui trăiește din Hegel și nu e altceva decât o fenomenologie secularizată.

28. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [mai–iunie 1934])

Stimate domnule Profesor,

Îngăduiți-mi să vă scriu câteva cuvinte despre aniversarea a 25 de ani de ființare a Inst[itutului] „für Kultur und Universal-Geschichte”¹ al lui Lamprecht. Iar apoi să vă supun câteva din reflecțiile asupra modului în care ar putea fi reorganizat Seminarul, ce mi-au fost trezite de jumătatea de an petrecută în Institutele și Seminariile de la Berlin și de la Lipsca. Aniversarea Institutului für Kultur-Geschichte a avut loc de dimineață la 11. O sonată de Mozart cântată de câțva studenți și câteva cuvântări. Din acestea, interesantă cea a Prof. Freyer, [direc]torul actual al Institutului. Orice viziune a istoriei are o dinamică îndoițică;

— * * * —

cea proprie a fragmentului de trecut considerat și o alta care vine de la prezent. A proiecta un mit oarecare în trecut nu înseamnă a face istorie (aplauze care exprimau decent aversiunea profesorilor pentru Rosenberg și Darré²). Istoria e legată de prezent. Numai vremurile cărora nu le lipsește energia pusului de întrebări pot să plămădească istorie din materia memoriei universale. Celelalte se joacă inutil: crează așa-zise opere de artă, își argumentează scepticismul. Energia interogatoare a prezentului nu distruge imaginea trecutului, o produce dimpotrivă. Naț[ional]-soc[ialismul] nu e numai încheierea unei desfășurări de 14 ani, ci începutul unei noi epoci. Lumina pe care o aruncă aproape și departe această realitate nouă trebuie căutată. Trebuie scos, din faptele trecutului și ale prezentului, ceea ce perspectiva nouă și imboldul nou indică într-însele. Înnoirea nu se produce în Universitate numai pe planul teoretic, ci izbucnește din răsplămădirea vieții. Nu numai știința devine politică, ci viața întreagă și, în cadrul ei, știința. Institutul de [istorie a culturii și istorie universală] are azi misiunea nouă de a face educația politică a tinerimii germane. Misiunea aceasta schimbă întrucâtva destinația lui inițială. Așa cum Lamprecht, bărbat adevărat, a trăit vremea lui, așa ar fi rău dacă azi nu ar fi trăit pe de-a-ntregul prezentul. În ceea ce a avut Lamprecht deosebit și deschizător de drum, Institutul de azi se bucură că-l poate urma. *Kulturgeschichte*³ a fost pentru Lamprecht vădirea principiului fiecărui popor în toate manifestările lui⁴. Tema de azi a Institutului [este] de a face înțeles statul german și de a-i crește noi părtași conștiinți. Stat totalitar, care răzbește cu deosebire în toate domeniile culturii și se sprijină⁵ pe toate. *Universalgeschichte*⁶ a fost pentru el un imbold, acel de a urmări alături toate popoarele spre a vedea dacă nu pot fi desprinse legi ale evoluției lor. Statul german are nevoie de perspective, de cunoașterea realității aspre din care răsare istoria. Institutul se bucură că găsește în Lamprecht un crainic al ideii

Sistematic, încercarea lui Hartmann e faptul cel mai însemnat din timpul din urmă: Hartmann nu a trăit însă aceste probleme, el a izbutit să vadă întregul pentru că a aplicat extrem de consecvent dialectica hegeliană. Opera lui trăiește din Hegel și nu e altceva decât o fenomenologie secularizată.

28. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [mai-iunie 1934])

Stimate domnule Profesor,

Îngăduiți-mi să vă scriu câteva cuvinte despre aniversarea a 25 de ani de ființare a Inst[itutului] „für Kultur und Universal-Geschichte”¹ al lui Lamprecht. Iar apoi să vă supun câteva din reflecțiile asupra modului în care ar putea fi reorganizat Seminarul, ce mi-au fost trezite de jumătatea de an petrecută în Institutele și Seminariile de la Berlin și de la Lipsca. Aniversarea Institutului für Kultur-Geschichte a avut loc de dimineață la 11. O sonată de Mozart cântată de câțva studenți și câteva cuvântări. Din acestea, interesantă cea a Prof. Freyer, [direc]torul actual al Institutului. Orice viziune a istoriei are o dinamică îndoită: cea proprie a fragmentului de trecut considerat și o alta care vine de la prezent. A proiecta un mit oarecare în trecut nu înseamnă a face istorie (aplauze care exprimau decent aversiunea profesorilor pentru Rosenberg și Darré²). Istoria e legată de prezent. Numai vremurile cărora nu le lipsește energia pusului de întrebări pot să plămădească istorie din materia memoriei universale. Celelalte se joacă inutil: creează așa-zise opere de artă, își argumentează scepticismul. Energia interogatoare a prezentului nu distruge imaginea trecutului, o produce dimpotrivă. Naț[ional]-soc[ialismul] nu e numai încheierea unei desfășurări de 14 ani, ci începutul unei noi epoci. Lumina pe care o aruncă aproape și departe această realitate nouă trebuie căutată. Trebuie scos, din faptele trecutului și ale prezentului, ceea ce perspectiva nouă și imboldul nou indică într-însele. Înnoirea nu se produce în Universitate numai pe planul teoretic, ci izbucnește din răsplămădirea vieții. Nu numai știința devine politică, ci viața întregă și, în cadrul ei, știința. Institutul de [istorie a culturii și istorie universală] are azi misiunea nouă de a face educația politică a tinerimii germane. Misiunea aceasta schimbă întrucâtva destinația lui inițială. Așa cum Lamprecht, bărbat adevărat, a trăit vremea lui, așa ar fi rău dacă azi nu ar fi trăit pe de-a-ntregul prezentul. În ceea ce a avut Lamprecht deosebit și deschizător de drum, Institutul de azi se bucură că-l poate urma. *Kulturgeschichte*³ a fost pentru Lamprecht vădirea principiului fiecărui popor în toate manifestările lui⁴. Tema de azi a Institutului [este] de a face înțeles statul german și de a-i crește noi părtași conștienți. Stat totalitar, care răzbește cu deosebire în toate domeniile culturii și se sprijină⁵ pe toate. *Universalgeschichte*⁶ a fost pentru el un imbold, acel de a urmări alături toate popoarele spre a vedea dacă nu pot fi desprinse legi ale evoluției lor. Statul german are nevoie de perspective, de cunoașterea realității aspre din care răsare istoria. Institutul se bucură că găsește în Lamprecht un crainic al ideii

pop[orului] german (*Deutsche Volk*); nici pentru el hotarele statului n-au fost punct de oprire.

După-masă a avut loc un „zwangloses geselliges Beisammensein”⁷ în Burgkeller (Naschmarkt).

Ceea ce aş vrea să vă spun cu privire la funcţionarea Seminarului de Sociologie stă sub semnul articolului D.V. din 1912, *Ein Seminar für Soziologie, Ethik und Politik*⁸ (am dat aci, în bibl[ioteca] Institutului, de exemplarul cu dedicaţie către Lamprecht). Dacă nu mi-aţi lua-o în nume de rău, v-aş ruga să-l recitiţi. şi să-i puneţi pe Stahl, şi pe Vulcănescu, şi pe Herseni să-l citească şi ei. S-ar putea spune astăzi că Bucureştii l-au uitat: alţii, care fac mai puţin decât propun principiile dintr-însul (Prof. Freyer), realizează incomparabil mai mult.

V-aş ruga să nu-mi luaţi în nume de rău dacă fac aci câteva propuneri pentru aplicarea nouă a principiilor din acel articol. Mă supără ades constatarea, când îmi trec vremea într-unul din institutele de aci, că nu scoatem din posibilităţile care ne stau la dispoziţie nici jumătate din cât scot germanii din ceea ce le stă la dispoziţie.

Seminarul de Sociologie lăncezeşte şi nu arată cu mult a[lt]minteri decât celelalte seminarii ale Universităţii. De când monografiştii nu mai sunt studenţi, a devenit simplă procedură în plus pentru cei care vor să obţină o diplomă. De o deprindere cu munca de creaţie nu poate fi vorba, decât în măsură foarte mică. şi nici de o educaţie în sensul propriu al termenului. Supraîncărcate, cu subiecte totdeauna aceleaşi, întâi de toate obligatorii, ele nu pot să nu le apară studenţilor [ca] nişte cazne impuse. Personalitatea celor care le conduc e interesantă, totuşi prea puţini din studenţii buni ajung așa de aproape de ei, încât să-i aibă sfătuitori. Studenţii buni nu mai sunt nici ajutaţi⁹ de Sem[inarul] de Sociologie, necum câştigaţi. Cresc singuri şi printr-o minune aproape, neîndrumaţi, neîncurajaţi. Cred că o reformă a vieţii noastre universitare trebuie să vie în curând: învăţământul universitar nu poate deveni mult mai inutil şi anacronic decât e. Seminarul de Sociologie e singurul loc care poate arăta drumul nou. A[lt]minteri o va face într-un an-doi Clujul d-lui Ştefănescu-Goangă.

Iată formele pe care mi le sugerează Institutele de aci:

1) Seminariile actuale ale d-lui Răcoasa¹⁰, ale lui Stahl, Vulcănescu şi Herseni ar putea fi ţinute în formă de cursuri (*Introducere în politică, Introducere în tehnica monografică, Introd[ucere] în Etică, Introd[ucere] în Sociologia generală*); frecventarea lor să fie obligatorie într-o anume repartiţie pe ani.

2) Funcţia de seminar s-o îndeplinească vreo 20 de echipe (de comunităţi de lucru) de cel mult 6–8 membri. Elementele de care dispune monografia şi Seminarul ar fi utilizate astfel şi totodată stimulate. În cadrul lor, studenţii să lucreze în contact strâns cu cineva care a părăsit băncile Universităţii, la care găsec sfat teoretic şi din punct de vedere omenesc. Funcţionarea acestor Echipe-Seminar să fie cât de puţin îngreuiată de forme. Fiecare student să-şi aleagă singur grupul în care intră. Nici un grup să nu cuprindă mai mult decât opt inşi. Stahl, Vulcănescu, Herseni ar putea să-şi aleagă pentru grupurile lor elementele care ar fi bine să fie crescute pentru Institut şi Monografie.

Aceste grupuri ar putea să urmărească: a) discuția problemelor cadrelor și manifestărilor (Conea să crească în cadrul Seminarului câțiva geografi și naturaliști; unul din asistenții d-rului Rainer¹¹, o prezentare a problemei raselor pentru sociologi și mediciști...). b) problemele României contemporane (Mitu Georgescu: o analiză a rezultatelor recensământului; Cressin: situația Agriculturii noastre, ..., problema Industriei; raportul între oraș și sat în România actuală și problemele pe care le pune; Coste, Pogoneanu: Politica externă a României în ultimii zece ani). c) culturi străine (Comarnescu: America; Eliade¹²: India; Bernea: naționalismul sociologic francez; Amzăr: Germania?). Paul Sterian¹³, Mac Constantinescu¹⁴, Focșa, Samarineanu¹⁵, Measnicoff ar urma să fie utilizați în opera aceasta. și chiar și tineri ca Rudescu¹⁶ (minorități),... Programul n-ar trebui să caute să fie complet: poate nu se găsesc conducători pregătiți sau dispuși să se pregătească bine pentru toate cadrele și toate manifestările, pentru toate subdiviziunile unui plan logic. De fapt un atare plan ar trebui să fie numai o orientare pentru cei aleși să fie conducători acestor echipe. Fiecare ar trebui să găsească în sensul indicat de acest plan o temă pe care ar analiza-o cu plăcere, stimulat de câțiva studenți care au interes pentru ea. Grupurile acestea de lucru n-ar trebui să se mărginească numai la studenții în Filozofie, programul lor să fie publicat și în fac[ultățile] de Științe, de Drept, de Medicină, de Arhitectură, pentru a atrage și elementele de acolo, care ar avea interes să vadă probleme ale lor situate în cadre mai largi. Planul acesta înfăptuiește într-o oarecare măsură planurile noastre succesive pentru înființarea unui Institut al Monografiei. Monografiștii cu atari însărcinări vor fi desigur înviorați și vor profita omeneste tot atât ca și studenții conduși de ei. Monografia i-ar câștiga astfel a doua oară.

3) O orientare mai pronunțată asupra realității sociale românești. Nu numai a celei rurale, ci și a celei urbane, a politicii noastre, printr-un ciclu de conferințe săptămânale pentru studenți, cu discuție și poate pregătire prealabilă (indicarea textelor aferente, poate expunerea lor în bibl[ioteca] facultății, la Universitate, în cadrul Institutului). Toamna viitoare, ar trebui pusă poate problema revizionismului: d-rul Manuilă¹⁷ ar putea prezenta teme studiului lui din 1928 și datele noi, Coriolan Petranu¹⁸ de la Cluj, chemat pentru aspectul cultural al temei, Prof. Lupaș¹⁹, Ghibu²⁰, chemat odată Ministrul Stoica²¹ de la Sofia să vorbească despre politica noastră în Balcani sau/și probleme ungurești, la fel folosit fiecare specialist pentru a prezenta problemele țărilor învecinate cu noi sau ale marilor puteri. Aceste conferințe ar putea fi terminate de fiecare dată printr-o agapă, care să îngăduie apropierea studenților de D. V. și de asistenți și împrietenirile între ei.

4) Cunoașterea țării și pe alte căi decât cea a monografiei. Anunțarea din vreme și organizarea unor excursii pe grupuri mici cu reduceri obținute pe C.F.R. etc. încât să fie accesibile. Legăturile cu „Astra” din Ardeal și Banat ar îngădui organizarea la iarnă și la primăvară a unei campanii de excursii în Ardeal (fiecare grup în alt ținut). În decursul iernii, din două în două săptămâni, vizitarea uneia din întreprinderile mai mari ale Capitalei, vizitarea porturilor, a regiunilor industriale. – Stahl ar putea conduce o expediție în Vrancea. Călătorii, nu cu intenția

studiului, aceasta se face pe calea monografiei, ci cu intenția de a trezi gustul cercetării, de a scutura din inerția obișnuită cât mai mulți studenți, de a-i face buni români, care știu posibilitățile și împrejurările țării lor.

5) Ore de primire anunțate; cât mai multe la asistenții și la monografiștii vechi asociați activității didactice a Seminarului.

Momentul actual al României e așa, cred, încât o atare înnoire e așteptată de toată lumea. Dacă monografiștii s-ar pregăti de pe acum, lucrul ar putea fi început din toamnă, așa încât să izbândească.

Ar mai fi necesar ceva: ca studenții Fac[ultății] de Fil[ozofie], cel puțin, să fie obligați să urmeze un an la Universitatea din Cluj. Iar cei de la Cluj într-una din Univ[ersitățile] din V[echiul] Regat. Bucureștii ar putea face începutul (singura problemă e schimbul bursierilor).

Așa, învățământul superior ar fi actualizat, ar ajunge să scoată oameni care să fie informați asupra situației țării. Să o cunoască și să-i vrea înflorirea.

Nu știu dacă am reușit să-mi prezint lămurit gândurile. Aci, neobosit în a mă amesteca printre mulțumiții și nemulțumiții Germaniei, ajung foarte de multe ori să mă rușinez retroactiv de alura mea de teoretician căzut din lună dinainte vreme. Studenții cu care trăiesc știu o mulțime despre țara lor și considerabil de mult despre țările lumii, inclusiv România. Ca să-i satisfac cât de cât, a trebuit să mă ocup serios, acum în urmă, de situația economică și de multe alte lucruri de care nu mă interesasem prea mult în țară. E asta puțin primejdia tuturor monografiștilor, că știu mult despre anume sate, sau despre Sociologia satului, dar nu despre România sau despre sociologia națiunii române, a României de azi. România de azi [are] nevoie de un echilibru intern între sat și oraș. Cei puțin împrietenți cu cifrele și cu situația de fapt pot vorbi de state țărănești; cel puțin cei ce trec prin Semin[arul] de Soc[iologie] trebuie să știe că până acum satul nu a fost bine încorporat în stat, dar că România viitorului are nevoie de mai multe orașe, ca să-și plaseze prisosul de populație. Ceea ce se face aci într-o măsură însemnată.

Politicizarea cetățeanului oarecare ce se întreprinde în Germania e ceva impunător. Prof. Freyer, la Institutul lui, știe s-o facă într-un mod remarcabil: naționalismul studenților lui nu răpește activității lor caracterul științific, îi dă numai elan. Asemuită cu cea de aci, rău proaspăt, viața noastră universitară arată ca un lac ce se mâlăște tot mai mult. Prof. Freyer n-are însă nici pe jumătate activitatea pe care am putea-o avea noi: pentru că îi lipsesc oamenii. Abia are doi asistenți de încredere. Vă trimit orarul Universității, programul Institutului e încă destul de disparat. La iarnă însă, toate cursurile Institutului se vor ocupa de problema Germaniei de Apus („*Der Westen*”): problema raportului cu Franța, considerat realist. De Rusalii, 20 de studenți de ai lui au vizitat Saargebiet-ul²².

Nădăjduiesc, stimate domnule Profesor, că în tot ce am scris aci se găsește cel puțin o sugestie realizabilă. Aș fi nemăsurat de bucuros în cazul acesta: ca și la București, și aci Inst[itutul] și Univ[ersitatea] alcătuiesc²³ oarecum atmosfera spirituală care mă învelește.

Îngăduiți-mi să vă mărturisesc, odată m[ai] m[ult], devotamentul meu respectuos și plin de recunoștință.

29. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [octombrie 1934])

Stimate domnule Profesor,

Îndrăznesc să vă scriu din nou așa degrabă, numai pentru că e vorba de o rugămintă.

Vin să vă rog, cu riscul de a vă exaspera pentru o clipă, să-i purtați de grijă Ștefaniei Cristescu. Ca să găsească un post, dacă lucrul e cu puțință. Dar, mai mult, ca să găsească o atmosferă de lucru. Poate că în monografia noastră, de băieți deveniți aprigi, fetele, chiar și cele mai bine pregătite, au nevoie de încrederea Dv. ca să nu se dea înapoi.

După câte știu, Ștefania Cristescu a muncit așa de bine la Paris încât sprijinul moral care s-o îmbărbăteze, în aceste vremuri nesigure și tulburi, să-și atingă întâiele realizări și să capete certitudinea resurselor ei, va fi răscumpărat cu siguranță printr-un aport însemnat.

Eu m-am înfățișat cu rugămintea aceasta pentru că nu vreau nici de data aceasta să nu fac tot ce-mi stă în puțință când e vorba de un om pe care-l prețuiesc. și, afară de aceasta, pentru că Ștefania Cristescu e omul cu care aș vrea să trăiesc odată, dacă va fi vreodată să trăiesc alături de altcineva.

Devotat...

30. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [1934])

Stimate domnule Prof[esor],

Iată că am prilejul să vă scriu de aci aproape zi la zi, cum vă vedeam la București. Trebuie să vă comunic un lucru și să vă cer favoarea unui altuia.

Trebuie să vă comunic, foarte bucuros, că prof. Freyer m-a anunțat ieri că intenția lui de a obține proclamarca Dv. doctor honoris causa rer. oec. pol.¹ al univ[ersității] din Lipsca, despre care mi-a vorbit nu mult după venirea mea, a putut fi înfăptuită în ultima ședință a consiliului. Veți fi încunoștințat în curând oficial despre hotărârea aceasta. A mai determinat hotărârea aceasta prof. Wiedenfeld, directorul Inst[itutului] de ec[onomie] pol[itică], care conduce totdeodată Institutul *für Mittel und Südosteuropa Wirtschaftsforschung*², diriguat efectiv de un sas ardelean, Dr. Gross³, mărginit dar muncitor. Recunoașterea aceasta m-a bucurat atât de mult, încât acum nu mai găsesc cuvinte să vă felicit. Cred că prof. Freyer ar putea fi invitat să dea un articol pentru „Arhiva”. În Germania actuală el e cel mai reprezentativ și cel mai realist din toți cei ce se străduiesc să fundeze la catedre nou create „die Wiss[enschaft] vom deutschen Volke”⁴. Aș traduce cu plăcere articolul acesta. și, dacă credeți oportun lucrul, aș

putea da o prezentare a operei lui, pe care de acum nu numai că o cunosc dar o și trăiesc de câteva luni. – Ar trebui pregătită poate din vreme o vizită a lui și a unui grup din colaboratorii și studenții lui pentru primăvara (mart–april) sau vara viitoare; mare profit și pentru membrii Seminarului, pentru că fără puțință de contestare elevii lui Freyer sunt bine pregătiți și au toți deprinderea înrădăcinată de a privi întregul și de a pătrunde până la cifre și la faptele concrete.

Trebuie să vă rog să dispuneți la Fund[atiile] Princ[ipele] Carol, ca turneului de *cor a cappella* al unui grup al Conserv[atorului] de aci să i se facă recomandările către Min[isterul] de Interne și Soc[ietatea] de Radiodifuziune, pe care Prof. Thomas de la Conservator⁵, căruia i-am vorbit de D. V., le-a cerut. Mi-a fost recomandat la prof. Wach, care m-a rugat să-i stau la îndemână.

Devotat.

31. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [1.12.1934])

Stimate Domnule Profesor,

Scrisoarea Dv., care mi-a sosit de dimineață, mă bucură atât de nespus de mult încât nu pot să zăbovesc cu mulțumirile mele.

Îngăduiți-mi să înfăptuiesc cu prilejul acesta un gând, cu care mă purtam de câțeva vreme: acela de a vă informa, pe cât pot, asupra unora din oamenii și din instituțiile cu care veți avea de-a face în Germania. Înainte de mai bine de trei săptămâni am aflat de la Președintele soc[ietății] „Freunde der deutschen Akad[emie]”¹ că sunteți pe lista conferențiarilor anunțați din partea Ac[ademiei] de la München. Apoi, Prof. Freyer mi-a spus că veți veni, anunțând chiar la deschiderea Institutului o conferință a Dv. Iar acum duminică, la o masă, am aflat de la Prof. Berve², decanul Fac[ultății] de Filosofie, care se găsea și el printre invitați, de scrisoarea Dv. către facultate și de venirea Dv. Încredințat așa de venirea Dv., m-am hotărât să întocmesc o prezentare a situației de aci, indicând măsurile care ar putea da venirii Dv. o greutate mult mai mare decât este cea a vizitelor obișnuite de profesori.

Vă trimit azi această prezentare; după zece zile cel mult voi putea să vă scriu ce crede Prof. Freyer despre conf[erința] Dv. de aci și ce voi afla de la Profesorii Berve și Krueger³ cu care voi găsi prilej să vorbesc despre venirea Dv.

În cadrul specializării pe părți de Europa și de lume a instituțiilor mari germane, Acad[emia] de la München, care are un „Südosteuropa Ausschuss”⁴, are rolul de a întreține legăturile științifice cu Sud-Estul. E reprezentată în centrele universitare prin Grupări „Freunde der Deutschen Akad[emie]”, compuse în majoritate din Profesori care patronează conferințele invitaților și trimișilor ei. Gruparea de la Leipzig e condusă de un avocat, soț al unei doamne foarte⁵; conferințele au loc într-unul din amfiteatrele mari ale Universității și sunt urmate de o reuniune în saloanele de la „Harmonie” (clădirea club de pe Ross Platz). Ultimul conferențiar, Prof. Dykoff⁶, Rectorul Univ[ersității] din

Belgrad, a avut [ca] temă *Das geistige Gesicht Bulgariens*. Cam 100 ascultători; la reuniune vreo treizeci de persoane – prorectorul, decani, profesori, consuli, câțiva mari burghezi: editori, consilieri de la Reichsgericht⁷ (juristul Richard Schmidt⁸, care și-a serbat de curând aniversarea a 50 de ani de la doctorat, mi-a spus acolo că vă cunoaște). Am citit de curând că Acad[emia] de la München va edita în cadrul acțiunii ei Sud-Est (la editura Langen) o colecție de traduceri din literaturile părții noastre de Europa. Venirea Dv. e un bun prilej de a organiza colaborarea Uniunii Fundațiilor Regale cu acest Südosteuropa Ausschuss. Fundația pentru Literatură ar putea să vă pregătească un memoriu⁹ despre textele reprezentative – interesul cel mai mare îl trezesc acum aci romanele rurale, în genere însă tot ce e românesc (în sensul acesta, Panait Istrati¹⁰, tradus demult în întregime și citit de mai toți intelectualii, a atras atenția asupra zăcămintelor noastre de exotic) – care ar trebui să fie traduse, despre traducătorii pe care îi are la îndemână în țară, pe baza căruia ați putea discuta chestiunea aceasta. Rămâne de văzut dacă acest Südosteuropa Ausschuss nu ține să tipărească și prezentări științifice ale țărilor respective. (Numai pentru bulgari există o prezentare acceptabilă în „Grundriss der slavischen Phil[ologie] und Kulturgeschichte”, trei volume: Schazof, *Bulgarische Wirtschaftsgeschichte*; Mladenow, *Geschichte der bulgarischer Sprache*; Filov, *Geschichte der bulgarischer Kunst*¹¹.) Cred că planul măcar unui volum [de] prezentare colectivă editat de Fund[ati]e în colab[orare] cu Deutsche Akad[emie] sau cu un editor mijlocit de ea ne-ar fi de mare folos în țările care cetesc nemțește.

La Berlin, conferințele românești sunt organizate de Prof. Gamillscheg în clădirea Bibliotecii vechi, unde-și are sediul Seminarul de romanistică. Conferințele întrunesc tot ca la 100 ascultători. O treime dintr-înșii sunt români: Legația, d-l Tiktin¹², studenți. Cele de acum doi ani au fost tipărite chiar. Lectorul de română e un Dr. Luța, un bucovinean, elev al Prof. Gamillscheg. Biblioteca românească e destul de frumoasă. D-l Luța a făcut o cerere Direcției Presei să-i mijlocească trimiterea de cărți românești din partea instituțiilor științifice românești. Dacă va fi nevoie, Coste, care se interesează de cererea aceasta, vă va cere o intervenție. Nădăjduiesc că d-l Dragu¹³ îi va trimite ceea ce a trimis și Institutului Prof. Freyer în urma unei adrese din vară: cărțile în limbi străine sau cu ilustrații ale Ministerului, publicațiile Așezăm[intel] Brătianu, ale Min[isterului] de Agricultură... Cred că Dv. ați trebui să spuneți un cuvânt la Academie (și pentru Lipsca) și să dispuneți trimiterea colecției „Arhivei” și la Berlin. D-l Gamillscheg a fost coleg de studii cu Prof. Caracostea la Viena (au stat chiar în aceeași cameră) și-l cunoaște bine, pare-se, pe Prof. Pușcariu; nu-l cunoaște deloc pe Prof. Densusianu¹⁴. – Profesorii Spranger și Sombart duc o viață de izolați în cadrul Universității și în mare măsură și a[l] societății. Doamna Sombart are un cerc oarecum boem la întrunirile ei mici, un rând de familii de Geheimrat¹⁵ la recepțiile ei mari. (*Der deutsche Sozialismus*¹⁶ este o adeziune mascată, venită prea târziu, de vreme ce guvernul nu mai are liniștea să se bucure de ea). I-am

făcut multă plăcere Prof. Sombart cu țuca românească. Doamna Sombart prețuiește foarte mult icrele negre. – Vă va întreba de Prof. Nae Ionescu¹⁷, care a produs mare impresie în cercul în care l-a dus.

La Berlin cred că ar fi necesar să vizitați „Notgemeinschaft für deutsche Wiss[enschaft]” și „Deutscher Austauschdienst”, „Alex. Von Humboldt Stiftung”¹⁸, ambele în fostul palat regal. De la Notgem[einschaft] v-a fost trimis material. Ce e drept, Dr. Jürgens¹⁹, care vi le-a trimis, a fost înlăturat odată cu fostul Ministru Schmitt-Ott²⁰ întemeietorul ei, cu prilejul recentei „Gleichschaltung”²¹. Președintele actual, politic pare-se, nu o va compromite. Se străduiește să obție declararea ei [ca] centru al expericențelor pentru obținerea sintetică a materiilor prime, care pasionează, de nevoie, Germania întregă. Din cele 21 milioane Rm anual pe care le cere, disciplinele sociale, istorice, filosofice și filologice vor putea menține bugetul lor actual. L-ați avea acolo pe D-rul Fehling²², reprezentantul german al Fund[atiei] Rockefeller²³ (nădăjduiesc că n-a fost înlăturat în cele două săptămâni din urmă). Fundațiile Regale s-ar putea consolida și prin relațiile cu Notgemeinschaft. Secția de înzestrare cu cărți a Universităților germane caută instituții similare în străinătate. Fundațiile Regale pentru științe, îndeosebi, ar putea să vă elaboreze un proiect de furnizare regulată a literaturii românești; în schimb, germanii ar furniza (cu destulă largime) literatura germană. – Secția „Wissenschaftliche Akademische Hilfe”²⁴, care organizează/patronează asistența titraților tineri fără post, subvenționând lucrări de inventarieri de biblioteci, de laborator, monografii făcându-le cu puțință munca științifică, vă interesează desigur în mare măsură. „Deutsches Austauschdienst” și „Alexander von Humboldt Stiftung” merită, la fel, să fie cunoscute. Cel dintâi organizează schimbul de studenți cu străinătatea, cea de a doua distribuie un rând de burse studenților străini. Cu România un atare schimb nu există încă. Cred că și aci ați putea pune temelile unor legături regulate. Fără a recurge la Minister și la Bugetul Statului, Secția Universitară a Fundațiilor Regale ar putea obține la București câte două locuri gratuite în căminele și cantinele Vasiliu-Bolnavu și Stănescu și, la fel, unul-două în fiecare centru universitar provincial. Adușul modest ca bani de buzunar ar putea fi câștigat de Fundații. Prof. Gamillscheg, Institutul Weigand de aci, Prof. Freyer și Ipsen ar avea astfel puțința de a trimite din când în când un elev în România. Universitățile noastre sunt prea ermetice²⁵, ca studenții lor să iasă măcar români; așa, ar vedea și câțiva străini. Că Fundațiile ar avea astfel chip să trimită un rând de tineri în Germania aceasta, complicată dar cu biblioteci bune, în care și cel mai „european” se reromânizează, nu ar fi puțin lucru. Iar la Alex. Von Humboldt ați putea câștiga un cuvânt hotărâtor în privința celor două burse anuale pentru români. – Însfârșit, veți vizita probabil „Institutul maghiar” de pe Kupfergraben, unde e asistent D-rul Klocke²⁶, elevul lui Ipsen, care a condus expediția Runcu²⁷. E institutul în străinătate cel mai bine organizat pe care l-am văzut. Nu un adăpost al ungarilor veniți la Berlin, ca institutele noastre de la

Roma și Fontenay, ci o ambasadă spirituală (Prof. von Farkas²⁸ e adevăratul ministru al Ungariei la Berlin) cu un rând de unguri și de germani care se ocupă de Ungaria, o publicație foarte vie „Ungarische Jahrbücher”²⁹, și o activitate publicistică strălucită.

La Lipsca, însăfârșit, știți că Prof. Freyer are direcția Inst[itutului] Lamprecht (Prof. Goetz³⁰, editorul *Propyläen Weltgesch[ichte]*, succesorul lui Lamprecht³¹, a fost înlăturat înainte de un an și, după refuzul lui Osw[ald] Spengler, i-a fost trecut lui). Multă lume nu vede cu ochi buni acceptarea aceasta, socotind-o trădare față de Prof. Goetz. Unii din profesorii care au lucrat în cadrul Institutului au și decis o retragere colectivă la începutul semestrului viitor. Prof. Freyer se străduiește cu destul succes să orienteze Institutul spre teme mai puțin universale dar mai pronunțat actuale. Cursurile lui: *Im Zeitalter der Kapitalismus* și *Probleme der Nationalsozialismus*, de fapt *des Sozialismus*³², sunt fenomenologii magistrale în care toată literatura istorică e concentrată magistral iar posibilitățile și necesitățile Germaniei analizate deschis. (În semestrul trecut *Das deutsche Volk* și *Das „soziologische Denken”*³³, acesta din urmă o discuție a celor trei „concepte sociologice” centrale: „Betrieb” (întreprinderi industriale, omul întreprinderilor, politică industrială), „Dorf” (țăranul, agricultura...), „Volk”. Seminariile: o discuție a datelor statistice fără a evita prezentările de tipuri; în semestrul trecut: *Stadt und Land im 19 und 20 Jh*³⁴ (Germania), în aceeași problemă pentru Franța. Afară de aceasta un „colocviu” = conferințe publice săptămânale în sala mare a Institutului („Blauer Saal”³⁵) asupra problemelor străine și îndeosebi a Sud-Estului. Anul acesta s-a mai adăugat un curs istoric asupra Sud-Estului; docenți tineri prezintă evoluția Sud-Estului (Preistoric; Greci și romani; Imperiul bizantin; Năvălirile; Formarea statului bulgar; Voivodatele sârbești și croate; Ungaria; Întemeierea Principatelor; Turcii...). Cursul e așa de bun încât prelegerile vor fi tipărite probabil. Prof. Freyer năzuiește, pare-se, să devie centrul universitar pentru Südosteur[opäische] Kunde³⁶; și cu el ar putea să fie făcute înțelegeri pentru publicații viitoare. Cărți în genul celor scoase asupra influenței polone asupra pașoptiștilor noștri de P.P. Panaitescu³⁷, sau asupra „problemei orientale”, Nap[olcon], Mazz[ini] a Prof. Marcu³⁸ ar interesa aci.

Profesorul Krueger ține cursuri de Psihologie foarte pe înțeles și, îngrijat de Germania de azi, ține cursuri în care nu ostenește să reia întruna tema: mai multă psihologie, ca să nu pierdem dimensiunea sufletească în acest apocalips mecanizat și utilitarist. Totuși, activitatea Institutului lui e consacrată în prea mare măsură psihotehnicii, ca situația lui să nu fie oarecum echivocă. – Prof. Litt mi-a pricinuit o decepție mare: știe multă filosofie, e îngrijit în expunere, dar steril pentru că prins în chestii de școală. O caracterizare strălucită îl definește [ca] geniu neutralizat prin filistinism de „Oberlehrer”³⁹. – Prof. Driesch⁴⁰ nu mai citește. Prof. Berve, Decanul, e filolog clasic, autorul unei istorii a grecilor strălucitoare. A editat cartea lui Droysen⁴¹ despre Alex[andru] c[el] Mare; așa

cum acesta demonstra prin întâmplările Macedoniei dreptul la primat al Prusiei, așa lămurește el tensiunea Sparta–Atena prin tensiunea Prusia–Franța, veacul lui August prin destrămarea prezentă etc. Deși umblă cu o pălărie cu boruri enorme, domină în societate plin de un elan sobru. – Prof. Wach, tot cu pălărie cu bor larg (nepotul penalistului Wach⁴² pe care l-ați auzit), diltheyan și preocupat de știința religiilor; subtil dar lipsit de îndrăzneală ultime, o copie în mai tânăr a Prof. Spranger. – Prof. Frings⁴³ e pontiful dialectologiei geografice germane, pe care a ridicat-o la rangul de stăpână a metodelor studiului răspândirii spațiale a fenomenelor culturale. Rectorul Universității e Prof[esorul] de la Fac[ultatea] de Med[icină] Vet[erinară] Golz, național-socialist, prorector: matematicianul Weichmann. – Cu excepția Prof. Litt, au toți automobile mici pe care le conduc ei înșiși. –

Propunerea pentru proclamarea Dv. d.h.c.⁴⁴ emană de la Prof. Freyer; a susținut-o, alături de el, Prof. Wiedefeld⁴⁵, directorul Inst[itutului] „Mittel u[nd] Südosteuropäische Wirtschaftsforschung”. Economist care a lucrat mult la Geneva; specializat în chestii trust, carteluri...

Atmosfera Universității Lipsca și a Germaniei întregi e sensibil schimbată. Știința e incontestabil în criză în Germania. Naț[ional]-soc[ialistii] radicali cer și acum germanizarea și actualizarea ei completă. La început universitățile s-au umilit sau, cel mult, au tăcut chitic. Acum o contraofensivă „für den Geist”⁴⁶ începe. Totuși cursurile și cărțile se resimt în bine de această încercare. Complicarea de dragul ei se împutinează. Toată lumea caută să fie sau pretinde măcar că e simplă, că se mărginește la esențial. – Cred că n-ar fi bine ca să țineți conferințe prea teoretice: grija de sistem și de fundare sistematică pasionează în mică măsură oamenii de aci. Cercetări ca ale noastre le apar justificate prin rezultate, caută să le vadă locul în acțiunea românească a prezentului. Am fost surprins de câteva ori de interesul puțin și al profesorului Freyer pentru componenta de studiu pe concret al structurii și modului de existență al faptului social-cultural a monografiei; îi pasionează componenta ei cealaltă: cunoașterea realității românești prezente și chipul în care e valorificată practic în viața de stat.

Pentru a da lumii germane ce așteaptă, cred că ați trebui să vorbiți deopotrivă de mult despre premisele teoretice și sistematice ale cercetărilor, despre înfîrșirea lor lentă și conturarea tehnicii de lucru, despre rezultatele lor, locul lor în evoluția culturii românești și aplicațiile lor de tot felul (interesul general pentru problemele satului, acțiune legislativă și administrativă, Ministerul Instrucției, Finanțe: Vulcănescu, Agricultură: Cresin⁴⁷, Demografie: Recensământ, Educație națională și socială a studenților: Echipele Fund[atiilor] Reg[ale]) și contribuția lor teoretică. – Problema atacată de Echipele Regale îi interesează pe cei de aci: organizația naț[ional]-soc[ialistă] a studențimii a impus atari măsuri, dar a eșuat în genere; iar acum urmează ca oameni ca prof. Freyer să le reorganizeze. Însfârșit, o prezentare în felul acesta atinge intelectualitatea germană la punctul ei critic: poate avea știința un rol necontestat în viața practică politică?

50 Veți trebui să țineți două conferințe la Lipsca: una la Universitate și alta în colocolviul pomenit al prof[esorului] Freyer. Pentru acesta din urmă, cred că ar fi necesar un subiect actual. Comunicările ținute toamna aceasta: *Închegarea Albaniei*; *Acțiunea „Apusului” asupra românilor* (aceasta făcută de mine); *Problema flamandă în Belgia* (un șef al autonomiștilor de acolo); *Acțiunea Bizanțului și a „Apusului” asupra turcilor*. Mai mult „causerie”, fiecare din aceste comunicări e urmată de discuții. Ascultători, vreo 50. Ar fi foarte interesant pentru cei de aci dacă ați vorbi despre „Satul românesc”, despre evoluția sistemului școlar românesc, sau o problemă de istorie socială, cum a fost cea pusă de răposatul Zeletin⁴⁸ în „Arhiva” și la Institut, industrializare inevitabilă, stat autonom în sens Manoilescu⁴⁹, stat agrar „țărănesc” în sens Motru... Dacă vreți să vorbiți despre sistemul școlar, v-aș ruga să-mi trimiteți volumul *Un an de activitate*⁵⁰, întrucât sunt tipărite acolo tabelele comparative ale învățământului primar, sec[undar], prof[esional] și univ[ersitar]. V-aș desprinde fizionomia ținuturilor deosebite, despre care v-am mai vorbit. Cum cunosc bine istoria legislației școlare românești, aș trebui să dau doar câteva indicații unuia din băieți, să vă scoată un rând de citate interesante din legislațiile și proclamațiile de la mijl[ocul] veacului trecut. Pentru cei de aci, care au o școală istorică și sociologică bună, reliefaarea vicisitudinilor prin care trece politica culturală a unuia din statele „noi” ale Sud-Estului ar fi extrem de instructivă. — Întrucât vă pot fi de folos, o fac bucuros; mai cu seamă că aci, sub influența prof. Freyer și a unui rând de tineri, îndeosebi „Schlesische Jungmannschaft”⁵¹, interesați toți de Sud-Est și de România, am fost silit să-mi însușesc statistica demografică, politică și economică românească și să gândesc serios istoria noastră și a țărilor vecine. Material românesc am și eu și am găsit destul și la Institut[ele] Freyer și Weigand.

51 Institutul pentru limba română întemeiat de prof[esorul] Weigand⁵² face parte din Institutul romanistic-anglistic condus de romanistul von Wartburg⁵³. Cursurile de română le face un lector, D-rul Block (nu e evreu ci german⁵⁴) care a fost în țară câțiva ani. Sărac nevoie mare, dar foarte bine pregătit, își va da docența în primăvară cu o lucrare asupra legăturilor între culturile populare ale pop[oarelor] sud-est europene. Pentru că a lucrat câțiva ani la Brockhaus, Prof. Pușcariu caută să-l câștige specialist pentru Enciclopedia rom[ânei]⁵⁵ pe care are de gând s-o scoată. Biblioteca e extrem de bine înzestrată pentru veacul 19 românesc, când prof. Weigand primea donații fără număr. După război nu s-a interesat nimeni în România, nici de Institutul acesta, nici de cel de la Berlin. Cred că ați face un mare bine dacă ați dispune ca Academia să trimită publicațiile ei filologice mai noi fiecăreia din aceste biblioteci. Cele istorice Institutului Freyer, care nu le are. Apoi, poate că Fundațiile Regale ar putea obține prin legăturile lor cu editorii sau să cumpere textele literare mai noi pentru fiecare din aceste Institute. Publicațiile ei și „Revista Fundațiilor Regale” le poate trimite cu ușurință (Institut für rumänische Sprache, Rumänische Abteilung, Berlin C2, Universität Anlagebände).

52 La Leipzig voi putea să vi-l prezint și pe D-rul Raupach⁵⁶, unul din conducătorii „Schlesische Jungmannschaft”-ului, fost până acum la „Notgemeinschaft der

deutschen Wiss[enschaft]”, iar din toamnă docent de „praktische Südosteuropa Kunde”⁵⁷ la Halle. A fost de vreo cinci ori în România și de câteva ori în toate țările vecine; înainte de vreo șase ani a lucrat o vară întregă în *trudova povinnost* = „munca forțată”⁵⁸ bulgară și a organizat în Silezia întâiele „Arbeitsdienstlager”⁵⁹ generalizate de regimul actual.

Iată domnule Profesor mult prea mult și totuși puțin din ce aș vrea să vă spun. Scrisoarea cealaltă va urma la vreme.

Vă mulțumesc pentru toate veștile pe care mi le dați. Fratele meu cel mic e tot la „Mihai Viteazul”. „Arhiva” nouă n-am primit-o, nici volumul „Minister”⁶⁰. Cele două volume ale colecției sociologice le-am primit. Prefața Dv. mi-a făcut multă plăcere. E întâia formulare a poziției Dv. după anii de laborator politic ai întâilor ani de la Inst[itutul] Social, după anii de monografie și de activitate politic organizatoare de la Minister. Într-o prezentare a operei Dv., pe care i-am promis-o prof[esorului] Freyer, am crezut că pot confrunta scrierile sistematice în care ați făcut bilanțul a ceea ce ați găsit în Germania și Franța de la încep[utul] veacului, căutând sinteza care să corespundă realității, cu această prefață, care arată poziția Dv. inițială după anii: „Știință, realitate și reformă socială” și „Sociologia națiunii” și după monografie. Toate broșurile și recenziile acestea de acum mai bine de 20 de ani m-au mișcat foarte mult. Departe de casă și cu hotărârea de a pune rânduială pentru mine în vâlmășagul de poziții, fiecare cu contribuția ei de adevăr, am simțit toată greutatea lor. Întristat că ele sunt neștiute în țară și uitate întrucâtva chiar de Dv., m-am hotărât să le traduc pe cele mai însemnate. Aș vrea să le însoțesc de câteva pagini calde despre drumul Dv. de tinerețe intelectual. Dificultatea mare, care m-a făcut să amân atât și prezentarea pentru prof Freyer, a fost aceea a reconstruirii situației de la 1900–1910. Toți oamenii de atunci sunt uitați cu voie aci: Wundt, Paulsen, Barth, Bücher, Gumplovitz⁶¹. Fizionomia aceluia deceniu încă nu e conturată: trebuie construită din reviste și cărți. Textul articolului pentru profesorul Freyer nădăjduiesc să vi-l trimit și Dv. de Crăciun.

Consulul român...

Despre axa fermă pe care mi-am câștigat-o, însfârșit despre planurile mele de lucru, rămâne să vă povestesc aci, când veți fi venit.

Vă mărturisesc odată mai mult gratitudinea mea și toată simpatia respectuoasă de care sunt plin.

32. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, 19.12.1934)

19 dec.

Stimate domnule Profesor,

Scrisoarea aceasta, complement¹ al celei trecute, vă sosește cu o întârziere de aproape zece zile, nu pentru că mi-aș fi uitat fâgăduiala, ci pentru că abia azi vă pot da răspunsul cuvenit.

În urma informațiilor culese și a unor convorbiri cu profesorii Freyer, Krueger și cu decanul Berve, am crezut că nu e nimerit să se pună deschis tema înmânării publice a diplomei Dv. d[octo]r h[onoris] c[ausa]. Întâi, din pricina condițiilor noi create acestui fel de solemnități. Național-socialiștii au interzis, de la începutul regimului, oricărui membru al partidului acceptarea unor distincții onorifice universitare. Așa, decernările de atari titluri au devenit rare și titularii sunt aproape exclusiv savanți străini. Pe cât am putut afla nu s-a făcut nici o investire solemnă de la 1933 încoace. Solemnitățile universitare s-au redus extrem de mult: cum toți rectorii sunt național-socialiști și puși oarecum să facă educația națională a corpului profesoral, cele care au loc sunt politice într-un sens puțin obișnuit: proclamări de program și prezentări de adeziuni. Cred că distribuirile solemne n-au loc și din cauza puținei dispoziții a savanților străini de a primi diplome, nu de la corporații savante, ci de la un delegat al statului german.

Apoi, din pricini pur locale. Investirea Dv. a fost anunțată ca îndeplinită în discursul dare de seamă al Rectorului la deschiderea anului școlar. Toți trei profesorii, cu care am vorbit despre venirea Dv., au privit venirea Dv. ca un pas mai departe în strângerea legăturilor dintre Dv. și Universitatea din Lipsca. Veți fi primit cu onoruri deosebite și prezentat la conferința Dv. ca un mare prieten al Universității din Lipsca și doctor onorific al ei. Demnitarii universității vor participa toți la ea, vi se va da probabil o masă. În aceste împrejurări cred că sugestia înmânării solemne a diplomei ar fi fost deplasată.

Profesorul Freyer mi-a promis o scrisoare către Dv. încă de alaltăieri. Vă vorbește într-însa și de conferința la Institutul lui. Oricând vorbește de Dv. devine aproape afectuos, lucru destul de rar la el, care e de obicei rezervat și ascuns.

Profesorul Krueger mi-a vorbit cu multă căldură despre Dv. M-a rugat să vă salut din partea lui și să vă exprim salutările și urările lui. Vă roagă să-i comunicați din vreme data sosirii Dv. Spunea că vrea să strângă legăturile vechi. Am înțeles că ar vrea să vă invite la el. Mi-a spus chiar că a primit de câțeva vreme un volum gros „ein Sammelwerk”² de la Dv., că a început să-l cetească, că avea intenția să vă scrie de îndată ce va isprăvi.

Salutări trebuie să vă prezint și din partea prof. Berve, decanul Fac[ultății] de Filozofie.

Cu prilejul unei întruniri la care am fost invitat, am avut prilejul să vorbesc cu unul din conducătorii de la Deutscher Austauschdienst. Cei de acolo ar fi bucuroși să rezerve un număr de burse germane pentru români, încă din toamna 1935, dacă schimbul cu România devine posibil. Sunt gata chiar să organizeze acest schimb așa încât desemnările să fie făcute exclusiv între profesorii pe care îi desemnați Dv. (Freyer, Ipsen, Rumpf³, Boehm⁴ de pildă, ca sociologi, Gamillscheg, von Wartburg ca directori ai inst[itutelor] românești de la Berlin și Lipsca).

Germanilor le-ar părea bine dacă, după același criteriu, ar fi trimiși de la noi sociologi și germaniști recomandați de Institutele germane din România. Cum schimbul de studenți prin legăturile de la stat la stat a devenit foarte dificil pentru germani, cei de la Austauschdienst sunt încântați de formula de la instituții

științifice la instituții științifice a acestui plan al Dv., pe care vor să-l extindă la începutul lui ianuarie pentru cei de la Berlin. În caz că găsiți planul realizabil și vreți ca să intre în lucrare încă din toamnă, ar fi bine, poate, să-mi dați posibilitatea să-i previn.

Cum intențiile prof. Freyer de a scoate o serie de publicații Sud-Est, poate chiar o revistă, devin mai accentuate, cred că e bine să nu uitați să aduceți un rând de propuneri. Profesorul Gamillscheg, care a scos o serie românească la Bonn, va fi bucuros, desigur, dacă Fundațiile Regale i-ar mijloci legătura cu filologii români. Ar putea fi înființată poate o comisie româno-germană compusă din scriitori rom[âni] și germ[ani] – Prof. Gamillscheg și Prof. Caracostea de pildă, comună Fundațiilor și Südosteuropa Aus[tauschdienst]-ului. Cred că opera de organizare a raporturilor culturale româno-germane, pe care Dv. aveți puterea și prilejul să o întreprindeți, v-ar câștiga merite incomparabile pe planul politicii culturii.

Pentru jucarea filmului, Prof. Freyer va găsi prilej. La fel, pentru organizarea unei expoziții de fotografii. Cum Institutul are o colecție frumoasă de cărți românești, a rămas să gândească cum ar putea fi organizată spațial (institutul e foarte înghesuit) chiar o mică expoziție de cărți românești. În caz că va putea fi pusă la cale, vă scriu încă înainte de Crăciun ar trebui să dispuneți în acest caz trimiterea publicațiilor Fundațiilor Regale și a celor mai însemnate publicații germano-române: volumul Goethe al Cult[urii] Naț[ionale], traducerile mai însemnate în românește. ([cuvânt nedescifrat], d-l Sân-Giorgiu⁵ poate să vă întocmească la nevoie o atare colecție).

Adresa d-rului Pevsner⁶ o voi găsi până la sosirea Dv.

Trebuind să-i prezint prof. Freyer o schiță definitivă a tezei mele, n-am putut să isprăvesc încă, după voia mea, prezentarea operei Dv. O voi trimite însă de îndată ce sunt gata.

Dorindu-vă sărbători fericite și rugându-vă să iertați împrejurarea că nu v-am scris de ziua Sf. Dimitrie (neavând un calendar ortodox am pierdut-o din ochi), vă rog să primiți expresia devotamentului meu neșarmurit.

A.

33. D. Gusti către A.G. (27.12.1934)

București, 27. XII. 34

FUNDAȚIA CULTURALĂ REGALĂ
„PRINCIPELE CAROL”
Cabinetul Directorului General

Dragul meu Golopenția, *Prosit Neujahr!*

Îți urez din inimă un an nou plin de spor și de izbânzi în lupta aprigă pe care o duci pentru cucerirea unei lumi spirituale proprii. Fii, dragul meu, sănătos și victorios în toate întreprinderile spirituale pe care le vei face !

SOCIOL⁷BUC

Eu sunt gata de plecare. Mă bucur să pot scăpa de atmosfera țării. Obişnuit, în fiecare an, să petrec cel puțin două luni în afară, iată de aproape trei ani am fost pironit pe loc. Am nevoie să respir. Încep altfel să mă sufoc. La 6 ianuarie voi fi la Paris, acolo voi trage la *Hotel Lutétia, boulevard Raspail*, unde voi sta până cel mai târziu la 19 ianuarie, când voi pleca la München, unde la 23 ianuarie am conferința: *Die monographische Forschungsmethode der Volkssoziologie*, urmată de filmul: *Ein rumänisches Dorf in Siebenbürgen: Drăguș*¹.

De acolo, pe la 27 ianuarie voi pleca la Lipsca, unde mi-am anunțat conferința la 1 februarie. *Vezi*, te rog, dacă se cunoaște în Lipsca această dată. Deutsche Akademie din München și-a luat sarcina să stabilească pretutindeni datele conferințelor împreună cu universitățile respective.

Prof. Freyer mi-a scris ca să-mi rezerv o vineri pentru institutul lor. Dar 1 februarie cade tocmai vineri! și din Lipsca va trebui să plec pe la 5–6 februarie pentru Berlin unde mi-e anunțată conferința la 13 februarie. (Trebuie să fiu în Berlin cu câteva zile înainte de 13 februarie pentru a aranja cu Legația o zi ca să țin o conferință, pe care o voi face și la Paris, după dorința M. S. Regelui, asupra Uniunii Fundațiilor Regale²). Dr. Freyer îmi scrie însă, că dacă nu se poate găsi o vineri, cât stau în Lipsca, dânsul va putea aranja o altă zi și atunci aş propune marți (5 februarie) ori miercuri (6 februarie).

Și acum, despre ce să vorbesc în institutul d-lui Freyer?

Eu, pe lângă conferința pe care o voi ține și la München, am pregătit alta despre: *Monographische Arbeitsweise in Rumänien*³ (o descriere asupra felului cum am organizat, în amănunte, munca monografică – de un ceas ! – cel puțin o oră va ține această conferință – cred că ar interesa cum *practic* se fac cercetările monografice) – apoi a treia conferință este aceea despre: *Uniunea Fundațiilor Culturale Regale*, care asemenea, cred, ar putea prezenta un mare interes, pentru că aceste Fundații formează un program cultural original: Fundație pentru sate (aceea pe care o conduc eu), pentru artă și literatură (Carol II), pentru studenți (Carol I și Ferdinand), pentru cercetări științifice (Cluj și, în parte, Ferdinand). Cu mine mai aduc, *pe lângă film*, o mică expoziție de fotografii pe fișe (peste 500), 77 de desene⁴ de țesături, copii de pe icoane, peste 80, cu peste 1.500 de fișe și diagrame reprezentând studiul icoanelor din Drăguș, apoi vreo 15 tablouri demonstrative, reprezentând studiul unei familii, A. Fogoroș (gospodărie, buget, genealogii), situate în harta neamurilor și familiilor drăgușene. Cel puțin aceste ultime 15 tablouri vor interesa, desigur.

Acum, despre ce să vorbesc eu la d-l Freyer? Vin mai devreme la Lipsca, (înainte de 1 februarie) pe la 26–27 ianuarie pentru ca să putem sta de vorbă.

Ți-am trimis un exemplar din *Un an de activitate la Minister*⁵. Cetește prefața, unde mi-am amintit cu drag de D-ta. Sper că acest volum ți-a fost deja trimis. Pentru mai multă siguranță ți l-am trimis și eu. Ce-ar fi să fac o expunere de cum am înțeles *organizarea școlii și a culturii, ca sistem unitar? Pregătește o schiță*. Scrie-mi la Paris, pe adresa dată: *Hotel Lutétia, boulevard Raspail*.

Voi scrie, cu felicitări de anul nou, d-lor Freyer și F. Krueger. Asemenea lui Spranger și Sombart la Berlin.

În ziua de 3 ianuarie dimineața plec din București cu Simplonul la Paris (oh !). Mă bucur să te revăd și până atunci te îmbrățișez cu toată dragostea. Fii sănătos !
Al D-tale

D. Gusti

34. D. Gusti către A.G. (22.1.1935)

REGINA PALAST HOTEL
München
Maximiliansplatz 5
Telegramm-adresse: Reginapalast
Frensprecher: 56831

22. I. 35

Scumpul meu Golopenția,

Iată-mă în München. După 15 zile de Paris, cu nenumărate recepții, discursuri, conferințe și comunicări. Am venit foarte răcit. Duminică, 27 ianuarie, vom pleca spre Lipsca. Spun vom pleca, pentru că am venit cu soția mea. Te rog fii bun, rezervă-mi o cameră la un otel liniștit și din centru: Hauffe (Romstr.), Kaiserhof și Continental din Georgiring. Unul dintre acestea, ori este unul *mai nou*? În primul rând, să fie liniștit. Parisul m-a cam obosit.

Într-una din scrisorile D-tale pomeneai de o eventuală invitație la vreun profesor. *În caz că așa ceva s-ar ivi*, te rog, intervino și spune, odată cu cele mai calde mulțumiri, că venind cu soția mea, aș dori să nu deranjez și că, în tot cazul, prefer la otel, fiind și răcit.

Vino, te rog, la gară. Voi adăuga în scrisoare cu ce tren plec din München și când sosesc în Lipsca.

Nu-ți închipui cât mă bucur să te întâlnesc.

Relativ la conferințe, în afară de: *Die monographische Forschungsmethode der Volksoziologie*¹ – voi vorbi la Freyer, ori despre: *Die monographische Arbeitsweise in Rumänien*, ori despre: *Die Königlichen Kulturstiftungen in Rumänien*² (această ultimă comunicare am făcut-o și la Academia de științe morale și politice din Paris și a interesat foarte mult fiindcă prezintă o preocupare totală a unei culturi naționale !) În afară de acestea, filmul, care asemenea a interesat Parisul. Cu mine nu aduc decât vreo 20 de tablouri grafice ilustrative ale cercetării familiei Fogoroș din Drăguș (cu unele genealogii ale neamului Fogoroș). N-am putut aduce materialul expoziției din Paris pentru că m-a costat

enorm transportul de la București la Paris (18.000 ! – patru lăzi) și eu vin pe cont propriu !

Pentru Freyer, cred totuși că aceste 20 de tablouri vor interesa, în tot cazul vor da o idee de cum lucrăm.

La Lipsca vom sta până la 5 februarie (cel mult 6 febr[uarie]), – la 13 având conferința la Berlin.

Dragul meu, vreau să mă informez cât mai exact despre legislațiile noi hitleriste, în special legislația țărănească și cea a educației naționale. D-ta, sunt convins, îmi vei fi cel mai bun ghid³ !

La revedere deci, pe duminică seara !

Ajung la Lipsca cu trenul de 3. 47 d.a. (15. 47)

Te îmbrățișez, dragul meu !

D. Gusti

Herrn Anton Golopenția, Leipzig, 14 Schreiberstr. 14 (bei Arnold)

Prof. Dr. D. Gusti, Regina Palast Hotel, München, Maximiliansplatz 5

35. D. Gusti către A.G. (10.9.1935)

FUNDAȚIA CULTURALĂ

„PRINCIPELE CAROL”

Cabinetul Directorului General

București, 10.9.35

Dragă D-le Golopenția,

Trimit alăturat o copie a adresei către¹ Decanul Facultății Filozofice din Lipsca. Dacă poți interesează-te când apare (în sfârșit!) conferința mea ! Poate ți-ai îngădui să faci o ultimă corectură !

Îmi pare rău că-ți pierzi prea multă vreme în Germania. Doctoratul l-ai fi putut da tot așa de bine (cel puțin!) și aici. Păcat pentru D-ta ! Ce subiect de doctorat ai luat? Pentru o lucrare cu subiect de istorie a științei, găsesc că ești prea bun! În tot cazul termină odată! Clasicii poți să-i citești și la Bozovici. Iar pentru meditație țara noastră oferă cele mai pitorești și mai liniștite posibilități. Noi însă avem nevoie de D-ta și ne-ai lipsit prea mult.

Voi scrie² acum la toți prietenii din Lipsca. Krueger – rector? Cum s-a făcut? Abil meșter! Ce face d-l Freyer?

Înainte de toate fii sănătos ! Cu caldă afecție,

D. Gusti

36. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, 10.10.1935)

Ab ligo
Mănușii
Joi, 10
ed. 4/35

Stimate domnule Profesor,

Trebuie să încep scrisoarea aceasta cu mărturisirea bucuriei nespuse pe care mi-a produs-o lectura „Curierului Echipelor”¹ și a volumului dare-de-seamă. Ați crescut un port-altoi românesc pe care pot fi încetățenite la noi toate măsurile găsite de neamuri, pentru ridicarea poporului și stârnirea în tineret a răspunderii pentru destinul obștesc. Ceea ce ne dorim de ani de zile începe să se împlinească, acceptăm îndatoririle pe care le implică justețea atitudinii pe care ne-a format-o monografia prin grija de realitate și camaraderie. Să nu lăsați începutul acesta de acum, atât de promițător, să se destrame: a determina atitudinea tineretului de acum, a celor care vor constitui după 20 de ani generația rezonabilă a neamului nostru, e o șansă atât de însemnată, încât merită toate eforturile.

Dacă n-aș crede că pregătirea, așa cum mi-o fac aci, e necesară și ea la acțiunea de construcție a României de mâine, aș fi întors în țară mâinezi chiar, după primirea publicațiilor care mi-au fost trimise. Odată gata, voi intra cu tot elanul în întreprinderea aceasta: poate satisface, mai mult decât oricare alta, dorul de devotare pentru neam.

„Curierul” e o realizare cum n-am văzut decât puține, deși am ajuns să cunosc un rând de acțiuni de organizare a tineretului. Siguranța cu care e evitat stilul retoric obișnuit, programatic și profetic până la epuizarea colaboratorilor, m-a umplut de admirație. Am comunicat pachetul de publicații altor doi români de aci: au fost la fel de impresionați de îndemânarea cu care e cultivată solidaritatea, spiritul de emulație, discreția redactorilor și trecerea pe planul întâi a obiectului. Ne-am bucurat apoi toți de imboldul spre colaborarea administrațiilor și a instituțiilor deosebite pe care-l dă munca Echipelor. La noi, unde frunțașii fiecărei instituții și fiecare diviziune administrativă ar vrea să facă tot în de ei, luând-o înaintea tuturor celorlalte, și unde o îmbunătățire în întreg a administrației printr-o cât de multiplă colaborare și coordonare ar putea servi mult mai eficace țara, însemnătatea unei atari pilde nu poate fi îndeajuns apreciată. Să nădăjduim că vor mai veni zeci de atari inițiative pentru alte sectoare, care să stimuleze la fel și să puie în lucrare posibilitățile administrației noastre de stat prea rutinare. — Însfârșit, am remarcat cu bucurie și îndrumarea financiară sănătoasă de a cointeresa regii, instituții semioficiale și particulari: cu cât lucrările acestea vor fi mai puțin dependente de buget, cu atât vor fi mai viabile și cu atât se vor impune mai ușor.

Aș vrea să vă fac un rând de propuneri în privința acestui început, care mi-e tot atât de drag cât vă e Dv. și celor care au avut norocul să vă ajute. De data aceasta mai mult din perspectiva funcției de educare a tineretului din Universități, pe care o au Echipele regale. Cred că această funcție e tot atât de

importantă ca aceea de educație a poporului. Două lucruri ar trebui făcute în această privință: extinderea treptată a activității *Echipelor regale*; generalizarea treptată a participării într-insele și *obținerea obligativității participării* într-o vară măcar la ele pentru obținerea unui titlu academic, odată ce vor exista *posibilități de punere în lucru suficiente*. Un atare plan ar fi desigur în linia intențiilor regale, el e și în nota dorințelor confuze ale tineretului. Aderenții Gărzii de Fier² se recrutează în bună parte din băieți de inimă de la țară care vor să se devoteze unei cauze „naționale”; fără a face caz de lucru și fără a intra în luptă cu Garda, care-și are și ea rațiunile de a fi, cred că știu părerea Dv. și a băieților, dacă socotesc că ar fi mai bine pentru clădirea României viitoare dacă tineretul ar trece pe mâna noastră până la terminarea studiilor. Tehnica de conspirații și agitație politică [e] învățată destul de devreme în „cuiburile” Gărzii sau în nucleele comuniste, cea de parvenire în tinereturile partidelor – înainte de asta ar fi necesar să simtă toți răspunderea pe care o au pentru destinele neamului, să vadă cum se poate lucra efectiv.

Orientarea dată astfel tineretului ar însemna un aport neprețuit; faptul că ar fi realizat sub conducerea directă a Regelui ar fi deosebit de însemnat. Universitățile ar fi, desigur, bucuroase să neutralizeze, prin recunoașterea unei atari instituții, acțiunea exclusiv politică a centrelor studențești și a formațiunilor politice. După ce educația fizică a pătruns în universități, drumul unei atari *educații a spiritului de răspundere față de neam* e deschis. Rămâne să fie dezvoltat începutul de acum și creată capacitatea de a pune în lucru 5.000–6.000 studenți într-o vară, senatele universitare vor declara-o cu ușurință obligatorie.

În privința posibilității punerii în lucru. Ar fi locul să interpretați larg obiectul: *educația poporului*, pe care-l urmărește Fundația: a) ridicare a țărănimii; b) ridicare a mahalalelor; c) formarea tineretului universitar, a elitei care să acționeze în orice profesiune în vederea îndeplinirii punctelor a), b). Se adaugă așa, dintru început, un sector nou de activitate, acel de a ridica mahalalele (Prof. Sextil Pușcariu a avut câteva idei bune în cuvântarea de la adunarea din Tg. Mureș a „Astrei”, tip[ărită] în „Gând românesc”³ sept.–oct. 1934, în privința nevoii de a purta și la oraș acțiunea de „propagandă culturală”). I-am propus spre meditare lui Neamtu, într-o scrisoare trimisă de curând, o experiență cu mobilizarea a vreo 100 de studenți an ultim, iarna aceasta, spre a organiza o Universitate populară la București și a aduce viață în Ateneele populare. Cred că Primăria ar contribui eficace la subvenționare, publicistică. La Universitate, cursuri de limbă, istoric, descrieri de țări, elemente din toate domeniile. Fiecare student, în domeniul lui. În Atenee, conferințe mai puțin solemne, fără „personalități” aduse cu arcanul, dar ținute cu căldură pe teme românești și actuale. Băieții, e drept, ar trebui bine aleși (cerut poate un aviz al profesorilor), ar trebui puși în lucrare și numărul mare al elementelor tinere: profesori, asistenți, șefi de lucrări la București; ei ar putea ține locurile mai grele în Universitatea populară, conferințele dintâi în Atenee, controla ca primă instanță studenții din disciplina lor. Ar putea fi

dezvoltată, apoi, chiar munca de asistență, ca și la sate: fetele cooperând cu posturile de experiență ale Școlii de asistență, băieții lucrând în atari posturi, de înființat. Doctorul Manuilă ar putea da desigur unele sugestii.

Vara viitoare ar putea fi experimentată, pe lângă forma echipelor de acum, forma mai pronunțat lagăr de lucru, cu un obiectiv precis: restaurarea unui monument istoric, o lucrare de șoseluire sau îndiguire necesară (prefecții și ministerele care să dea și să subvenționeze lucrarea s-ar găsi desigur). S-ar face șezători, ca în echipele de acțiune propriu-zis de educația poporului, s-ar purta o viață camaraderească cu vizite de scriitori, de oameni de inimă, care să le vorbească chiar băieților. Mai târziu activitatea ar trebui extinsă și asupra școlilor superioare țărănești; unii să-și facă stagiul în aceste școli. Pentru toate aceste întreprinderi și în vederea generalizării educației spiritului de răspundere, ar trebui format un rând de viitori conducători de tabere de lucru, de universități populare, de școli superioare țărănești. Ar trebui, ca atare, aleși cei care ar putea munci în această operă și câștigate din vreme mijloacele ca să cunoască școli superioare țărănești în Danemarca, Universități populare în Anglia, Germania, Austria, lagăre de lucru în Bulgaria, Germania. Cu o bună informație prealabilă și alocerca unui moment bun sunt suficiente șederi de două-trei luni. – Pentru Germania am câștigat un rând de legături; ați primit la vreme invitația la Congresul de serviciu de lucru⁴ de la Sofia? Am aflat prea târziu despre el; dacă nu, ar fi bine să trimiteți pe cineva la Sofia să stabilească legătura cu „turiștii tineri bulgari“ sau, și mai bine, să invitați pe unul din conducătorii lor pentru câteva zile pentru a pune la cale trimiterea unui grup în „*trudova povinost*“⁵ (adresa v-aș putea-o trimite eu). Dacă ar fi posibil v-aș propune chiar să-i dați un concediu de două luni lui Neamțu prin mijlocul iernii, cred că i-ar face bine să dea o raită în Germania; l-aș putea pune în legătură cu mulți oameni interesați pentru ce vrem noi și ar cunoaște un rând de întreprinderi similare sugestive.

Sunteți decis să permanentizați „Curierul”, nu-i așa? E necesar, întâi pentru pregătirea morală a campaniei din vara viitoare, poate pentru coordonarea celei de iarnă în oraș, la fel pentru menținerea în legătură a elementelor care au participat până acum. Devenit permanent, „Curierul” ar putea avea o pagină-două de orientare românească: de informare asupra realităților românești și a celor străine care ne interesează. Ținut, la fel, în articole concise, cu conținut. Ar fi activitatea de formulare a coordonatelor generației pe care ar fi s-o formăm.

În sfârșit o problemă de pus:

Am să vă anunț și de data aceasta un străin care va veni să vorbească cu Dv. Un fel de Vulcănescu german: Dr. Jur. Hermann Reinbothe, Oberregierungsrat, Direktor des Arbeitsamtes Oppeln (o regiune și industrială și cu migrații de muncitori agricoli de la răsăritul Sileziei). Foarte tânăr d-rul Reinbothe, pe jumătate din Westfalia, pe jumătate din nordul hanseat, e un muncitor atât de strașnic și de priceput încât conducea, la venirea naț[ional]-soc[ialistilor], împreună

cu Hans Dehmel⁶ (șeful tineretului silezian, autoritate în Jugendbewegung⁷, care, căsătorit cu o săsoaică de la Brașov, v-a vizitat acum câțiva ani, fiind chiar invitat la Dv. la masă) serviciul Arbeitsdienst⁸ în Reichsanstalt. Dintr-o familie de înaltă birocrație⁹ prusacă, d-rul Reinbothe a părăsit ministerul cerând un post în Basarabia lor, Silezia răsăriteană. Muncește masiv și e neînscris în partid. O convorbire cu el mi-a făcut foarte multă plăcere: bine pregătit, prelucrează neîncetat experiența lui. Acest dr. Reinbothe socotește de datoria lui, dacă e în Silezia, să-și petreacă vacanța în Sud-Est. Va fi pe la sfârșitul lunii, începutul lui noiembrie, la București. Pogoneanu, pe care-l voi ruga să-i stea la îndemână, vi-l va aduce. V-aș ruga să-l puneți în legătură și cu frunțașii politiciii noastre sociale. E unul din pușinii oameni care sunt așa de bine formați, încât statul de vorbă cu ei deschide aspecte și perspective noi. Începutul Echipelor regale și posibilitățile de a le generaliza îl interesează foarte mult. Voi căuta să fac așa ca Stahl și Neamțu să stea și ei de vorbă cu el: are un realism robust de administrator încercat și e, totuși, extrem de îndrăzneț. Cred că poate fi un excelent informator pentru Dv. și cei care vor intra în contact cu el.

*

Am vrut să vorbesc și despre mine și lucrarea cu care mă țin. S-a făcut însă târziu cu cele de până aci. Vă spun totuși că mi-e strașnic de dor să isprăvesc odată cu statul aci, să pot întoarce. Încep să trec de vârsta întâiei uceniciei: mi-e dor să termin cu izolarea pregătitudinii, ca să pot intra definitiv într-o muncă efectivă.

Cetesc din pozitivității francezi. Quételet¹⁰, îndeosebi, mi-a făcut multă plăcere. Prof. Freyer a acceptat subiectul despre care cred că v-am vorbit: *Das Problem einer „Politique positive”*. *Der Ertrag der französischen Positivismus zur Grundlegung der Erforschung der Gegenwart*¹¹. Mai mult analiză istorică, în vederea unei lucrări sistematice pe care nădăjduiesc s-o duc la capăt în țară, odată copt cu adevărat. Cred că e bine să-mi dau zor să termin aci, ca să scap de grija titlului; în țară aș vrea să mă arunc de la început, pentru câțiva ani, în munci și lucrări concrete: să lucrez la Fundație, la Seminar, cercetări monografice și de istorie socială (veacul nostru al 19-lea mă pasionează tot mai mult). Trebuie să compensez acești doi ani de teorie și de îndepărtare de la faptele românești¹².

Voi începe altă dată o scrisoare cu un raport despre situația mea. Azi am fost bucuros să vorbesc despre ce vă izbutește să faceți.

Vă urez stăruință multă, ca să vă izbândească începutul. Dacă pot fi de folos cu ceva încă de aci, voi fi tare bucuros.

Îngăduiți-mi să-i prezint doamnei Gusti omagiul meu respectuos și să vă mărturisesc, odată mai mult, devotamentul meu.

Stimate domnule Profesor,

M-am înfățișat azi secretarului Facultății de Filozofie; manuscrisul va fi dat la cules, corecturile rămân pe seama mea¹; vremea lor: după opt–zece zile. Ca atare, conferința va fi gata tipărită și scoasă după șase săptămâni. Secretarul va răspunde în privința exemplarelor cerute de Dv.

Grija binevoitoare a pasajului în care vă ocupați de activitatea mea de pregătire îmi îngăduie să vă prezint situația mea de acum, mai degrabă de cât credeam, când am scris paginile date la poștă la 10 oct[ombrie].

Iată bilanțul celor 23 de luni trecute de la plecarea mea din țară. Am sosit ostenit și descurajat de faptul că munca de la Minister n-a ajuns să-și dea măsura valorii. Voiam să-mi lămuresc certitudinile pe care mi le² dăruise experiența de la Minister: că explorarea realității de la un anumit moment a unui neam e premisa necesară a bunei organizări din momentul respectiv a statului acelui neam. Cât de cât refăcut, mi-era să gândesc consecvent sociologia în sens *militant*. Nu-mi era gândul numai la sociologia știință particulară, ci și la sociologia îndrăznească a celor de la început, știință a întregii realități politice. Plan mare, de umplut o viață întregă. Am cetit metafizică multă, oarecare fizică nouă, biologie, statistică, economie politică *Volkskunde*, *Volkswissenschaft*; erau necesare toate și multe altele și nădăjduiam copilărește că minunea se va produce și teza mea va fi „organonul” așteptat al tuturor activităților consacrate explorării și mănuirii tuturor problemelor ridicate de viața împreună a oamenilor. E firesc faptul că am destule ceasuri de panică, cu toată munca, dacă riscasem atare țintă. S-a adăugat, după câteva luni de ședere în Germania aceasta în care mai oricine își afirmă cu patimă germanitatea și de îndepărtare de țară, să mă rușinez de caracterul fragmentar al științei mele despre România și Balcani. Am consacrat, ca atare, la mijlocul șederii mele, munca aproape a câtorva luni ca să mă orientez convenabil în istoria noastră și a vecinilor noștri și în problemele actuale proprii și comune. La Hamburg am isprăvit cât de cât operația aceasta și m-am hotărât să mă consacru, pentru restul șederii, studiilor de ordin sistematic, pentru care am venit. Am priceput atunci că o teză în sensul intențiilor inițiale ar mai cere ani. Am socotit necesar să mă mulțumesc să prezint o teză mult mai restrânsă, ca să termin în timp util. Chiar dacă mi s-ar oferi posibilitatea de a sta anii trebuincioși pentru teza întâiei intenții, n-aș accepta; cum teoria nu-mi apare justificată în de ea, ci numai prin utilitatea pe care o prezintă pentru soluționarea problemelor actuale ale țării, nu vreau să mă absentez de la munca de acasă pentru o lămurire de principiu a cărei rațiune rămâne aleatorie, oricât de ca jertfă ar și fi distilată.

Subiectul acestei teze noi vi l-am comunicat: o analiză a contribuției pozitivismului francez pentru clădirea unei sociologii politice în sensul descris mai sus. Pentru ca s-o termin și susțin aș avea nevoie, după toate prevederile, de patru–cinci luni.

Bursa Rockefeller expiră la 20 noiembrie. Am oarecari rezerve; am stat de vorbă cu cei de la Fundația Humboldt: sunt dispuși să-mi servească o bursă de la 20 noiembrie până la susținerea tezei (cu atât mai mult cu cât Ștefania Cristescu a renunțat din vară la o bursă care i se acordase în 1933³). Până la data la care urmează să fiu neapărat încorporat (împlinirea a 27 ani), 1 noiembrie 1936, mai e aproape un an. E drept, datorită unei concurențe de întâmplări, există un oarecare risc să fiu chemat la încorporare încă anul acesta: nădăjduiesc toată vremea că tatăl meu și Pogoneanu îmi poartă de grijă.

Date fiind toate aceste elemente, planul meu de până ieri a fost să rămân să câștig temeiul de încredere în mine al unui titlu; nădăjduiam că voi putea să mă pun la dispoziția Dv. nu mai târziu de april, până-n noiembrie, și apoi după prestarea serviciului militar, câți ani veți avea nevoie de mine. Acum, după scrisoarea primită ieri, care mi-a făcut foarte multă plăcere și mi-a răscolit mai mult dorul de inițiativa și munca pe care o prestați acolo cu d-l Bucuța și băieții, vă fac arbitrul situației mele. Lăsați-mă să aflu hotărârea Dv.: dacă aveți nevoie de mine în treaba de acolo și socotiți bine să renunț la examenul de aci, rămânând pentru mai târziu și în țară, voi fi la București la data desemnată de Dv.

Îngăduiți-mi să-i exprim D-nei Gusti omagiul meu respectuos, și să vă mărturisesc devotamentul și gratitudinea mea,

A. G.

Profesorul Krueger a obținut rectoratul datorită legăturilor pe care le are la Dresda, dar socotește că a fost creditat, ca atare pare a fi de o extremă timiditate și la Dresda și la Berlin. Prof. Freyer pregătește un seminar despre Bismarck și un curs de Politică.

38. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, 17.[10.1935])

Joi, 17

Stimate domnule Profesor,

Iată că am ajuns să vă scriu tot din trei în trei zile.

Nu pot să nu întregesc datele pe care vi le-am supus spre judecată.

Cred că, dacă mă chemați să termin teza în țară, va trebui să vă decepționez. Eu mă țin cu greu să nu mă afund numai în acel îndreptar pentru o viață constructivă și românească a celor tineri¹, pe care-l cred necesar și simt gata copt în capul meu. Întors în țară, l-aș scrie, m-aș ține de îmboldit băieții, de gândit la ce poate fi făcut de la Fundație, chiar dacă mi-ați interzice asta. și sunt și mai greu de găsit cărțile, în țară. E puțin probabil că aș termina teza înainte de armată; poate că, împărțit între ea și năzuințele de politică culturală de care n-am cum scăpa, n-aș împlini nici ce mi-i drag, nici teza pe care mi-ați cere-o. Dacă e

vorba de teză, lăsați-mă aci; aci, de voie-de nevoie, o voi termina. Că sunt elevul Dv.: asta se va dovedi mai târziu de oricâte ori voi întreprinde ceva.

Dacă mă chemați pentru că vă sunt de trebuință, pentru că porniți acum ofensiva decisivă la Fundație, vin așa de bucuros cum am scris. Îmi pasă puțin de mine și de situația mea, când e vorba să muncesc nemijlocit pentru înaintarea neamului. Voi da atunci teza după armată, în trei, patru ani sau niciodată, rămânând mulțumit că am slujit țara.

Veți zice că mă tocmesc? Poate că nu sunt așa dintr-o bucată cum credeți, că spiritul meu de jertfă nu e neînfricat.

Fac ce pot, scrisoarea aceasta n-am putut-o ocoli.

Omagiul meu d-nei Gusti. Sunt la fel de devotat, cu toate cele de sus.

39. A.G. către D. Gusti (27.10.1935)

Leipzig, 27 oct[ombrie] 1935

C.1, Schreberstr 1 (Arnold).

Stimate domnule Profesor,

Am așteptat îngrijat răspunsul Dv. zilele din urmă. Acum vă scriu, ca să i-o iau înainte chemării Dv.

Cred că e mai bine să mă mai lăsați aci câteva luni și să vă rog să mi le dăruiți chiar dacă ați avea nevoie de mine.

Ați văzut, în anii câți am fost pe lângă Dv., că nu-mi port grija, că umblu să mă întrec pe mine și că-mi găsesc bucuria când pot să mă consacru unor cauze care depășesc individualul. Atari cauze am găsit două: știința și neamul. Postulatul existenței mele e, cred, acela de a le servi deodată, de a face știință, care să-i fie de folos nemijlocit neamului.

Am venit în Germania cu nădejdea de a mă încredința de posibilitatea și îndreptățirea acestei înmănunchieri. Voiam să gândesc [până] la capăt toate implicațiile sociologiei Dv., să utilizez experiența făcută când cu punerea rezultatelor cercetărilor monografice și statistice în slujba administrației. Căutam drumul care scoate din „criza”, ades pomenita și efectivă, a Sociologiei de pretutindeni.

Întreprinderea aceasta cerea știința și folosirea a cât de mult din ce e cu greutate în științe și filozofie: începând de la concepția nouă despre rostul și posibilitățile cunoașterii, pe care o încheie fizicienii, și până la metafizica unor Heidegger și Jaspers. Nu m-am codit să risc pierderea și înfundarea în material și să pun pe planul al doilea titlul și publicațiile care pregătesc situații. Odihna pe care mi-am îngăduit-o a fost să mă informez mai bine despre România; călătoriile mele au fost drumuri la oameni la care credeam să găsesc o lămurire ori o îmbărbătare și prilejuri date gândurilor să se limpezească și lege. V-am mai

spus că momentele de panică n-au fost rare: am strâns atâta material încât clădirea nu mai putea ieși o construcție oarecare. Copleșit câteodată de tot formalismul și istorismul științelor sociale, mă întrebam, atunci, dacă nu fac rău să-mi risipesc vloga, frământându-mă să caut calea ce scoate științele sociale din savantlâcul gratuit și academic. Nu sunt ele un grajd al lui Augias¹, iar eu lipsit de toată puterea lui Hercule? Nu e încă imposibil de a înmănunchea știința cu acțiunea directă de înarmare morală a neamului, mai necesară acum decât orice altceva?

Pachetul de publicații de la Fundație mi-a răscolit odată mai mult întrebarea acesta grea. Încredere obscure mi-au spus totuși că ceea ce fac e bine și va izbuti; i-am scris lui Neamțu că rămân, dar că mă voi grăbi cât pot. Cuvintele Dv. și ale d-lui Bucuța m-au găsit într-o duminică de osteneală și de dor de țară. Le-am socotit chemări. Recitindu-le după câteva zile, mi-am dat seamă că nu erau decât imbolduri pârintești. N-am vrut să dau înapoi, întâi. A trebuit totuși să vă trimit apoi acea scrisoare grăbită. Am lucrat mai vajnic de atunci și am avut zile cu multă lumină.

Pot să nădăjduiesc să întorc peste câteva luni, și cu încrederea mare, destulă pentru o viață, a unei întreprinderi grele infruntate, și cu o teză trecută. Ce am cetit și gândit se dispune clar; se ridică temelii și ziduri din ce am strâns, mergând orbește spre o țintă numai bănuită. Dv. ați întors în țară cândva, aducând gata *Prolegomena zu einem System*²; se pare că și eu voi termina, înainte de a părăsi Germania, o lucrare în care să fie utilizat pentru Sociologie tot ce au cucerit de luat în seamă disciplinele în deceniile din urmă.

Am așteptat până azi răspuns de la Dv., zicând să las soarta, în voia căreia m-am dat, să hotărască. Știu totuși că vă rugam să mă lăsați, dacă-mi venea chemare. Acum iau iar în mână frâna zilelor mele.

Școala Dv. nu e așa de bogată în oameni, ca să nu țineți să vă vin copt în voie și cu rodul strâns. Întoarcerea oferită însemna renunțarea la știință pentru acțiunea de politică a culturii, părăsirea unor străduințe de ani; după câteva luni, voi ști să militez cu temeuri pentru convingerea că științele sociale sunt necesare în viața neamurilor și să arăt cum trebuie să fie, ca să-și împlinească rostul.

Nu sunt, desigur, așa de neapărat trebuincios încât vreo întreprindere să piară pentru că vin s-o slujesc cu o întârziere de câteva luni.

Iertați peripeția acestor trei scrisori din urmă: când țintele nu sunt oarecare, nu e ușor până să iasă bărbați formați din băieți.

Îngăduiți-mi să-i exprim doamnei Gusti omagiul meu respectuos și să vă încredințez de gratitudinea mea.

Anton Golopenția³.

40. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [decembrie 1935])

Stim[ate] d[omnule] Prof[esor],

Îngăduiți-mi să-i urez D-nei Gusti și Dv. sărbători cu tihnă și un an 1936 bogat în bucurii.

D-rul Block mi-a povestit câte ceva despre Dv. N-a știut să spuie bine dacă v-am supărat cu întâmplările din toamnă, sau le-ați iertat înțelegător. El crede că s-a întâmplat și una și cealaltă din posibilități. Eu trebuie să nădăjduiesc, ca atare, că ceea ce voi aduce bun agonisit vă va împăca. Semnele sunt cele mai bune. N-am stat cu mâinile-n sân toamna asta, speriat, am fost chiar mai zorit și mai ascuțit decât în trecut, și mustul meu în fierbere¹ s-a limpezit destul de vădit.

41. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [9.2.1936])

Stimate domnule profesor,

Am tot vrut să vă scriu de mult. N-am izbutit însă să ies din ritmul obișnuit, cu șederi în biblioteci până seara târziu și dumineci de refacere prin umblat în împrejurimi de dimineață până'n amurg. Azi am ieșit, cum nu s-a mai întâmplat de mult, din rânduiala aceasta. Am avut oaspe un ceh; după ce a luat trenul spre Praga, masa copioasă din Auerbachs Keller, unde l-am dus, și lucrurile despre care am vorbit, nu mă lasă să iau cartea la pagina la care am lăsat-o aseară. Voi întrebuița restul zilei acesteia sărbătorești, ca să vă scriu cum se cade, adică lung și cu deamănuntul.

Să încep cu cehul de azi. Dr. Ing. Franz Kostiuk¹, secretarul Academiei de Agricultură cehoslovace. A fost la Berlin să vadă „Grüne Woche”²; iar acolo d-rul Raupach l-a sfătuit să se oprească în drum, să stea de vorbă cu mine. Grupul silezian pe care-l știți (organizatorul drumului la Runcu³), pregătește pentru toamna acesta o consfătuire neoficială⁴, dar foarte bine organizată, cu tema „Studiul țărănimii și acțiunea de ridicare a satelor”. Pe cât îmi spune d-rul Kostiuk, cehii sunt dispuși să vie în număr destul de mare, cu deosebire tehnicienii din institute din jurul Academiei de Agricultură. Ei socotesc necesar să stabilească cât mai multe legături cu germani chibzuiți ca acei de la Boberhaus. și, pe de altă parte, vor să învețe cu prilejul acesta cum să dea muncii lor, până acum agronomice și cooperatiste, o arie mai întinsă, cum să o „sociologizeze”. Ungurii și bulgarii se pare că vor veni și ei în număr mai mare și cu oameni bine. Cred că, dacă pregătirile se urmează cum au început, nu va fi rău să trimiteți delegați din partea monografiei și a Fundației: Stahl și Neamțu. Va fi un bun prilej de făcut relații cu grupurile care au intenții asemănătoare celor ale noastre. și, mai ales, un chip de a valorifica, în afara granițelor, realizările monografiilor și ale

muncii Fundației. Suntem cu mult înaintea tuturor, dascălii unora (ai germanilor de pildă), putem deveni dascălii tuturor. După schița pe care o cunosc, consfătuirea (care e să aibă loc la sfârșitul] lunii august, încep[utul] lui septembrie și să ție vreo șase zile) va avea în programul ei comunicări, rapoarte și discuții, despre metoda de cercetare a sectorului sătesc, despre mijloacele acțiunii de mai bună organizare a vieții satelor, despre raportul dintre cercetare și acțiunea de mai bună organizare, despre cei ce pot fi puși la lucru în privința acesta, modul de finanțare, raportul cu administrația de stat, funcțiunea în raport cu plănuirea vieții economice și sociale a statului, dări de seamă despre ce s-a făcut în statele deosebite. Cred că ar fi bine să fie pregătite din vreme un rând de rapoarte bune să fie tipărite. Planul e ca să fie tipărite în volum, ca un fel de revistă a ce se face-n privința aceasta în Europa Centrală. Vă voi ține la curent.

Ce m-a interesat mai mult în convorbirea cu d-rul Kostiuk a fost ce mi-a spus despre Academia de Agricultură Cehoslovacă. Președintele ei e ministrul Hodja⁵, un om cu interese „sociologice”. El ar fi cerut înainte de ani, când au înființat Academia, să se întreprindă de cei tineri cercetări asupra condiției țăranilor în diferitele ținuturi. Se gândea, mai ales, la lucrări franțuzești de geografie umană. Academia nu e o instituție de agronomi, ci una preocupată de întreg sectorul rural, atât din punct de vedere economic, cât și social. Printre membrii ei se numără frunțașii cooperăției, cei ce vor face lucrări despre starea țăranimii vor fi aleși desigur la fel. În anii din urmă, personalul administrativ al Academiei a fost împănăt de tineri (doctorul Kostiuk are cel mult 35 [ani]). Aceștia caută să o intensifice cum pot. După ce i-am vorbit despre ce ați pornit și porniți Dv., D-rul Kostiuk m-a rugat să vă exprim rugăminta lui de a trimite Academiei (Praha XII, Hezká 7) materialul informativ și publicațiile noastre. Are impresia că ei, cehii, au rămas în urmă în privința cercetării sociologice a sectorului rural, a îndrumării spre pionierie la țară a tineretului, și ar vrea să întocmească un memoriu despre ce se face-n privința aceasta la noi, în Germania, la bulgari, la unguri. Cum Academia n-are încă pe nimeni care să poată ceti românește, v-ar ruga să trimiteți și o prezentare în franțuzește sau nemțește. Crede că lucrările monografice și ale Fundației vor interesa în mare măsură pe Ministrul Hodja; ar fi bine să i le trimiteți la Academie cu câteva cuvinte însoțitoare. Sunteți unul din cei care ar putea contribui la consolidarea efectivă a legăturii noastre cu cehii.

În legătură cu acestea, o propunere, care devine actuală. Cum lucrările Echipelor regale au trecut peste faza dibuielilor, ele pot fi pildă și pentru alții. Ar fi la locul său să valorificați pentru țară inițiativa aceasta, care poate servi [drept] pildă oricărei alte nații. Invitați de probă anul acesta, oficial, câte doi sau trei băieți din țările Micii Înțelegeri și Pactului balcanic⁶ la lucrări pentru tot timpul lucrărilor. Acordându-le biletul în țară, casa, masa. Pentru Cehoslovacia ar fi să vă adresați Academiei de Agricultură, pentru celelalte țări, prin Ministerul de Externe, Universității din capitala țării. La anul poate că s-ar putea extinde măsura și la Ungaria, Bulgaria, Polonia, Franța, Germania, Italia. Ați câștiga țării un rând de prieteni tineri și devotați, ați deschide și ochii băieților de la noi, care

ar câștiga orizont stând de vorbă cu străini, ați obține posibilitatea unor schimburi și legături în țările respective. – (Mai ales cu ungurii e o diplomație întregă de făcut: pentru noi românii nu e nimic mai de folos decât dacă tineretul maghiar e întărit în îndreptarea lui spre sat. De pe vremea latifundiilor, situația țărănimii maghiare e [foarte] proastă: și sanitar, și demografic, și economic, și moral. Tinerii unguri care umblă satele devin tot mai plini de ură împotriva aristocrației. În ziarele și revistele celor tineri, cenzurate sever, se scrie că Ungaria trebuie reclădită pe baze țărănești, „maghiarizată”, aristocrații sunt creaturi ale Vienei sau dezinteresați, burghezia e șvabo- sau iudeo-maghiară. Dacă tineretul acesta prinde putere și răstoarnă aristocrația, și Ungaria se democratizează, nu mai avem nicio primejdie dintr-acolo. A spus-o încă Bălcescu, că Ungaria țărănească va fi românească, apropiată de România. Primejdioasă ne e Ungaria până domină acolo aristocrații cu relații strălucite în Apus și cu nevoia de a canaliza nemulțumirea în speranțe externe.)

Noutăți de aci. Prof. Krueger a fost scos din rectorat. A spus la curs „Herz (fizicianul), ein edler Jude”⁷. La remonstrațiile pe care i le-a făcut mâinezi șeful studentimii, a protestat vehement, făcând pomenire despre asta la curs când a spus că profesoratul e o vocație, că de pe catedră fiecare spune ce-i dictează conștiința. Urmarea a fost demiterca „din cauză de boală”. P[rof] Golz a primit din nou însărcinarea. Restabilit după o săptămână, profesorul Krueger și-a reluat cursurile.

Profesorul Freyer și mai ales doamna Freyer⁸ mi-au vorbit de câte ori am fost la ei că ar porni cu plăcere în România. Profesorul Freyer am înțeles chiar că ar ține să îndrume una din expedițiile anuale finanțate de Institut în România. Cred că așteaptă un cuvânt de la Dv. Dacă nu vă vine încă bine vizita unui grup german mai mare, cred că ar fi bine totuși să-l întrebați pe profesorul Freyer de ce nu vine odată cu un grup în România; că, înainte de asta, să exploreze cel puțin țara cu d-na Freyer și copiii. Drumurile pentru „Opelchen”⁹ sunt destul de bune. Acum se organizează aci Institutul Súdosteuropa, cu o revistă (conducătorul administrativ va fi profesorul Gesemann¹⁰, chemat de la Praga, specializat în sârbi și montenegri); e bine să țineți legătura cu Leipzigul. Mai ales dacă păstrați planul unui Institut Sud-Est la București.

Aci nu se întâmplă nimic deosebit. Deosebitul de acum trei ani a devenit normal și rutinar. Numai romanticii, ca prof. Krueger, mai dau prilejuri. Vâr în plic o cupură¹¹ vagă despre școlile complementare¹².

*

Despre mine, acum. Vă alătur copia dării de seamă finale către „Rockefeller Foundation”, rămasă în stăpânirea mea. Am înghesuit într-însa trăsăturile de căpetenie ale itinerarului meu în acești doi ani. Concentrând într-o frază, aș putea spune că, deși venit pentru a face teorie, am ajuns să-mi precizez întâi, sub impresia faptului de a fi între străini și într-un stat agitat și problematic, cunoașterea și poziția față de problemele launtrice ale țării și să am aprehensiunea situației

noastre în câmpul de forțe al politicii mondiale, deprinzându-mă să știu și să urmăresc statele din jurul nostru și marile puteri. Că de vreun an, de când am învățat ce a fost de învățat în privința aceasta, m-am concentrat exclusiv asupra precizării orientării mele teoretice. Am pornit-o de departe și trebuie s-o mărturisesc că în toamnă am avut zile de descurajare în care mi s-a părut că nu voi mai izbuti să strâng într-un întreg interpretările pe care le-am căutat într-un rând de discipline. Combinatorica științifică, îmbinatul de citate fără grija de a lămuri faptele, fără a mai confrunta teoriile cu realitatea e așa de răspândită, încât e ușor de crezut, la ceasuri de osteneală, că știința e compromisă, că e vremea scribilor sfrunțați. Am scăpat și de criza asta. Am lucrat până de curând la un studiu „despre rostul sociologiei în România”¹³ pe care-l destinasem omagiului ce vi se pregătește. Pentru că am căutat să concentrez într-însul miezul reflecțiilor mele, are subdiviziunile: Ce va să zică „realitate”? Ce „realitate”; „Ce înseamnă a face „știința” a ceva?”; Care e rostul unei științe a realității sociale?; Care e rostul sociologiei în România de azi?. Am găsit de bine să-l rețin: cred că voi putea formula mult mai bine unele părți ale lui după câteva luni. M-am reapucat de teză. Citesc acum cu de-amănuntul scrierile lui Comte. N-am de gând să dau o lucrare de filolog, ci mă pregătesc să precizez ce am priceput despre natura realității sociale, comentând și criticând interpretarea pe care i-a dat-o Comte. Cred că interpretarea aceasta vede problema: o anume constanță a structurii vieții individuale și a vieții deosebitelor unități, cu toate că ele constituie substanța unui proces istoric *irreversibil*; dar resursele de azi ale filozofiei și experiența câștigată îngăduie o interpretare mai clară a lor. Voi analiza ce vizează statica și dinamica socială, respectiv *physique sociale* și *politique positive*. Nădăjduiesc să mă pot așeza după câteva săptămâni s-o scriu. Capul mi-e plin de gânduri sucite și răsucite în toate chipurile. Herseni a socotit bine că e necesar, pentru lămurirea oricărei lucrări de sociologie, să precizăm ce e realitatea socială. Cred însă că tentativa lui e zădărnicită de faptul că identifică „ontologia” regională cu „obiectul unei științe” și pe acesta cu „tema unei științe”. Realitatea lui socială e un aspect, cel formalist al lui Simmel, al unei realități rămasă neprecizată. Nu cred că se poate susține că sociologia, știință particulară, dispune de o realitate a ei proprie. Știință particulară, sociologia studiază un aspect al unei categorii ireductibile a realității globale, alături de econ[omia] politică, de drept, de filologie, de istorie. Această categorie a realității globale fără un nume precizat, tocmai pentru că se-ncearcă de-abia de o sută de ani formularea ei, e „*Geist*” (și *Kultur* și *Geschichte*¹⁴), *fenomenele sociale* ale lui Comte (tot ce nu e fenomen matematic, astronomic, fiziochimic și biologic). Lucrările de azi vorbesc despre patru atari categorii ale realității globale, despre patru regiuni ale lumii obiective: natură, organism, conștiință, *Geist* (aspect instituțional : cultură + aspect dinamic : istorie).

Problema e raportul dintre structură și istorie. Structurile sunt istorie și istoria e totdeauna structurată. A lămuri realitatea socială înseamnă¹⁵ a lămuri caracterele realității unice ale cărei fragmente sau aspecte felurite constituie obiectul de

cercetat al filologiei, al istoriei, al economiei, al dreptului, al sociologiei. Rezultatul spre care se tinde e o clasificare adecvată a tuturor științelor „morale”, „sociale”, „Geisteswiss[enschaften]^{16]}”. Pentru Comte, sociologia a fost „știință fundamentală”, adică sistemul principiilor și metodelor tuturor științelor preocupate de fen[omene] sociale. Precizarea situației *Sociologiei știință specială*, ceea ce a devenit în cursul deceniilor din urmă, înseamnă a preciza raportul aspectului social al „realității sociale” (*Geist*) cu aspectul ei economic, demografic, filologic, istoric.

Cred că am câștigat o mulțumitoare ascuțime filozofică în munca grea a acestor ani. Nădăjduiesc că veți fi mulțumit cu ce am agonisit și că munca mea nu va fi fără folos pentru țară.

Voi isprăvi cu teza prin april–mai. și și cu examenul în iunie. Voi întoarce însfârșit în țară, după aproape trei ani de stat în străini. Uneori, în zile mai grele, îi zic acestei șederi ieșirea mea în „pustiul Tebei”. „Ascultarea” aceasta științifică, cu planuri aproape peste puterile mele puține, nu e mai prejos de cea a vreunui biet călugăr. Voi fi bucuros să pot vedea iar soare¹⁷. Cred că voi putea fi un instructor bun, și în românism realist, și-n teorie utilă.

Dacă vi se înfățișează săptămânile acestea volumul omagial (d-l Vianu nu mi-a mai scris depre proiectele tipăririi lui¹⁸), iertați absența mea într-însul. N-am vrut să vă ofer lucru mărunț de circumstanță. Roadele acestei pregătiri a mele vor fi întâi de toate un omagiu îndreptărilor primite de la Dv.

Îngăduiți-mi să-i exprim salutările mele respectuoase D-nei Gusti și să vă încredințez de devotamentul meu.

A.G.

V-aș ruga să-l puneți pe Neamțu sau pe altcineva de la Fundații să ia informații dacă Academia de științe¹⁹ are o secție agronomică, cine-i e secretarul (cu adresa) și cine membrii. I-am pomenit drului Kostiuk ce am aflat în treacăt din ziare, că s-a înființat o Academie de științe la noi, care e probabil să aibă o secție agronomică. M-a rugat să-i obțin câteva întâie informații. I s-ar putea trimite de la Fundație această notă.

42. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [martie–aprilie 1936])

S[timate] d[omnule] P[rofosor],

Vă înfățișez alăturat scrisoarea pe care am primit-o azi de la d-rul Kostiuk, secretarul Academiei Cehoslovace de Agric[ultură] despre care am avut prilej să vă scriu data din urmă, împreună cu o anexă a ei. Iertați dacă înnoiesc în chipul acesta propunerea ca să-i fie trimise acestei Academii o înfățișare a activității privitoare la sat a Institutului și a Fundației și publicațiile noastre. Cred că legătura cu ea, care se pregătește să-și întregască activitatea tehnic agrară cu

nr 2 SR/36

una de documentare socială, asemănătoare celei a noastre, mai ales că e țara cu care ar fi să strângem raporturile, trebuie stabilită cât de din vreme. Anexa vă informează asupra tentativei de creare a unei Acad[emii] de Agricultură la noi: poate că s-ar putea pune la cale ca ea să aibă de la început o secție de documentare și politică socială, organizată în colaborare cu I[nstitutul] S[ocial] R[omân]. Nu-mi luați în nume de rău stăruința aceasta. Am îndrăzneala ei, socotind că sunt la mijloc dificultățile de secretariat românesc pe care le știu. Mă întreb uneori dacă e clima sau obiceiul pământului, care face ca la București corespondența să se facă greu. Cerându-i lui Comarnescu oarecare informații ca să le am degrabă, a trebuit să văd că și el, „americanul”¹, se lasă așteptat cu săptămânile. Mă-ntreb ce va ieși din vrerea mea de acum de a-mi ține la zi corespondența, odată întors acasă.

„Sociologie românească” mi-a făcut multă plăcere. Cu deosebire numărul doi, în care materialul bogat și captivant arată, fără s-o spuie și totuși răspicat, valoarea și însemnătatea monografiei. Din cele două proiecte pe care le puneți în discuție cred că introducerea Serviciului Social obligatoriu e cel mai ușor realizabil, și poate și cel mai necesar. Căci, în perspectivă de decenii, un tineret pregătit așa va realiza mai încet, dar cu temei, ridicarea satelor pe care o urmărește planul 3.700 sate la an.

Randamentul însemnat al echipelor de acum se datorește și puținătății lor. Sunt grupuri de elită. Cred că nici chiar în cazul Serviciului Social nu va fi bine să se treacă peste un oarecare maximum de echipe (50–100), pentru ca acestea să aibă conducători buni și pregătiți din vreme. Restul de elemente ar trebui întrebuințat la lucrări tehnice rurale: diguri, construcții ... și ținut în tabere². Echipelor regale ar trebui să le fie păstrat caracterul de pepinieră de *administratori* ai țării în înțelesul plin al cuvântului. Nici introducerea Serv[iciului] Social obl[igatoriu] (nume foarte bine ales, nu rănește sensibilități democratice) n-ar trebui bruscată: în doi-trei ani, cred că totul e într-atât de pregătit încât stabilizarea să n-aibă efectele pe care le-a avut obligativizarea asupra *Freiwilliger A[rbeit] Dienstului*³ german.

Neamțu mi-a cerut contribuții pentru „Sociologie românească”. L-am rugat să ție el piept, alături de Ricu Stahl până-n vară, până isprăvesc aci. Că-mi lipsește liniștea să mai fac altceva decât să-mi termin pregătirea. El mi-a spus că veți fi „supărat profund”. Vă rog să nu-i confirmați pronosticul. Știți că nu mă dau înapoi de la îndatoririle colective: de data asta e vorba însă de consolidarea unei pregătiri. Singura scuză cu greutate între oameni de carte, socotesc.

Îmi trec zilele prin biblioteci, și scriind la teză. Dar cu greu mă țin să nu cetesc mai departe și să nu dezertez din țarcul temei. Că-mi scapără adeseori bucuria că de acum știu care sunt tranșeele dintâi, ce atacuri sunt la rând în filozofie și în științele sociale. Știu de acum să-mi întrebuințez cu folos maxim fiecare zi de bibliotecă. Cred că până la urmă veți fi mulțumit de chipul în care m-am crescut în anii aceștia.

Îngăduiți-mi să prezint doamnei Gusti omagiul meu respectuos și să vă încredințez de devotamentul meu nețărmurit.

43. D. Gusti către A.G. (2.8.1936)

COMMISARIAT GÉNÉRAL
DU PAVILLON DE LA ROUMANIE
À L'EXPOSITION INTERNATIONALE
Paris 1937

Bucarest III Str. Latină 8
Le Commissaire Général

2 august 1936

Scumpe D-le Golopenția,

Nici *Wilhelm Meisters Lehr- und Wanderjahre*¹ n-au durat așa mult ca „ucenicia” D-tale în Lipsca! Mărturisesc, nu prea înțeleg ce te face să întârzi atât de mult cu consultarea a tot felul de cărți în bibliotecile Lipscăi ! Căci tot așa de bine ai putea să le cetești și la noi, rămânând, firește, pentru lucrările unice să le consulți la origine, la momentul oportun! Apoi tot nu știu ce lucrare de doctorat ți-ai ales. Dacă ascultai sfatul meu, această *formalitate* a doctoratului era de mult tranșată la București, cred tot așa de onorabil ca și la Lipsca, și după aceea aveai tot timpul liber pentru alte investigații personale.

Îmi sună încă în urechi sfatul bătrânului meu fost profesor Wilhelm Wundt. Nu pune prea multe idei în teza de doctorat, zicea el, păstrează-le să le dezvolți ulterior, și, adăuga tot el, nu întrebuița prea mult timp pentru teză, rămânând să întrebuițezi acest timp pentru aceste lucrări științifice, ce vor urma.

Îmi scrii că „de abia acum” începi a avea o oarecare pricepere a edificiului de probleme a științelor sociale și filozofice. Dacă vei încerca să aștepti o completă edificare asupra acestor probleme, atunci ești în primejdie să nu [te] mai reîntorci niciodată. și, Doamne, timp și loc pentru reflecțiile cele mai profunde și temeinice, slavă Domnului, poți găsi cu prisosință și în România !

Cred deci că ar fi bine să închei odată cu acest doctorat interminabil. Frământarea problemicii unei științe te urmărește toată viața, doctoratul este un mic episod în această luptă gigantică de orientare !

Propunerea D-tale cu vizitarea expoziției *Deutschland*² este minunată. Voiam și așa să trimit pe cineva la Berlin. Desigur, regimul actual stă în fruntea manifestărilor decorative din toată lumea.

Până ce voi trimete pe arhitect, ori pe altcineva, iată ce propunere îți fac. *Scrie-mi cât îți trebuie pentru deplasarea D-tale la Berlin*, de unde să-mi trimiteți tot ce poți de acolo: cataloage, desene, planuri, fotografiile, felul nou cum se concepe macheta, diorama, diagramele statistice etc. Dacă poți, chiar să pleci imediat la Berlin și eu îți voi trimite banii, de care ai avut nevoie. Stai, te rog, la Berlin pentru acest studiu muzeal *atât cât trebuie*. Mi-ai face un mare serviciu. Am nevoie pentru pavilionul de la Paris de sugestii și de ultimele rezultate ale *tehnicii de prezentare*. Poate descoperi vreo carte în această privință. Trimite-mi-o imediat. și pune-o la socoteală.

Aștept îndată un cuvânt de la D-ta. Eu cetesc zilnic „Der Völkische Beobachter”³ și sunt uimit, [de] ce s-a făcut cu prilejul serbărilor olimpice.

Fii sănătos, spor la „teză” (cum se cheamă ultima ediție !) și primește cele mai cordiale salutări,

D. Gusti

Adresa: Latină 8 sau 20 Armenească

44. A.G. către D. Gusti [Expoziția „Deutschland”, 17.8.1936]

Informație cu privire la expoziția „Deutschland” și propuneri în privința Pavilionului românesc de la Expoziția internațională din 1937

Sumar : A.I. Descriere a expoziției „Deutschland” ; II. Judecată asupra acestei expoziții, p. 397 ; III. Enumerare a câtorva învățăminte, p. 398–399 ; B.I. Reflecții cu privire la principiul conducător în organizarea pavilionului românesc la Exp[ozitia] Int[ernațională] 1937, p. 399 ; II. Măsuri de luat pentru a garanta eficacitatea expoziției din acest pavilion, p. 400 ; III. Sugestii cu privire la organizarea expoziției propriu-zise din pavilionul românesc, p. 402.

A.I. Expoziția „Deutschland” are neajunsuri vădite. Rădăcina acestora se găsește în faptul că nu e univocă, n-are caracter bine definit. Expoziția „Deutschland” e ambiguă din mai multe pricini.

Întâi, pentru că e organizată de o administrație de stat în colaborare cu o societate comercială. Intențiile Ministerului de Propagandă sunt contrariate de interesele Societății „Gemeinnützige Berliner Ausstellung-, Messe- und Fremdenverkehrs-Gesellschaft”¹. Nepotrivirea aceasta e neajunsul constant al tuturor expozițiilor germane din anii din urmă. În intențiile Ministerului de Propagandă, ele au o funcție de educare politică. De fapt sunt îngreuiate și spălăcite de coada lungă a pavilioanelor, care sunt umplute cu expoziții libere în gen târg de mostre și de mulțimea anarhică a vânzătorilor de mărunțișuri, de răcoritoare, de gustări, a restaurantelor de ocazie, care constituie unul din izvoarele de venituri ale Societății care pune la dispoziție pavilionul pentru partea oficială. În perspectiva Ministerului de Propagandă, pavilioanele libere vor fi apărând ca o anexă de circumstanță ; din perspectiva societății proprietare a pavilioanelor, pavilionul oficial e o firmă care sporește veniturile, înlesnind pomparea vizitatorilor prin punerea în mișcare a întregului aparat al reclamei, al înlesnirilor de călătorie, care prin taxele de intrare constituie cel[ăl]alt mijloc de câștig al societății și justificarea chiriilor luate de la expozanți.

În cazul expoziției „Deutschland”, organizată cu intenția de a fixa simpatia și respectul pentru Germania și conducătorii ei actuali al străinilor veniți la Olimpiadă, această ambiguitate scade cu totul șansele de realizare ale acestei intenții. Cum e în interesul Societății ca demarcația între partea oficială și cea

neoficială² să fie ștearsă, atenția vizitatorilor e dispersată asupra celor șapte pavilioane, care cer pentru parcurgerea cea mai superficială patru până la cinci ceasuri. Amintirea care rămâne după vizitare se reduce la frânturi, la o repulsie fizică : ceva „colosal”, fără altă mențiune. Expoziția a fost material o afacere bună (ca la 800.000 vizitatori în 30 de zile), dar deși vizitată de majoritatea străinilor veniți la Berlin, nu cred să fi produs asupra lor efectul scontat. Pentru atingerea acestui scop, o expoziție exclusiv oficială, sobră și cu distincție, ca aceea din Kronprinzenpalais : „Grosse Deutsche in Bildnissen ihrer Zeit”³ ar fi fost nemăsurat mai potrivită. Aceasta a nimerit cu totul tonul potrivit străinilor, în majoritate cu stare și educație, veniți la Olimpiadă⁴. (Anexez catalogul acestei expoziții.) Deși organizată pentru atașarea de Germania a străinilor, Expoziția „Deutschland” a fost o expoziție cu totul în genul celor pentru uzul intern, ca expozițiile anuale „Grüne Woche” (Societatea proprietară a pavilioanelor organizează fără întrerupere expoziții, dintre care cam două la an sunt făcute cu colaborarea Ministerului de Propagandă).

Expoziția „Deutschland” mai e ambiguă, apoi, din pricină că partea oficială a fost organizată de Ministerul de Propagandă cu totul în rutina și după tipicul expozițiilor pentru uzul intern. Îndeosebi partea „*Das neue Deutschland*”⁵ e ținută în nota mijloacelor găsite potrivite pentru a supune conducerii pe cetățenii germani. Rânduiala național-socialistă e celebrată într-însa cu mai puține argumente decât în expozițiile precedente. Dacă însă germanii s-au deprins să primească drept argument fotomontajul, lozinca făcută să se prindă în memorie, uluirea prin cantitate, aparența de precizie pe care o dau cifre nu totdeauna decisive, lucrul nu e așa cu străinii, care urmas să fie câștigați. Mijlocul de a alipi părții generale obișnuite de propagandă național-socialistă partea „*Deutsches Land, deutsches Volk*”⁶, în loc de a concepe un chip de organizare potrivit cu totul intenției, constituie fără îndoială un eșec moral, cu toată abilitatea tehnică pusă la contribuție. Neajunsul pe care Bismarck⁷ îl socotea funest pentru statul german : lipsa de comprehensiune pentru cei de altă nație, nu e remediat nici acum. Eficace, desigur, la micul provincial german care, adus de societățile de voiaj, constituie grosul vizitatorilor de expoziții berlineze, expoziția „Deutschland” nu i-a izbutit Ministerului de Propagandă nici în pavilionul oficial, dacă a fost urmărită câștigarea de priză asupra străinilor.

Calitățile, pe care aceste neajunsuri de concepție nu le pot umbri, sunt de ordinul tehnicii de prezentare. Trebuie remarcat :

a) siguranța îndrăzneță de a oferi interpretări și nu fapte disparate (neajunsul constă nu în faptul că expoziția a oferit atari interpretări, că a fost cu intenții politice, ci în faptul că n-a știut să găsească interpretări cu priză și asupra străinilor) ;

b) utilizarea efectelor arhitectonice în interiorul expoziției ;

c) realizările în înfățișarea de evoluții istorice ;

d) îmbogățirea registrului expoziției : mobilizarea colecțiilor din muzee, întrebuițarea în mare măsură a reproducerilor, a măririlor, a machetelor.

III. Iată un rând de învățăminte furnizate de această expoziție :

1) O expoziție trebuie să aibă un scop precis și acesta trebuie realizat pe cât se poate de univoc.

2) Scopul trebuie urmărit cu energie ; aceasta nu înseamnă însă că pot fi trecute cu vederea felul și firea oamenilor cărora li se adresează. Succesul expoziției se măsoară după măsura în care izbutește exprimarea intenției prin imaginile și concepțiile familiare celor care urmează să fie convinși, a vehiculelor care au priză maximă asupra lor.

3) O expoziție nu trebuie să depășească puterea de asimilare și rezistența fizică a vizitatorului mediu ; e mai bine să fie concentrată și să câștige trainic un număr mai restrâns, decât să impresioneze confuz și să istovească mulțimi.

4) Trebuie să se poarte, în măsură mult mai mare decât se obișnuiește, grijă de confortul vizitatorilor : să se așeze multe scaune ; să se aibă grijă de nervii lor prin păstrarea unei atmosfere liniștite și de reculegere (poate că ar fi la locul său să se raționeze intrările ; ceea ce s-ar pierde în zilele dintâi ca număr, ar fi compensat în zilele următoare prin faimă).

5) La expoziții, care n-au în mod necesar un caracter comercial, să se evite trivializarea prin crearea de standuri anarhice și nestilate de vânzători ocazionali de mărunțișuri.

B.I. Pavilionul românesc de la Expoziția internațională de la Paris urmează să contribuie la îmbunătățirea opiniei mondiale în privința țării și a statului nostru, la ridicarea creditului nostru moral și material. Cheltuielile pe care le face în această privință Statul românesc trebuiesc să fie compensate printr-o captare maximă a atenției, a simpatiei și a încrederii celor care o vizitează și a celor cu care ajung în contact vizitatorii. Cum expoziția aceasta e un prilej însemnat de a ridica prestigiul țării în opinia mondială, trebuie pusă pe planul întâi grija ca nici unul dintre oamenii de pe stradă care vizitează expoziția să nu treacă prin pavilion fără să nu fi fost captat. La organizarea pavilionului e de ținut în seamă deci :

1) că ne adresăm în primul rând la străini ;

2) că vremea noastră dispune de o serie de rezultate și de practici de captare a opiniei ;

3) că trebuie să ne arătăm așa cum avem nevoie să fim văzuți, în lumina cea mai bună deci, că nu trebuie să scăpăm din vedere nici unul din faptele în privința cărora suntem priviți cu nedumerire, ci dimpotrivă să spulberăm aceste nedumeriri prin clarificare, dacă lucrul e cât de cât cu putință.

Formula pe care obișnuim încă s-o prezentăm în Apus ca expresie a ființei noastre e cea de „țară pitorească”. Starea și străduințele noastre de a ne clădi un stat solid sunt mascate de obicei sub prefăcătoria dureroasă a acestei ascunderi în umilință și folclor. Specularea slăbiciunii noastre și a pitorescului etnografic a fost utilă și la locul ei în veacul dintâi al construirii statului românesc modern.

Acum ea ne păgubește. Ne arată cum nu mai suntem, cum nu mai vrem să fim. Formula pe care ar trebui să o ofere expoziția aceasta străinătății despre noi trebuie să fie mai adecvată, folositoare, și nu inutilă sau păgubitoare. Cred că ar fi potrivită cea de cuprinsul : un neam care a pornit greu și în împrejurări vitrege, dar care, datorită posibilităților lui bogate, e în plină acțiune constructivă. În locul formulei „România ” Statul unor țărani patriarhali de la marginea Europei”, formula : „un neam sub presiune să-și clădească bine statul”, „Țară de oameni în mers”, cu vorba lui Cotruș⁸. Nu mai avem nevoie de milă sentimentală, nici să mai fim tratați ca niște sateliți fără imbold propriu. Ci avem nevoie de credite date ca unora ce le pot investi productiv, vrem să fim luați cu prețul greutateii pe care am ajuns s-o avem și pe care vrem s-o sporim.

Formula aceasta trebuie să fie firul roșu, ce să unească și să domine întreaga expoziție. Părțile acesteia nu trebuie să fie altceva decât variațiile ei, demonstrarea ei tenace. Expoziția va fi cu atât mai izbutită cu cât va reuși să împlănte mai trainic, mai univoc și mai puțin neutralizată de formule și concepții învechite sau deosebite, în vizitatori, opinia aceasta, pe care dorim și avem nevoie ca lumea s-o aibă despre noi.

Cum expoziția e făcută pentru străini, îndeplinirea acestei intenții e îngreuiată într-atât că trebuie ținută în seamă luciditatea mai mare a străinului. Trebuie evitat, mai cu grijă, ca intenția expoziției să fie manifestă, ca să se vadă că se caută impunerea unui mod de a ne concepe. Trebuie să ne îngrijim ca fiecare vizitator străin să aibă mulțumirea și liniștea că n-a primit o formulă care i-a fost impusă. Faptele să vorbească, însă faptele să fie bine alese și să spună convingător ceea ce cetim noi într-însele. Și pentru că grosul vizitatorilor nu e deprins – mai ales în zile de goană din pavilion în pavilion – să prelucreze fapte prea disparate, ghidul și textele explicative trebuie să ofere în oarecare măsură formulări gata, sinteze. Problema e să se găsească limita de la care încolo vizitatorul ar trece indiferent, socotind că e vorba de un mit pentru uzul intern.

În genere, rostul expoziției e de propagandă. Nu, științific. E vorba să se câștige opinia publică cu mijloace furnizate de știință. Oamenii de știință și oamenii politici decisivi se câștigă pe alte căi. Documentarea statului propriu se face pe alte căi ; precizia minuțioasă a informațiilor, care urmează să facă cu puțință măsuri politice, nu-și are locul în expoziții.

B.II. Cum expoziția nu e individuală, pavilionul românesc fiind în concurență cu pavilioanele multor altor țări expozante, nu e de ajuns ca să se poarte grijă ca pavilionul românesc să fie cât de bine organizat. Lăsatul în nădejdea biruinței dreptății intrinsece nu e la locul său ; vizitatorii n-au vigoare destulă ca să compare și judece în zile de arșiță, cu program supraîncărcat, pavilioanele tuturor țărilor. E vorba de a folosi maximal capitalul investit, de a obține un câștig cât se poate de mare de prețuire din partea opiniei publice pentru statul nostru. În acest scop trebuiesc luate și un rând de măsuri care să facă pavilionul românesc atrăgător, să-l distingă. Trebuiesc câștigați corespondenții și reporterii și trebuiesc să le fie

puse la îndemână buletine informative și clișee, care să le înlesnească să vorbească mai mult și mai cu ușurință despre pavilionul românesc decât despre altele. Trebuie să se ia măsuri care să lege deosebit publicul vizitatorilor de pavilionul românesc. D-l Garoflid⁹ a propus în „Excelsior” organizarea unui restaurant românesc, cu lăutari. Poate că s-ar putea construi o terasă a pavilionului, cu umbrare : ar atăsa o bună parte din public. Restaurantul ar trebui dat pe mâna unei case cu adevărat mari, bucătarul ar fi să fie genial, aprovizionarea ar trebui organizată din vreme prin obținerea unor vagoane frigorifere regulate (organizarea acestui transport ar trebui să facă mândria administrației C.F.R.). O cofetărie din cele mari ar trebui câștigată pentru un fel de sală de odihnă veselă, unde să se poată lua dulceați, șerbet, rahat, înghețată de trandafir. Perechea acestei săli ar trebui să o reprezinte o sală de odihnă fumoaie, pe care ar fi să o utilizeze C.A.M.¹⁰, care să desfacă acolo țigări în cantitățile îngăduite. Într-o sală deosebită ar fi să se organizeze un fel de centru de desfacere de produse românești. Concurența între negustorii de produse similare n-ar trebui să pătrundă în pavilion. Ar putea fi convinse câteva întreprinderi conducătoare :

- a) în dulciuri – rahat, șerbet etc. ;
- b) băcănie – icre, pește și cărnuri afumate, pastramă, brânzeturi (poate și cu ajutorul a câțiva mari băcani de la București) ;
- c) în vinuri, țuici, vișinate ;
- d) fructe și dulceați ;
- e) țesături, broderii, covoare, să-și formeze oficii comune de desfacere.

Cu o organizare bună (ambalaj îngrijit și cantități accesibile : cutii mici de icre, sticle de $\frac{1}{4}$ și $\frac{1}{2}$ litru la vinuri, țuici, coșulețe de papură pentru fructe, cutii și chisele atrăgătoare pentru rahat, șerbet, dulceați în cantități mici), ar putea realiza desfaceri care să nu-i lase în pagubă, dar mai ales ar putea face un pas însemnat în câștigarea de deșeurile în străinătate pentru produse exotice. Cu oarecare abilitate i-am putea deprinde pe occidentali să devie cumpărători buni de bunătați de la noi și de broderii (pentru acestea din urmă ar fi poate să se propună școlilor profesionale să pregătească în cursul anului școlar 1936/37 obiecte potrivite pentru a fi desfăcute la expoziție : scoarțe oltenesti și basarabene de mărimi felurite, dar cu deosebire de cele mici, năframe, bluze în modele autentice etc.) (să nu uitați în privința dulciurilor cooperativele turcilor de pe insula Ada-Kaleh¹¹). Util ar fi să se construiască și o mică sală de spectacole, pentru 200 persoane poate. Și să se stabilească un program pentru toată durata expoziției : câteva audiții muzicale – muzică cultă, muzică și dans popular, obișnuit rulare de filme documentare românești. Un alt chip de a capta publicul, nu prea costisitor, ar fi cel de a oferi la tot al 5, 10 sau 20 mielea vizitator, stabilit cu ajutorul unui contor la intrare, o broderie, o sticlă de vin sau altceva de felul acesta. S-ar putea organiza poate și o loterie săptămânală cu premii de același gen, pentru cei ce au intrat în săptămâna respectivă.

Bunăvoința presei, câștigată de la început cu atenții, o gustare copioasă, materialul informativ mură la gură printr-un serviciu de presă abil și, odată faima de pavilion care face să fie neapărat văzut stabilită, atracțiile unei terase prietenoase unde se poate odihni la bucate gustoase, pot garanta succesul expoziției. (Am observat iar, la Berlin, că în împrejurările specifice vizitatului de expoziții, grija

de locuri de odihnă și de restaurarea mulțumitoare a vizitatorului e nu mai puțin decisivă decât materialul expus, pentru părerea cu care rămâne vizitatorul).

Catalogul ar trebui să fie foarte bine scris și bine ilustrat. La redactarea lui ar trebui ținută în seamă mentalitatea franceză și engleză. Dacă Mac ar îngriji de tipărire, ar fi desigur remarcabil și cu șanse de a fi păstrat în biblioteci. Pe cât posibil, ediții paralele franceze, engleze (și spaniole ? pentru cei din America de Sud). Poate că ar putea fi câștigați cu acest prilej de către Fundația Regală pentru Literatură specialiști care să scrie fiecare o introducere în problemele de competență pentru înțelegerea românismii (ca de 48, 64 pagini, 12°). O istorie a năzuințelor noastre de unire, comparată și pusă în legătură cu istoria neamurilor vecine și a Apusului. O prezentare a economiei. A satului. A literaturii. A artei populare și culte. O călăuză geografică. Ele ar fi să alcătuiască un fel de bibliotecă informativă ieftină.

B.III. Expoziția însăși nu ar trebui să fie prea încărcată. Efectul nu e proporțional cu cantitatea materialului înghesuit în săli. De vreme ce e o expoziție oficială și nu un târg de mostre, întreprinderile și organizațiile expozante nu trebuie lăsate să se întindă în voie și să se concureze. Sindicatele agricole, industriale n-ar trebui lăsate să aducă ce vor și cum vor. Trebuie să li se indice locul ce le revine și să li se spună precis ce să aducă. A[It]minteri norocul de a putea organiza o expoziție unitară ar fi lăsat în părăsire. Pentru a ridica unitar expoziția e nevoie însă de un stat-major, care să poată duce tratativele cu toate organizațiile implicate și să poată câștiga și prezenta materialul fiecărei părți a expoziției chiar și fără colaborarea organizației care se consacră problemei tratate în acea parte a expoziției.

D-l Garoflid a pomenit, în articolul citat mai sus din „Excelsior”, de o împărțire în două secțiuni a expoziției, culturală-artistică și agricolă-industrială. Ca atare, expoziția ar avea caracterul obișnuit încă al expoziției analitice, care lasă în grija privitorului să încheie imagini de întreg. Nu e locul de amănunțit că premisa acestui fel de organizare a expozițiilor e concepția empiristă-agnosticistă a cunoașterii, care trece cu vederea că pentru a cunoaște ceva, detaliile trebuie legate cu ajutorul unui tipar preformat. E cert că, în acest caz, vizitatorul ar părăsi expoziția fără a rămâne cu mare lucru, iar statul român ar fi risipit fără mare folos sumele cheltuite cu organizarea pavilionului de care e vorba. Trebuie să i se ofere material prelucrat sau cel puțin semiprelucrat, legat printr-o interpretare. A arăta numai ramuri de producție izolate presupune o concepție tot așa de greșită a anonimității și internaționalității proceselor economice și culturale. Ele sunt manifestările unei națiuni și trebuie arătate ca atare. Interesul statului român e ca vizitatorul să-și dea seamă în fiecare clipă că are prilejul să cunoască fapte ale economiei *românești*, nu numai fapte economice, fapte ale culturii *românești*, nu numai fapte culturale. Cred că ideea de a scoate expoziția întreagă prezentare biografică (biografie și portret) a nației românești e schema cea mai cu noimă, care-i poate fi oferită vizitatorului străin. Cuvinte

explicative, scrise mare pe pereți, ar urma să lege între ele părțile și să dramatizeze cât trebuie întregul.

Schema astfel concepută ar presupune următoarele subîmpărțiri :

Spațiul românesc ;

Omul românesc (rasă și suflet) ;

Istoria vieții de stat a neamului românesc ;

Statul prezent al românilor.

Abia în cadrul acestei ultime împărțiri, care ar urma să fie cea mai întinsă, ar fi locul unei subdiviziuni ca aceea în viață culturală și viață economică.

Avantajul unei atari dispoziții ar fi că expoziția n-ar fi eliptică de subiect. Ea ar înfățișa neamul românesc, istoria și prezentul statului lui. Etapa prezentă a peripețiilor realizării desăvârșite a statului românesc [o] exprimă formula prezentată mai sus : „un neam sub presiune”.

Organizată după această schemă de împărțire, expoziția ar fi cu sens determinat, cu sens unic. Ar trebui văzută într-o anumită ordine. Efectul urmărit s-ar realiza la vizitatori în caz că ar privi-o în întregime și în ordinea schemei. Expoziția ar trebui dar să aibă o singură intrare și o singură ieșire. Chiar și privitorii cu interes pentru economie să fie siliți să vadă, măcar în treacăt, restul. Încăperile pavilionului n-ar trebui clădite prea în vederea expoziției de acum. Săli mari, care să fie subîmpărțite prin pereți despărțitori de circumstanță, adaptați nevoilor. Așa, clădirea ar putea folosi mai cu ușurință și altor expoziții. De mare însemnătate ar fi doar crearea unui sistem de scări prezentabile, care să lege etajele între ele la fiecare capăt al clădirii.

Poate că expoziția aceasta ar putea avea ca frunte¹² la *intrare* un fotomontaj în care să fie preludate toate temele expoziției. La mijloc, capul Regelui (o fotografie cu uniforma cât se poate de sobră). În jur : țărani la lucru, munți, uzine, muncitori, poduri mari, vase pe apă, silozuri, siluete de biserici de ale lui Ștefan, construcții moderne, sonde și rezervoare¹³. În această sală, care ar fi să fie largă și sobră, vizitatorii ar trebui să fie dispuși la gravitate reculeasă. Pereții laterali ar putea fi decorați¹⁴ cu stema țării și cu trei-patru steaguri mari ale țării, așezate ca să impună.

Sala *Spațiul românesc* ar trebui să dea¹⁵, în puține fotografii expresive mărite la dimensiuni potrivite, aspectele țării : Carpații, Munții Apuseni și masivul dobrogean, Bărăgan, coasta noastră de mare. Dunăre, Deltă, ținut de dealuri. O machetă care să reliefeze esențialul ar putea fi așezată la mijloc (s-o cioplească Mac în lemn ales). Fotografiile de munți ar trebui puse la locul de cinste : explicațiile ar trebui să spună că suntem un neam de păstori, de oameni de la munte, că suntem neamul legat de Carpați, că nu e nume în tot lanțul care să nu fie românesc, că ne-am revărsat pe amândouă coastele lui până-n șes și până la mare, că țările românești s-au format în Evul Mediu când Domni români și-au putut întinde stăpânirea din cuiburi de munte „până la Marea cea mare”, că statul nostru adevărat l-am ajuns acum, când stăpânim amândouă coastele acestor munți ai noștri (în interpretarea maghiară coamele de munți sunt granițe firești, — pentru noi munții sunt osatura unei țări : ei sunt oameni de șes, noi munteni).

Sala *Omul românesc* ar fi să arate rasa și firea noastră pe cât poate fi arătată (în limba monografiei, cadrul biologic și psihologic laolaltă). Fețe și siluete tipice de oameni la lucru, la joc. Poate că sufletul ar putea fi sugerat prin câteva proverbe, prin câteva versuri de literatură poporană, care să arate legătura noastră cu natura. Ar trebui subliniate la egal latinitatea și caracterul nostru sud-est-european. Suntem latini dintre sud-est-europeni. Am putea fi definiți și prin invocarea faptului că suntem ortodocși ; s-ar putea arăta o fotografie—două expresive de biserici (interior), sau vreo față de călugăr, care ar fi să fie bine comentate.

Câteva săli ar urma să înfățișeze *istoria vieții noastre de stat*. Subîmpărțirile acestei părți ar trebui să fie temporale, nu pe manifestări, ca acele ale părții *Statul de azi al românilor*. Ar urma să fie prezentate concomitent viața economică, culturală, destinele politice ale fiecărei etape. Aci ar fi să fie întrebuițată tehnica îndemănatecă a expozițiilor germane. Într-o întâie schițare, etapele ar fi următoarele (o formă definitivă și cu totul mulțumitor articulată se va găsi de abia în cursul pregătirilor) :

1) Locuitorii din epoca preromană ai spațiului românesc (Pârvan¹⁶), romanizarea, epoca post-romană.

2) Căderea sub unguri a românilor ardeleni, întemeierea statelor românești ale Țării Românești și a Moldovei.

3) Subjugarea tot mai completă a românilor ardeleni, în urma maghiarizării conducătorilor lor, și creșterea rapidă a Moldovei și a Munteniei.

4) Acceptarea suzeranității turcești îndreaptă vigoarea țărilor românești asupra problemelor culturale. Domnii români, ca succesori ai împăraților bizantini în ctitorirea ortodoxiei.

5) Mihai. Schița hotarelor statului tuturor românilor.

6) Robirea completă a românilor ardeleni, șerbirea țărănimii în Muntenia și Moldova. Slăbirea politică treptată a țărilor românești. Primejdia de a avea parte de soarta Poloniei : răpirea Bucovinei, anexarea de ruși a Basarabiei.

7) Renașterea. Răscoala lui Horea¹⁷ (specularea ei în agitația care a precedat Rev[oluția] franceză, de conducătorul girondin Brissot¹⁸). Latinistii creează mitul, care ne umple de încredere, că suntem urmașii Romei (în același timp, Nepos Montenegrinul¹⁹ scrie cartea lui a Munților, mitul iugoslav ; 30 de ani mai târziu, Kollar și Šafarik²⁰ formulează mitul slav). Acțiunea Revoluției franceze asupra Munteniei și a Moldovei (prin intermediari greci). Răscoala lui Tudor. Alte chipuri de a da nației încredere în sine : a) reamintirea trecutului politic al țărilor românești prin editarea de cronici și scrieri istorice (Kogălniceanu, Bălcescu) ; b) folosirea ideilor Revoluției franceze : mitul progresului spre libertate al națiilor robite (ideile saint-simonian—mazziniene), lamennaisiene, mickiewiczziene²¹ ale lui Bălcescu, Rosetti²²). Efectele libertății comerțului : reagrarizarea, europeanizarea.

8) Revoluția de la 48. Plănuitorii și făuritorii de mituri : în Ardeal Bărnăuțiu²³, în Muntenia Bălcescu (împreună cu Ion Ionescu de la Brad²⁴, Comisia agrară), Rosetti, în Moldova Kogălniceanu ; oamenii de acțiune Iancu—Buteanu²⁵ în

Ardeal, Brătianu²⁶ în Muntenia. Efortul paralel, urmărit în tustrele țările românești, de a reconstrui măcar vechea neatârnare și năzuințe spre statul atins de abia de pe urma războiului 1918.

9) Întăiele rezultate de seamă ale acțiunii de construire a statului român modern : administrația lui Știrbey²⁷, Unirea și reformele lui Cuza²⁸. Legătura strânsă cu celelalte neamuri balcanice.

10) Regele Carol. Consfințirea neatârnării politice prin ridicarea la rangul de Regat, progresele administrației, începuturile creării unei industrii proprii ; figurile mari romantice de la începutul artei noastre : pictorii Aman, Tătărescu, Andreescu, Grigorescu, Luchian. Poeții [sic !]: Eminescu, Creangă. Probleme nesoluționate : țărănimea, românii de peste hotare, legăturile cu neamurile balcanice slăbesc.

11) Războiul. Reformele. Unirea. Intensificarea acțiunii de clădire a industriei. Reluare de legături cu țările sud-est-europene. Cucerirea orașelor.

12) Regele Carol II. Ca o introducere la partea următoare, *Statul prezent al românilor*, a expoziției. Intensificarea sistematică, cu o conducere energică și unitară, a acțiunii de clădire a statului nostru modern. Coordonarea energiilor, care izbucnesc tot mai vijelios (aci trebuie spus întrucâtva și ce vrem să scoatem din ce este). Clădirea industriei. Educația poporului. Îmbunătățirea reorganizării administrației, a căilor de comunicații, a Armatei.

În toată expoziția, dar îndeosebi în această parte istorică, trebuie purtată grijă fără încetare ca tot ce se face să fie făcut în perspectiva întregului neam românesc. Greutatea în privința aceasta provine din faptul că ne lipsește încă o istorie adevărată a întregului neam românesc, în care să fie urmărite paralel peripețiile românilor din toate țările românești, din Ardeal, Banat, Macedonia nu mai puțin decât din Muntenia și Moldova. În loc de a urmări, cum se obișnuiește încă, întâi istoria Munteniei și a Moldovei, pomenind epizodic de Tripartit²⁹, de Huniade, de Unirea cu Roma, de Horea, Școala Ardeleană, de Blaj, Iancu și de Memorand³⁰, spre a spune în dreptul anului 1918 că „visul milenar” s-a împlinit, trebuie urmărită dintru început, paralel, istoria românilor din toate ținuturile. Trebuie lucrat în așa fel încât oricine va fi trecut prin sălile expoziției să rămână cu convingerea că nu suntem profitorii tratatelor de pace. Că ceea ce s-a împlinit acolo zăcea în logica destinului nației noastre, că a fost schițat de Mihai, pregătit și meritat prin eforturile celor 150 de ani din urmă.

Înfățișarea acestor 150 de ani din urmă trebuie să arate că nu suntem numai un neam de țărani, bogat în pitoresc, că nu vrem să rămânem o rezervație folclorică. Că am făcut cât nu ținem minte nici noi în cei 150 de ani în care lucrăm să ne clădim statul adevărat. Cei ce au luptat să ne dea încredere în noi și-au început activitatea acum 150 de ani, avem armată și administrație modernă abia de 100 de ani, comerț liber de 100, nu sunt nici 80 de ani de când s-au unit două din țările românești, cam de tot atâta vreme au început să prindă rădăcini ardelenii în orașe. Școli superioare și un aparat școlar avem de 60, neatârnarea politică de 50, de 40 am început să ne clădim industrie, nu sunt nici douăzeci de ani de când s-au unit toate frânturile neamului românesc.

Ne-am clădit state în Evul Mediu, deși eram împresurați de regi mari și de neamuri care ne-o luaseră de mult înainte. Le-am știut păstra, și viteji, și dibaci. Am fost mai puțin supuși turcilor decât vecinii noștri. Vom răzbi și acum. Cât am făcut în veacul din urmă, n-are decât să-și dea seamă privitorul. Sfârșitul părții istorice trebuie să-l treacă în *fortissimo* în sălile României de azi. Iar acestea trebuie organizate în așa fel încât să-l țină în această stare. Nota acestei părți din urmă ar trebui să fie aceea a următoarei îmbărbătări scrise de Cotruș (din volumul *Printre oameni în mers*³¹, p. 30) :

Cine n-are nădejde flămândă
de izbândă

moare de teama de moarte...

ochiul nostru îndrăznește

și privește vulturește :

sus și departe...

Căci, cine ne oprește să clădim

– peste asprul țintirim

și uriașul gând romano-dac –

într-un an ca-ntr-un veac ?!...

cine ne oprește

să încercăm voinicește :

să fim ce vrem să fim ?!...

Și ce ne împiedecă oare

lumii să-i dăm aur și pâine

și să'nălțăm peste noi,

– noi, strănepoți de păcurari nomazi –

în fața Romei, Parisului, New Yorkului, dragi,

biruitoare

sub crivăț de soare.

titanicele noastre Sarmisegetuze de mâine ?!...

Poezia acesta ar trebui să fie cetită, de trei ori pe zi cel puțin, celor ce lucrează pentru expoziție. Așa încât să nu muncească somnoros, ci cu furia sacră de a scoate maximum dintr-înșii și din materialul ce le stă la îndemână.

Partea *Statul de azi al românilor* trebuie să evite, înainte de toate prolixitatea, și apoi banalitatea. Nu trebuie să fie zeamă lungă și nici nesărată. Probele de mărfuri inevitabil dolente trebuie compensate prin fotografiile și cu cifre impunătoare. Deasupra probelor de chereștea pot fi așezate de pildă fotografiile bine mărite de păduri nesfârșite, de râuri întregi acoperite de plute, de văi pline de stive de chereștea, ori explicații cu cifre puține dar impunătoare de cantitățile vândute și disponibile anual. Pentru a face cifrele comprehensibile e bine să fie comparate cu cifrele corespunzătoare la națiile care conduc în munca respectivă. Uneori e bine să fie prezentate așa încât să anime³² imaginația : de patru ori cât volumul piramidei lui Cheops, un tren de marfă încărcat de la București la Paris,

cât să satisfacă trebuințele unui oraș de 100.000 locuitori etc. Probele de mărfuri trebuiesc reduse la strictul necesar și prezentate agreabil. Trebuiesc însoțite de explicații competente, așa încât și nespecialistul să priceapă câte ceva după ce le-a citit.

Subdiviziunile acestei părți ar trebui să fie unele ca acestea (și aci, împărțirea definitivă va putea fi găsită de abia într-un stadiu mai înaintat al pregătirilor). Poate o sală dintâi statistică, în sensul de prezentare a faptelor și de cheie la tot ce urmează. Un panou : suprafață, populația totală, densitățile extreme ale populației, număr de orașe, de sate, lungimea coastei, râuri navigabile, lungimea șoselelor, căilor ferate. Un panou demografic, care să explice de ce trebuie să ne clădim industrie, cum ne câștigăm orașele în Ardeal și le mărim pe cele existente sau creăm altele noi în Vechiul Regat. Avem suprapopulație rurală, trebuie să creăm chipuri de trai noi, la oraș prin crearea de industrii, la țară prin sporirea debușeurilor urbane care să îngăduie atacarea de culturi intensive (legume, fructe etc.). Un alt panou : posibilitățile pe care le oferă spațiul românesc : suprafața arabilă, păduri, petrol, cărbune, cărbune alb, aur etc. Sala următoare ar putea să prezinte *administrația de stat*, conducătoarea întregii acțiuni de construcție a României moderne. Ar trebui înfățișat schematic aparatul administrației de stat (cu Regele în frunte) și chipul în care e inserată într-însul inițiativa și acțiunea particulară în producție și comerț. Ar putea urma o *sală a educației naționale* : a) a tineretului, în școli ; b) a adulților, prin educația poporului. Apoi, poate o *sală a sănătății publice și a asistenței sociale*. O *sală a satului și a agriculturii*, care să arate satul în prefacere, cum e : arhaic în credințe, dar în drum spre raționalizare în ce privește producția. Aci ar trebui pusă multă greutate asupra acțiunii de ridicare calitativă și de selectare a soiurilor, pe care o desfășoară Institutul de cercetări agronomice. Tot în subdiviziunea aceasta ar fi să se trateze și creșterea vitelor, viticultura, pomăritul. Arătată măsura în care are săteanul de azi trebuință de produse manufacturale. O sală sau *săli ale orașelor românești, a industriei și a comerțului*. Ar putea fi spus în ce măsură se românizează, în ce măsură sunt puncte de legătură cu industria străină, în ce măsură conduc producția noastră industrială proprie. Subdiviziuni ale cherestelei, a petrolului, a industriei (creată, nu în vederea exportului, ci arătând că ne creăm așa posibilități de plasare a brațelor [de muncă] și a economiilor românești, ne echilibrăm economia). O *sală a transporturilor și căilor de comunicație* (CFR, N.F.R., S.M.R., Comunicație aeriană, șosele), *a turismului*. O *sală a culturii* : a institutelor de cercetări, a editurilor (accentul pe Fundațiile Regale).

Materialul părții istorice ar fi să fie așa de variat și de expresiv pe cât se poate. Fotografii de monumente, reproduceri după documente, obiecte de muzeu, monede, stampe, hărți etc. La organizarea ei ar trebui ținută în seamă linia noastră actuală în politica internațională : subliniate cu grijă momentele de contact cu națiile Micii Înțelegeri și ale Uniunii balcanice, formulate cu grijă afirmațiile privitoare la raporturile cu turcii (părăsirea interpretării lupta pentru

Creștinătate contra „păgânilor” și adoptarea celeilalte : luptă pentru păstrarea statului propriu, recunoașterea cu Iorga a turcilor drept continuatorii Imperiului de Răsărit) și cu rușii (subliniat, cu Iorga, rolul avut de cumani, de mongoli la facerea cu puțință a întemeierii statelor românești, sublinierea contribuției noastre la clădirea culturii ruse : Movilă³³, Milescu³⁴ – mare și întâi înaintaș al eurasianismului de azi –, Cantemirii³⁵). Subliniat ce datorim Franței, Angliei, Italiei, Spaniei, intensitatea³⁶ legăturilor între neolatini la mijlocul veacului trecut (înrădăcinarea gândirii liberalilor în ideile și atitudinile franceze de la începutul veacului trecut : Bălcescu ca mijlocitor al lui Sieyès³⁷, St. Simon, Lamennais, Michelet³⁸ și Quinet³⁹; legăturile lui cu Mazzini, Garibaldi⁴⁰ la noi ; Ateneul nostru și „Ateneo” spaniol, datorita pe care și-o simțeau toți pașoptiștii noștri de a fi umblat toate țările neolatine, inclusiv Spania : Kogălniceanu, Urechia⁴¹).

Partea aceasta istorică ar trebui scoasă pe cât se poate de concisă și de pregnantă. Așa încât să se poată întrevădea și tipicitatea ei pentru destinul neamurilor sud-est-europene.

Atât pentru ea, cât și pentru partea *Statul de azi al românilor*, ar trebui folosită competența specialiștilor, care să fie de ajutor la indicarea obiectelor de expus celor mai expresive. Pentru partea istorică : unii din elevii lui Pârvan pentru epoca preromană, poate Daicovici⁴² de la Cluj pentru epoca romană, Diclescu⁴³ (gepizi), Sacerdoțeanu⁴⁴ (pecenegi), vreun alt elev Iorga pentru cumani, mongoli ; G. Brătianu⁴⁵ – Comerțul italian în Pont ; Nistor⁴⁶ pentru comerțul german în Moldova și Ardeal ; Lupaș pentru istoria Ardealului, Zane⁴⁷ pentru comerțul vechi și nou. Cunosători ai lui Zeletin pentru istoria socială și economică în veacul 19 ; Cartojan⁴⁸ – literatura veche ; Pușcariu – latinitate ; Capidan⁴⁹ ; d-rul Block de aci – caracterele comune nouă cu sudesteuropenii și balcanicii. Iorga sau cunosători ai operei lui și a lui Xenopol⁵⁰, pentru istoria țărilor românești. Pentru istoria modernă Filitti⁵¹, care e filo-elen și cunoaște raporturile cu grecii. Marcu⁵² pentru raporturile cu italienii ; P.P. Panaitescu pentru cele cu polonezii și rușii și pentru Bălcescu. Și toți specialiștii unei sau mai multor chestiuni, pe care nu-i pot înșira acum, pentru că nu-mi dau în gând sau nu-i știu. Pentru partea economică ar trebui puse bază ideile lui Manoilescu din *Théorie du Protectionnisme*⁵³ ; el ar fi să fie câștigat ca un *spiritus rector* al părții economice. Institutul de Conjunctură, Sterian, Vulcănescu, Cressin, Measnicoff. Comarnescu ar putea da date și sugestii, putând pricepe despre ce e vorba. Mitu Georgescu, în privința demografiei.

Cum expoziția trebuie să fie concisă și nu e un tratat, ci cu scopuri de propagandă, greul va fi găsierea celor capabili să-și asume răspunderea organizării câte unei părți a expoziției. Ei trebuiesc să știe despre ce e vorba, să știe cui să ceară informații în privința unei probleme date, să știe utiliza aceste informații în nota expoziției.

Pentru fotomontaje : tânărul care lucra la „Adevărul”, Grant, cred. Lena Constante⁵⁴ ar putea realiza poate, ca frescă, acea hartă a României, despre care v-am scris odată și pentru care v-am trimes model harta lui Koch a Germaniei. Desenatori buni : Sion⁵⁵, Jiquidii⁵⁶, Soroceanu⁵⁷, Demian⁵⁸, Mac ar trebui câștigați

pentru felurite figurațiuni simbolice și decorarea sălilor. Ar trebui însă îndârjiți : și Mac și Lena Constante și Demian și Soroceanu să nu fie prea jucăuși și prea decorativi. Să fie și români, și energici.

(Poate că ar fi bine să dați un mic imbold cu prilejul acestei expoziții picturii noastre, ca să devie mai românească și mai constructivă. Prea ne sunt toți pictorii numai niște vânători de culori alese și niște furnizori de podoabe pentru case liniștite. Dați două-trei premii, dacă lucrul e cu puțință, vreo 20.000 lei în total, un concurs, cu Regele în juriu dacă se poate, pentru pânze, desene [poate și sculpturi] care să fie imbold la muncă românească ; preamăriri energice de locuri, de oameni, de acțiuni românești. Câtă vigoare patriotică la Bălcescu, la întâii pictori noi, la întâii scriitori – toți autori de epopei –, la întâii oameni de știință ai României moderne. Cei de azi sunt mai departe tehnicește, poate ; dar munca lor e fără țel, fără vigoare, cantonată în regiunile intimului, fără contact cu nația ! Poate să creeze unul sau altul ceva, ca să poată fi folosit la expoziție. Dacă nu, să intre măcar la gânduri !)

45. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare, [octombrie–noiembrie] 1936)

Stimate domnule Profesor,

I-am vorbit cu prilejul unei vizite de adio d-rului Jürgens care este, alături de directorul de studii al F[undației] Rockefeller, D-rul Fehling, unul din oamenii de încredere ai lui Schmitt-Ott în conducerea "*Notgemeinschaftului der deutsche Wissenschaft*", despre planurile Dv. de organizare a culturii și despre forma pe care au luat-o ele la Fund[atiile] Regale. I-am spus atunci că rezultatele date de *N[ot]gem[einschaft]* au fost unul din imbolduri și că v-ar interesa desigur foarte mult să aflați date precise despre finanțarea și funcționarea organizației lor.

Primesc azi copia unei scrisori care v-a fost trimisă la Universitate împreună cu un pachet de material documentar.

Cred că inițiativa aceasta nu vă supără. V-aș ruga să dispuneți ca răspunsul să fie trimis. Chiar Schmidt-Ott se interesează de lucrurile din România, cum mi se scrie. Și *Notgemeinschaftul* ar putea intra, în caz că împrejurările de la noi îi par serioase, într-un schimb permanent de publicații, în cadrul operei ei de creare de biblioteci documentare complete pentru fiecare țară la cel puțin o Universitate.

46. A.G. către D. Gusti (*Chestiuni de prezentat, toamna 1937*)

Chestiuni pe care trebuie să le prezint

1. Să exprim devotamentul d-rului Popu, al lui Macarie și al doamnei Bădulescu, cum am fost rugat ;

2. Să cer textul comunicării despre *Paralelismul sociologic*, spre a-l putea tipări în numărul nou al „Sociologiei românești”¹ ;

3. Să prezint gestiunea „Sociologiei românești” și să cer : a) un cec în valoare de 47.000 lei în favorul Monitorului Oficial și al Imprimeriilor Statului (6.980 rest de la numărul 7–8, 40.000 plată în contul numărului 9–10, ce se află sub tipar) ; b) un cec în valoare de 2.000 lei în favorul meu, spre rambursarea plății făcute desenatorului Negulescu, pentru graficele din ultimul număr al „Soc[iologiei] rom[ânești]”) / *Da*² ;

4. Să cer o notificare către Decanatul Facultății de Filozofie, cum că sunt încredințat cu ținerea unui Seminar, spre a fi trecut în rândul asistenților ;

5. Să cer câteva rânduri către Ministrul de Război, d-l General Ilasievici, spre a face cu puțință ca să-mi îndeplinesc serviciul militar la București (a fost cerută de Fundație mutarea mea la Regimentul 1 de artilerie grănicerească³ ; d-l Bucuța a făcut oarecari demersuri în sensul acesta, condițiile transferării le îndeplinesc : am făcut liceu real și sunt grănicer din Banat) – în acest caz, aș putea îngriji mai departe „Sociologie românească” și începe lucrul la Universitate / *Da* ;

6. Să cer un ajutor de 20.000 lei pentru construcția localului Cooperativei Căminului cultural din Căianul-Mic, Someș⁴, care a fost terminat din piatră vara aceasta / *Da* ;

7. Să cer un ajutor de 2.000 lei pentru țăranul Gheorghe Miron din Căianul-Mic, orator nu mai puțin bun decât D. Cotul⁵ și mare sprijinitor al Echipei. Sărac (are șase copii mici), a avut nenorocul ca în septembrie să i se îmbolnăvească patru copii și soția de o gripă grea, care i-a îngreuiat situația pentru iarnă (a trebuit să-și supraalimenteze copiii, cum a cerut doctorul nostru) / *Da* ;

8. Să cer o recomandatie către d-l Maior Sidorovici sau d-ș. Cămărășescu⁶ pentru Ștefania Cristescu, care trebuie să urmeze un curs de străjere / *Da, Predeal* ;

9. Să cer acordarea unei colecții din publicațiile Comisariatului pentru Prof. Dr. Freyer, a alteia pentru Deutsche Akademie München (Südosteuropanschuss) și a alteia pentru Preussische Staatsbibliothek Berlin, la mâna d-lui Dr. Jürgens / *Da* ;

10. Tema Seminarului de Sociologie cu studenții în Geografie și Istorie : Introducere în Sociologie și Sociologia Națiunii / *Foarte bine* ;

11. Programul de publicații pentru Congresul Int[ernațional] de Sociologie de la București.

Anton Golopenția

47. A.G. către D. Gusti (*Plan de seminar, [1937–1938]*)

SEMINARUL DE INTRODUCERE ÎN SOCIOLOGIE (SERIA B)

Ținut pentru: studenții din anul I Filozofie (literele M–Z).

Condus de: Anton Golopenția, doctor în Sociologie de la Universitatea din Lipsca, Asistent onorific.

Are loc: miercuri, orele 8–10.

Obiectul:

A. Introducere în Sociologie (ora întâi)

I. Realitatea socială

1. Locul ei în cadrul realității. Celelalte categorii de realitate;
2. Natura și caracterele realității sociale (unitățile sociale și procesul istoric al evoluției lor);
3. Manifestările vieții sociale;
4. Cadrele ei;
5. Voința socială și paralelismul sociologic;
6. Sociologia și științele sociale.

II. Metodele Sociologiei

1. Metodele a priori ;
2. Metoda a posteriori.

III. Logica Sociologiei

1. Noțiunile de căpetenie ale sociologiei.

IV. Istoria sumară a științelor sociale

1. Formarea științelor sociale moderne în epoca absolutismului (v. 16–18) ;
2. Științele sociale sub semnul liberalismului (v. 19) ;
3. Transformarea contemporană a științelor sociale sub impulsul noului etatism.

B. Citire de texte (ora a doua)

1. Aristotel: *Politica*;
2. Tarde¹: *Legile sociale*;
3. Durkheim²: *Regulile metodei sociologice*.

Cum este condus: Ora întâi: Expunere și colocviu, ora a doua: prezentare de către studenți a fragmentului citit și discuție.

48. A.G. către D. Gusti (30.6.1938)

30 iunie 1938

Stimate Doamnă Profesor,

M-am străduit în fiecare din zilele din urmă să obțin luarea aminte de câteva minute a Dv. spre a afla hotărârea Dv. în privința articolului¹ din fruntea „Sociologiei rom[ânești]“, spre a regla² conturile și bugetul revistei și pentru a ajunge la un program precis de cercetări pentru vară, în caz că mi se dă concediu.

Cum îmi reiau mâine dimineață serviciul la cazarmă, vă scriu măcar despre aceste lucruri. Pentru ca să-mi acordați un sfert de ceas sâmbătă după masă sau duminică, când sunt liber, în caz că le socotiți de oarecare însemnătate și de discutat înainte de plecarea Dv. în străinătate.

Aș putea redacta articolul, dacă ați găsi timp să mi-l dictați.

Măcar numerele septembrie–decembrie din anul trecut ar trebui achitate la Monitor. Nu vom reuși să ne respectăm bugetul, dacă târâm cu noi anul acesta datorii ale anului 1937. – Bugetul așteaptă demult încuviințarea Dv. Nu s-a găsit

SOȚIOLBUC

nicicând prilejul să-l discutați. Oricând am fost la Dv., ați fost ocupat cu hârțile d-lui Bădăuță, ale lui Neamțu, Focșa. N-am insistat nici eu. N-am insistat. Pentru că este vorba în acest buget și de o retribuție a mea. Sfială excesivă, cred, și care dăunează altora. Căci retribuția mea va ajunge de abia cu acest adaos la ceea ce este necesar pentru un trai modest de intelectual.

Nu știu încă ce doriți să fac vara aceasta.

Stahl mi-a propus succesiv monografia Cornovei, conducerea de la București a unei anchete cu Echipele, colaborarea la Drăguș și Nerej, o monografie de ținut în Năsăud, în Făgăraș. Herseni m-a chemat să fac un studiu de procese la Drăguș adăugând că, la nevoie, îl poate face și el. Mi-ați spus să studiez Țara Oltului, dar Herseni a angajat un geograf și pe părintele Meteș³ să înfățișeze, în volumul Drăguș, Țara Oltului.

După zile de discuție, am ajuns să nu mai știu ce am de făcut. Nu se cade să fac cercetări de capul meu, dar nici nu am o misiune precisă. E nevoie să știu dorințele Dv. Sau să văd ce încuviințați din diversele planuri pe care le-am făurit lunile din urmă. O monografie redusă ca dimensiuni a Cornovei cu Pop⁴ (care, de dragul ei, ar fi renunțat la o lună de Cehoslovacia) și Ștefania Cristescu. Studiul unei regiuni care pune probleme administrației: Munții Apuseni, Maramureșul, Bihorul, Hunedoara, spre a înfățișa situația într-o serie de hărți (meserii anexe, raza târgurilor etc.). Ar fi un fel de experiment în vederea capitolelor sociologice propriu-zise ale Hărții sociologice a României⁵. O anchetă cu toate echipele pe tot întinsul țării pentru a stabili ținuturile naturale, satele de meșteșugari (găzari, olari, negustori de ceară, piei de porc, lemnărie etc.). Ori câteva studii pentru „Sociologie”, „Arhiva” și volumul de tipuri de sate⁶; comerț ambulant la Comova, sate de contact între români și sași, unguri și români.

Mi-ați spus marți să vă aduc aminte la sfârșitul săptămânii de Brutus Coste, ca să-i telefonați d-lui Comnen.

Salutări respectuoase

Anton Golopenția

49. A.G. către D. Gusti (ciornă de scrisoare [1938])

Stimate Domnule Profesor,

Înainte de a pleca la Făgăraș, Herseni mi-a comunicat, ieri la prânz, conversația privitoare la mine a Dv. cu el.

Îi sunt foarte recunoscător lui Herseni pentru grija pe care a început să mi-o poarte.

Vă scriu acum pentru că n-aș vrea să credeți că mă ascund în spatele cuiva, când vreau să vorbesc despre lucruri care mă privesc. Aveam de gând să vă cer după congres o jumătate de ceas pentru discutarea situației mele.

Nu-mi place să cer, dar știu că nu e bine nici să lași pe tăcute să se adune nemulțumirile.

Veți înțelege, desigur, ce mă doare. M-am pregătit intens în străinătate, uitând de toate, ca să lămuresc până la ultimele implicații legătura dintre Sociologie și Politică. Dacă aș mai fi avut răgazul să-mi formulez atrăgător concluziile și să le tipăresc acolo, mi-aș fi făcut un nume. Aci, în loc să mi se spună: „băiete ești surmenat, liniștește-te întâi“, am fost pecetluit degrabă eretic. N-am fost lăsat să plec, dar nici ajutat să devin productiv. Roluri de dublet, posibilități de a mă socoti asistent fără a fi totuși, dificultăți morale mari când aveam în seamă o lucrare (Cercetările Echipelor din iarna trecută). Cu toată afecțiunea Dv. pentru omul Golopenția, multă bănuială și împotrivire oricând vă ieșea în cale o idee sau un plan Golopenția. Până la urmă, o leafă și un post administrativ și dreptul de a mă amesteca în Serviciul Social și în programul de cercetări al Institutului, dacă vreau să mă aflu în treabă și să risc o punere la punct. și nici o perspectivă.

Au înțeles acest lucru și băieții. Mâinezi după întoarcerea din drumul de la Dioști¹, unde v-am însoțit, a venit la mine Herseni spre a-mi spune concluziile la care se ajunsese într-o seară de discuții între Stahl și Mitu Georgescu asupra situației fiecăruia din noi.

Nu l-am pus eu pe Herseni să vorbească în locul meu. Lucrurile pe care vi le-a spus mă preocupă însă și pe mine.

Regret că tulbur, prin rândurile acestea liniștea Dv., pe care am respectat-o întotdeauna, poate uneori chiar mai mult decât putea suporta fără criză firea mea, care este, și n-o mai pot schimba, cea a unui orgolios.

50. Ministerul Apărării Naționale către Fundația Culturală Regală „Principele Carol” (12.7.1938)

ROMÂNIA
MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE
CABINETUL MINISTRULUI

Nr. 1423 din 12 iulie 1938

Fundația Culturală Regală „Principele Carol”
Str. Latină Nr. 8 Loco

La adresa Dvs. Nr. 6087/938;

Cu onoare se face cunoscut că Domnul Ministru a aprobat un concediu de trei luni, cu începere de la 1 iulie a.c., soldatului T. R. Golopenția Anton, pentru a colabora cu echipele de cercetători organizate de acea Fundație.

În acest sens s-a dat ordin Reg. 1 Art. Grăniceresc.

D. O.
șeful de Cabinet
Colonel
ss indescifrabil

51. A.G. către D. Gustl (*Îndreptar pentru cercetările monografice ale Echipelor, Referat și Plan, 30.9.1938*)

30 septembrie 1938

D. G.

REFERAT

Domnule Director General,

De acord cu d-nii Neamțu și H. H. Stahl, propun editarea în colecția *Cartea Echipelor* a unui: *Îndreptar pentru cercetările monografice ale Echipelor*

Un atare volum ar putea înlesni considerabil activitatea de cercetare din campania viitoare a Echipelor. Deosebit de util ar putea fi un *Îndreptar* de felul acesta, în caz că ar fi gata încă înainte de deschiderea școlii de Echipieri și a eventualei școli de Echipieri Sociologi.

Aș putea întreprinde redactarea acestui *Îndreptar*.

Alături o întâie schiță a cuprinsului.

În caz că încuviințați, v-aș ruga să dispuneți plata unui acout asupra onorarului.

PLAN

Îndreptar pentru cercetările monografice

I. Rostul cercetărilor monografice ale Echipei.

A. Preliminarii teoretice.

1. Însemnătatea cunoașterii pentru acțiune ;

2. Cercetarea monografică a națiunii și acțiunea de conducere a națiunii.

B. Cele două funcții ale cercetărilor monografice ale Echipei.

3. Premisă a planului de acțiune al Echipei ;

4. Contribuție la cunoașterea națiunii (știința națiunii), care înlesnește conducerea politică și administrarea națiunii.

II. Obiectul cercetărilor monografice ale Echipei. Situația satelor românești și problemele mari pe care le ridică.

5. Trecerea de la cultura tradițională la civilizația modernă (aspectul negativ și pozitiv pe tărâm sanitar, economic, intelectual, moral, spiritual) ;

6. Consecințele creșterii vertiginose a populației (supraveghere morală, fărâmițarea proprietății, ocupații anexe, emigrarea în oraș) ;

7. Diferențele regionale și schița unei hărți sociologice a țării.

III. Metodele cercetărilor monografice ale Echipei.

8. Operațiile pe care le comportă cercetarea monografică a satului ;

9. Cercetarea problemelor speciale ale satului.

10. Cercetările în vederea unei sumare conturări a regiunii din care face parte satul.

52. A.G. către D. Gusti (*Plan de lucru în plășile model, ciornă, [1938]*)

Domnule Președinte,

Remit alăturat proiectul de plan de lucru în plășile model (exclusiv plasa Dioști), care mi-a fost cerut de Secretar-General Neamțu.

Rapoartele echipelor de recunoaștere trimise în aceste plăși, pe care le-am prelucrat în vederea întocmirii lui, dovedesc o bună calitate.

Cred că, pentru a scurta munca de întocmire a rapoartelor de acest fel și spre a înlătura scăparea din vedere a unor puncte esențiale ale instrucțiunilor, ar fi utilă tipărirea unor formulare de raport de cercetare asupra unui sat și asupra unei plase.

Eta 1. Fixarea satelor în care vor lucra Echipete și a lucrărilor.

Eta 2. Trimiterea de noi delegați pentru facerea devizelor¹, lucrări pregătitoare (Inst[itutul] Geologic pentru fântâni, cercetări).

De întrebare Neamțu

1) Câte Echipete în plasele model ?

2) Câți ani în plasele model ?

II. Bucegi	<i>jud. Argeș</i>	<i>plasa Argeș</i>
III. Marea	<i>jud. Constanța</i>	<i>plasa Ovidiu</i>
IV. Dunărea de Jos	<i>jud. Cahul</i>	<i>plasa Ion Voevod</i>
V. Nistru	<i>jud. Orhei</i>	<i>plasa Rezina</i>
VI. Prut	<i>jud. Iași</i>	<i>plasa Codru</i>
VII. Suceava	<i>jud. Câmpulung</i>	<i>plasa Humor*</i>
VIII. Mureș	<i>jud. Turda</i>	<i>plasa Câmpeni*</i>
IX. Someș	<i>jud. Maramureș</i>	<i>plasa Iza*</i>
X. Timiș	<i>jud. Caraș</i>	<i>plasa Bozovici*</i>

Propuneri

I.	Iroești, Mușetești Brădet, Valea Danului Albești, Oești, Corbeni Aref, Sălătruc, Șuici Cepari, Bârsești, Valea Babei, Golești, Ciofrângeni, Tigveni,	113
II.	Poenari, Tutova, Băiculești <i>Carol I</i> + Dorobanțu <i>Târgușor</i> + Mireasa <i>Sibioara</i> + Piatra și Năvodari <i>Gura Dobrogei</i> + Casian <i>Râmnicul</i> (de Jos și Sus) <i>Săcele</i>	37

III.	<i>Pelinei, Găvănoasa</i>	
	Văleni, Brânza, Vadul lui Isac	38
	Manta, Roșu, Zărnești, Români	
	Bădicu	
IV.		
V.	Trifești, Sămășcani	
	Meleuți, Curățușa	43
	Alcedar, Taslui	
VI.	Mogoșești, Osoi, Poeni	
	Prisăcani, Trestiana, Voinești	49
VII.	Capu Codrului, Valea Seacă	
	Stulpicani, Negrileasa	T. 15
	M-rea Humorului, Bucșoiaia	
VIII.	Câmpeni, Avram Iancu	
	Albac, Gârda de Sus, Arieșeni	T. 13
IX.	Dragomirești, Teud, Rozavlea, Săcel	T. 13
X.	Lăpușnicul Mare, Gârbovăț, Rudăria,	
	Pataș-Borlovenii Vechi	
	Dalb[ovăț]	T. 16

Codru

<i>Satul</i>	<i>Cămin</i>	<i>Disp.</i>	<i>Baie</i>	<i>Farm.</i>	<i>Coop.</i>	<i>Bcă Agr.</i>	<i>Șosea</i>	<i>Apă</i>	<i>Palu-</i>	<i>1930</i>	<i>Acțiune</i>
							<i>com</i>	<i>potab.</i>	<i>dism</i>	<i>loc.</i>	<i>specială</i>
Blaga											
Bărnova										277	
Bucium		+	+	+	Forest.	Lich				460	
					500.000						
Budești										258	Cărauși, cresc vite
Cercul										208	
Chicerea										588	
Ciurea	1935	-	-	-	D	1900				766	
						110.000					
						merge					
Comarna										2.478	
Costuleni	Da/32	+	+	Disp.		Da/100.000			De comb.	1.415	
Covasna										1.857	
Curăgău										123	
Curături										266	
Dumbrava	1938									628	(Bob Nic. 47)
Dumitreștii										636	
Goruni										1.109	
Hadâmbu										618	
Hîlița										871	
Selincea										308	

Lunca								471	
LuncaCetățuiei								335	
Măcărești								1.038	
Mânjești								717	
Mironeasa 1937	-	-	-	-	-	-	-	de rep.	1.695
Mogoșești 1938	-	-	-	-	-	-	-	Falim.	1.900
								mină	
<i>Osoi</i>	Da/79	+	+	Disp.	Lichid.	<u>200.000</u>	De comb.	1.822	Șc. țăr. (2 ani) râu în sat de îndiguit /Jijia
						100			
Păun								537	
Petrăria								247	
Piciorul Lupului								513	
Pocreaca 1923	+			Disp.		Prost		954	„Parc-ai fi de la Pocreaca”
<i>Poeni</i> 1939/ 165	+	+		Disp.				950	Domeniu – Căraușie
Poiana								249	
Poiana cu Cetate								106	
Principele Carol								85	
Prisăcani 1932/	+	+		Disp.	Forest./	Au	De comb.	2.837	
Schitul Duca								262	
Schitu Hadâmbu								64	
Schitul Stavnic								203	
Slobozia-Ciurea									
Slobozia-Ciurea									
Slobozia-Pocreaca									
Slobozia-Voinești								773	
Socola								2.328	
Todirele 1936								504	
Tomești 1939				Disp.	Desf.	Lichi dare	De contr.	879	Centrul Plasei San. Model Toma Bălteanu
	111/3.000								
<i>Treistiana</i>								332	
Urșița								170	
Vișan								202	
Vladiceni								319	
Vocotești								243	
<i>Voinești</i> 1938	+	-		Falim.	Da	<i>Lipsă</i>		1.614	

La 1930: 111 unități rurale

53. A.G. către D. Gusti (Referat, 4.11.1938)

FUNDAȚIA CULTURALĂ REGALĂ

„PRINCIPELE CAROL”

DIRECȚIA GENERALĂ

Strada Latină Nr. 8 - București III

Telefon 3-89-89

București, 4 noiembrie 1938

REFERAT

**asupra prelucrării rezultatelor activității de cercetare
a Echipelor în campania 1938**

Domnule Director General,

1. Rezultatele activității de cercetare a celor 58 de Echipe ale campaniei 1938 sunt următoarele:

- a) în 42 sate a fost întreprins un recensământ demografic și sanitar cu ajutorul foilor de familie;
- b) în 42 sate a fost întreprins un recensământ economic cu ajutorul foilor economice;
- c) ancheta asupra pulverizării proprietății a fost întreprinsă în 47 de sate ;
- d) ancheta asupra natalității și mortalității infantile a fost întreprinsă în 53 de sate;
- e) ancheta asupra analfabetismului a fost întreprinsă în 53 de sate;
- f) gospodăriile au fost studiate 340 în 57 de sate;
- g) ancheta medico-socială asupra alimentației a fost întreprinsă în 328 gospodării din 53 de sate;
- h) 28 Echipe au predat monografia sumară a satului în care au lucrat;
- i) au mai fost predate ... studii speciale.

Acest material este suficient pentru a realiza intenția Dvs., a unei monografii sintetice, care să depășească cadrul satului izolat.

Odată prelucrat, el va îngădui redactarea unei lucrări care să înfățișeze satele în care au lucrat Echipetele. Datorită numărului acestor sate și a modului de prelucrare a materialului, publicația care ar prezenta această redactare ar fi ceva cu totul fără precedent în producția științifică a României și o realizare considerabilă și în raport cu ce se face în alte țări.

Redactarea ar urma să cuprindă două părți. Întâia, a studiilor, care să cuprindă rezultatele din toate satele ale fiecărei anchete. A doua, a monografiilor sumare ale acestor sate, întregite prin datele stabilite cu ajutorul anchetelor întreprinse în ele.

SATELE STUDIATE DE ECHIPE ÎN 1938 – TABLOU GENERAL

I. Anchetele Echipelor în 58 de sate :

1. D. Gusti

2. Mitu Georgescu–Tib. Tomescu: Natalitate și mortalitate infantilă;

3. Mitu Georgescu: Condițiile sanitare și alimentația a 300 gospodării țărănești;

4. I. Measnicov, Mitiță Georgescu-Vâlsan : Fărâmițarea proprietății;

5. P. Stănculescu și C. Ștefănescu¹: Bugetul, inventarul² și munca;

6. A. Golopenția: Școala și cartea.

II. Monografi[ile] sumar[e] a[le] satelor în care au lucrat Echipele, revăzute de A. Golopenția.

III. Prelucrarea materialului adus de Echipe a început, potrivit dispoziției Dvs., la 1 noiembrie la Institutul Central Statistic.

Numărul funcționarilor și Echipierilor angajați se ridică la ziua de 1 noiembrie la ... [cifră lipsă].

După o lună de lucru, în care timp au fost întocmite formularele și cunoscut timpul mediu pe care-l cere prelucrarea fiecărui model de formular, s-a ajuns la următoarea estimatie cu privire la cantitatea de muncă necesară pentru prelucrarea materialului adus de Echipe :

A.

1. Foi economice complet.	40 sate	3.000 ore
2. Populație, desp. ³	38 sate	2.000 ore
3. Populație detaliată Drăguș și Nerej	2 sate	650 ore
4. Locuința rurală	40 sate	3.000 ore
5. Știința de carte	55 sate	2.000 ore
6. Inventarul obiectelor gospodărești	350 gosp.	1.500 ore
7. Pulverizarea proprietății țărănești	30 sate	1.500 ore
8. Bugete familiale	350 bugete	1.500 ore
9. Inventarul orelor de lucru în gospodărie		<u>1.500 ore</u>
		16.650 ore

B.

10. Mișcarea populației detaliat Nereju și Drăguș

11. Natalitate, mortalitate

12. Alimentație : anual, săptămânal, sporadic

13. Ancheta medico-socială

14. Monografiile sumare sociologice, sanitar-veterinare, agronomice

Socotind ora la 30 de lei (costul orelor suplimentare la Institutul Central Statistic și la Oficiul de Studii al Ministerului de Finanțe), prelucrarea materialului monografic din campania 1938 reclamă 660.000 lei pentru funcționarii statisticieni. La această sumă se adaugă retribuiția redactorilor de probleme, care conduc Echipele de funcționari: a d-lor Constantin Ștefănescu, I. Measnicov, Ing. Stănculescu. Propun pentru d-l Ștefănescu, care are controlul întregului personal, 6.000 lei, iar pentru d-nii Measnicov și Stănculescu 5.000 lei.

În cazul d-lor Ștefănescu și Stănculescu, această diurnă ar urma să fie suprimată din momentul încadrării lor, potrivit Regulamentului Serviciului

Social. Supun hotărârii Dvs. acordarea acestei retribuții și d-lui Mitu Georgescu, care a avut un rol hotărâtor în întocmirea planului de prelucrare a acestor formulare și este sfătuitorul de fiecare zi al întregului personal.

Cu numărul actual al personalului, lucrarea ar mai necesita cinci luni de lucru. Spre a grăbi sfârșitul operației de prelucrare, ar urma ca numărul să fie dublat aproape. Astfel, ar putea fi terminat[ă] în ianuarie. Retribuția șefilor lucrării ar cifra în acest caz 80.000 lei (mai puțin cu 10–20.000 lei, în cazul încadrării grabnice a d-lor Ștefănescu și Stănculescu).

Plata formularelor de prelucrare și a materialului ar necesita deosebit 30.000 lei. Prelucrarea necesită doar 770.000.

Redactarea ar urma să fie făcută în decurs de 1 ½ lună, adică până la sfârșitul lui martie. Așa, tipăritul ar putea începe în aprilie, iar lucrarea – probabil trei volume : partea I într-unul, partea a II-a în două –, cu rezumate în limbi străine, ar putea fi gata pentru data de 20 august.

Tipărirea acestor volume ar necesita o sumă cel puțin egală celei cerute de prelucrare. Costul total al prezentării rezultatelor cercetărilor întreprinse de Echipe în campania 1938 necesită dar aproximativ 1 ½ milion. Faptul că această operă ar putea fi întâia probă a utilității și a capacității Direcției cercetărilor monografice din Institutul de Cercetări Sociale al României compensează însă înălțimea cheltuielilor.

IV. Până la 1 noiembrie au fost prelucrate gospodăriile, foile economice și familiare ale Nerejului și, din materialul adus de Echipe : foile economice din două sate, foile de familie dintr-un sat, inventarele de la 140 gospodării, ancheta asupra fărâmițării din patru sate. În lucru sunt foile economice de la 11 sate, 47 bugete, ancheta despre analfabetism a patru sate și ancheta despre fărâmițare a patru sate.

Sunt puse în lucru paralel toate anchetele, cu excepția celor despre mortalitatea infantilă și a celor medico-sociale, în cazul unora au fost cerute detalii suplimentare din sate.

Vă rog să binevoiți, în urma celor de mai sus, să dispuneți :

1. Plata retribuțiilor de lei 66.310 a funcționarilor statisticieni, potrivit statelor alcătuite.

2. Să fixați retribuiția șefilor de Echipe și să ordonați retribuiția lor pe luna octombrie.

3. Să încuviințați bugetul de lei 660.000 plus 30.000 pentru formulare și material de papetărie, retribuiția șefilor de Echipă ai operațiilor de prelucrare sau să dispuneți încetarea lucrărilor.

4. Să hotărâți dacă urmează să fie menținută ordinea de prelucrare a materialului de până acum, potrivit căreia anchetele deosebite ar urma să fie terminate concomitent, sau să fie schimbată spre a termina înaintea celorlalte cu una din anchete.

5. Să decideți dacă în partea a II-a urmează să ne mulțumim cu prezentarea celor 28 de sate ale căror monografii sumare au fost prezentate (7 din Basarabia,

6 din Muntenia, 5 din Transilvania, 5 din Banat, 3 din Moldova, 1 din Bucovina⁴) sau dacă ar fi să completăm monografia sumară a încă câtorva din satele cu restul anchetelor bine completate (din Oltenia și Dobrogea) trimițând în completare câțiva cercetători: cu partea I-âi socotim util să prelucrăm, la fiecare anchetă, răspunsurile sosite.

Anton Golopenția

54. A.G. către D. Gusti (Referat, 25.11.1938)

București, 25 noiembrie 1938

FUNDAȚIA CULTURALĂ REGALĂ

„PRINCIPELE CAROL”

DIRECȚIA GENERALĂ

Strada Latină Nr. 8 – București III

Telefon 3-89-89

REFERAT

asupra prelucrării anchetei cu privire la analfabetism

Au fost predate 53 anchete asupra analfabetismului.

Formularul anchetei cuprinde 10 tablouri: 1) înscrieri, frecvență, promovare în anii 1920–1938; 2) tinerii ce n-au urmat deloc la școala primară în anii 1920–1938, după starea materială a părinților și alte motive; 3) tinerii cari n-au urmat decât clasa I primară în anii 1920–1938, după stare materială și alte motive; 4) tinerii ce au absolvit în anii 1920–1938 patru sau mai multe clase, după starea materială; 5) tinerii cari au urmat sau urmează școli secundare sau superioare în anii 1920–1938 (cu bursă sau mijloace proprii); 6) ziarele și revistele ce vin în sat; 7) biblioteci publice și particulare (număr de cărți, cetitori, cărți cetite); 8) cartea în casele gospodarilor (natura cărților, starea materială a posesorilor).

Despuierea unui formular reclamă muncă de o săptămână din partea unui statistician priceput (săptămâna = 25 ore de lucru, când localul Institutului Central Statistic este disponibil).

Au fost prelucrate, până azi 25 noiembrie, 14 formulare și se găesc în lucru alte 4.

Concentrând lucrul Echipei la Institutul Central Statistic asupra acestei anchete, prelucrarea va fi gata în ziua de vineri 9 decembrie, iar până luni 12 decembrie va fi redactat un studiu însoțit de grafice, care să prelucreze rezultatele constatate.

Anton Golopenția

55. A.G. către D. Gusti (26.11.1938 a)

26. 11. 938

Stimate Domnule Profesor,

Am trăit anul din urmă cu nădejdea că la sfârșitul serviciului militar voi putea începe să lucrez nestânjenit de suspiciunile, pe care le trezisem și întâmpinasem, la întoarcerea în țară.

Cele câteva săptămâni trecute de când m-am întors din manevre au spulberat această nădejde. Sunteți mai plin de neîncredere în mine decât veți fi fost la începutul lui 1937. Demersurile mele vă irită și vă fac să izbucniți supărat. Fiecare din ele mi-a amărât câteva zile. Când treceam peste mâhnire și mă încurajam la credința că va fi fost o întâmplare, altă izbucnire.

Lucrările date în seama mea suferă de pe urma faptului că sunt eu cel care le susține. Sugrumată periodic, dragostea mea de muncă scade. Iar nervii: „îndărătnicia” și „încăpățănarea” sporesc.

Știu că în fundul sufletului Domniei Voastre se găsește și multă afecțiune pentru mine, că ea vă face să uitați conflictele succesive.

Nu pot, totuși, duce mai departe viața aceasta. Alte câteva luni de felul celei din urmă mi-ar ucide orice elan și lua posibilitatea de a mai face ceva.

Și cum nu se cade să vă rog să-mi acordați tratamentul, de care-i învredniciți pe oamenii de treizeci de ani cu dorul și dragostea mea de muncă, care vă sunt mai puțin dragi dar în care aveți mai multă încredere, îngăduiți-mi să vă prezint demisia alăturată.

Regret că atari plecări nu se pot face pe neobservate și că trebuie să contribui la tulburarea alteia din zilele Domniei Voastre.

Anton Golopenția

Domniei-Sale Domnului Prof. D. Gusti

56. A.G. către D. Gusti (26.11.1938 b)

26. 11. 938

Domniei Sale
Domnului Profesor D. Gusti
Directorul General al Fundației Regale
„Principele Carol”
Loco

Domnule Director General,

Vă rog să binevoiți a primi demisia mea din posturile de inspector și de redactor al „Sociologiei românești”, pe care le ocup la Fundația Regală „Principele Carol” și să hotărâți cui urmează să predau lucrările ce se găsesc la mine.

V-aș fi deosebit de recunoscător dacă ați încuviința o păsuire de nouă luni pentru rambursarea acontului asupra manuscrisului „Îndreptar pentru cercetările monografice ale Echipelor”, pe care urma să-l prezint, și a restului din împrumutul pe care l-am contractat la Casa de Credit a Uniunii Fundațiilor Regale.

Anton Golopenția

Domniei Sale Domnului Prof. D. Gusti

57. A.G. către D. Gusti (*Propuneri Plan de acțiune I.C.S.R., 4.12.1938*)

***a. Propunere
pentru planul de acțiune pe anul 1939
al Institutului de Cercetări Sociale al României***

1. Cu Institutele federalizate: studiul unei regiuni (Cadrilater).
2. Cu Echipele de cercetători ale Secției sociologice și ale Institutelor Regionale: monografiile de sate tipice pentru câte o regiune rurală a țării.
3. Cu Căminele culturale și Echipele de acțiune ale Serviciului Social: monografiile sumare de sate și anchete în vederea Hărții sociologice a României.
4. Anuarul Institutului de Cercetări sociale al României (istoria, mijloacele, realizările și planul de lucru al fiecăruia din Institutele de cercetare românești).

Anton Golopenția

***b. PROPUNERI
pentru planul minimal de acțiune
al Institutului de Cercetări Sociale al României***

1. Cercetarea unei regiuni nesatisfăcător organizate și expuse, spre a putea publica la sfârșitul anului 1939 o înfățișare monografică a ei și oferi M. S. Regelui și Guvernului un plan de organizare a acestei regiuni.

Ar putea fi aleasă Dobrogea de Sud (județele Durostor și Caliacra), care prezintă avantajul considerabil al apropierii de București, ceea ce înlesnește inserarea în modul de muncă la teren a reprezentanților Institutelor federalizate.

Regiunea ar trebui să fie studiată de geologi în vederea aprovizionării cu apă; de Institutul de cercetări agronomice și de Institutul național zootehnic, în vederea stabilirii culturilor și a animalelor de introdus; de Institutele de energie și de Politehnici, în vederea construcțiilor de căi de comunicație de interes local și național și a electrificării rurale; de Institutele economice, în vederea unei bune organizări a desfacerii și a aprovizionării; de Institutele de igienă, în vederea unei raționale îngrijiri a sănătății printr-o rețea eficientă de dispensare și de farmacii și măsuri preventive; de Institutele de cercetări istorice, lingvistice, folclorice, muzicale, psihologice, în vederea inventarierii tradițiilor spirituale proprii populației

actuale a Dobrogei de sud, a urmării integrării coloniștilor în noul lor ținut și a stabilirii directivelor unei vieți românești intense, de regiune de graniță, în România de sud-est. Institutele de Drept și de științe administrative ar urma să studieze tradițiile juridice și administrative în prezență și să elaboreze reglementările cele mai potrivite unei temeinice așezări a României în Dobrogea de sud. Însfârșit, Secția sociologică a Institutului ar urma să studieze structura socială, grupurile etnice și să coordoneze lucrările diferitelor Institute colaboratoare.

Cercetarea ar putea fi pregătită în lunile de iarnă prin ședințe de coordonare și lucrări prealabile în bibliotecă și laborator. Începutul lucrărilor la teren, în martie. Echipa de cercetători a Secției sociologice se va ocupa de organizarea transporturilor, a găzduirii și a aprovizionării. Fondurile pot fi obținute de la Ministerul de Domenii, care se preocupă de această regiune, și de la toate Ministerele cointeresate, îndeosebi de la cele de Interne, Economie națională, Finanțe, Sănătate, Justiție. Cercetările ar trebui încheiate la 15 septembrie și contribuțiile la tabloul monografic al Dobrogei de sud ca și la planul de organizare predate cel mai târziu la 1 noiembrie, spre a putea fi tipărite până la 1 ianuarie 1940.

S-ar putea cere M. S. Regelui ca M. V. Mihai să fie atașat acestei lucrări, spre a cunoaște măsura în care cercetarea țării este premisa bunei guvernări. Măria Sa ar urma să conducă în 1940-41 înfăptuirea planului de organizare elaborat în 1939, întregindu-și educația cu trei ani de Școală pentru Regi, comparabilă celei prin care l-a trecut Regele Frederic Wilhelm¹ pe Frederic cel Mare², când l-a atașat lucrărilor de secare de bălți și de colonizare din Prusia de vest.

2. *Redactarea întâiului Anuar al Institutului de Cercetări Sociale al României, care să înfățișeze istoria, mijloacele, realizările și planul de lucru al fiecărui din Institutele federalizate și [al] Institutului de Cercetări Sociale al României.* Contribuțiile, de 20-40 pagini, însoțite de fotografii ale localului, instalațiilor și ale întemeietorilor ar putea fi predate la 20 aprilie și tipărite până la 1 august.

Anton Golopenția

58. A.G. către D. Gusti (Copie referat, 4.12.1938)

4 decembrie 1938

REFERAT

asupra organizării cercetării monografice a țării de Institutul de Cercetări Sociale al României

Pentru a duce la capăt în patru ani opera de inventariere sociologică a satelor românești, pot fi urmate două căi:

1. a studiului monografic sumar al fiecărui sat;
2. a studiului monografic amănunțit a câte unui sat reprezentativ de fiecare regiune rurală.

Calea întâi deschide perspectiva unei inventarieri complete. Urmând-o, se pot înregistra chiar și deosebirile dintre satele vecine. Dificultățile pe care le întâmpină această procedură sunt, atât de ordin calitativ, cât și de ordin pecuniar. Cum, în acest caz, urmează să se facă câte 3.250 (respectiv 3.750) monografii pe an, e inevitabil ca ele să fie date în mare măsură pe seama preoților, a învățătorilor și a Echipierilor Serviciului Social. Întocmirea acestor monografii va contribui desigur foarte mult la formarea acestor funcționari sătești și tineri. Dar monografiile obținute vor fi inevitabil lucrări de începător și de amator. În marea majoritate a cazurilor, ele vor fi alcătuite dintr-o înșiruire searbădă de date și tradiții istorice necontrolate și dintr-un comentariu de statistici demografice. De cele mai multe ori va lipsi din ele tocmai ce interesează: situația economică, viața culturală, problemele locale și regionale, starea sanitară. Dificultatea de ordin pecuniar consistă în suma pe care ar reclama-o punerea în valoare a acestei munci. Tipărirea a 3.250 de monografii, chiar dacă n-ar depăși 32 pagini în mijlocie și 2 planșe, reclamă, la tirajul de 2.000 exemplare fiecare, suma de 55 milioane. Cum costul de 220 milioane al monografiei sumare a celor 15.000 sate depășește utilitatea pe care ar putea-o avea ele, date fiind condițiile în care pot fi întocmite, pare a fi necesar recursul și la calea cealaltă, pomenită mai sus.

Satele țării pot fi cunoscute și studiind numai câte un sat de fiecare regiune rurală a țării. Procedura aceasta lămurește stările dintr-un grup de sate prin analiza satului tipic pentru acest grup. Ea are neajunsul de a nu surprinde individualitatea fiecărui sat. Neajunsul acesta poate fi, e drept, atenuat considerabil prin distingerea trăsăturilor individuale ale satului studiat de cele tipice, cu ajutorul unui studiu sumar al fiecărui sat al regiunii respective. Avantajul mare al acestei căi îl constituie faptul că restrânge considerabil numărul satelor de studiat pentru atingerea aceluiași scop. Ea îngăduie studierea lor de specialiști, realizarea de cercetări ce să lămurească cauze și să evidențieze remedii. Procedura aceasta ar reclama aproximativ 150 monografii de 300-400 pagini (la tirajul de 2.000 exemplare monografia, tipărirea revine la 25 milioane lei).

Cercetările monografice ale Institutului Social Român au fost făcute în vederea unei atari inventarieri prin cazuri reprezentative a satelor țării. Drăgușul este tipic pentru întreaga Țara Oltului, Nerejul pentru întreaga Vrance, Cornova pentru satele din Codru, Șanțu pentru satele grănicerești din Năsăud. Institutele regionale au procedat la fel: Institutul Social din Banat a studiat întâi două sate din șesul Timișoriei, apoi unul din regiunea sârbizată a Clisurii, apoi altul din vecinătatea unui centru industrial; Institutul din Basarabia a studiat întâi sate mazilești din centrul provinciei, apoi un sat din Tighina, anul acesta altul de razeși agricultori din Soroca. Atât conducătorii Institutului de la Timișoara, cât și conducătorii celui de la Chișinău socotesc să poată înfățișa, prin monografiile a 8-12 sate bine alese, toate regiunile rurale ale ținuturilor lor.

→ Institutul de Cercetări Sociale ar putea utiliza amândouă aceste procedee.

În acest scop Institutele regionale și câteva Echipi de cercetători, conduse de Institutul de Cercetări Sociale central ar fi să lucreze în cadrul unui plan de

înfățișare a țării prin 150 monografii de sate tipice întregite de tabloul sumar al regiunii pe care o reprezintă. Rezultatul cercetărilor lor ar alcătui seria A a colecției Sociologia României (volumele de 400 pagini în medie¹). Proiectul de buget prezentat prevede tipărirea a zece astfel de monografii în anul 1939. În cei trei următori, numărul acesta ar urma să fie considerabil sporit, așa încât după patru ani să fie completat totalul de 150.

Căminele culturale, dimpotrivă, și Echipele ar urma să întocmească, potrivit unor chestionare și instrucții primite de la centru, monografii de dimensiuni reduse ale satelor în care activează. Din acestea ar fi să fie publicate anual, în broșuri de 32 pagini în medie, cele mai bune. Pentru anul 1939 proiectul de buget prevede tipărirea a 50 de astfel de monografii în seria B a colecției Sociologia României.

Acestor monografii de sate tipice pentru regiunile rurale ale țării ar urma să le fie adăugite cu timpul monografiile acestor regiuni.

Anton Golopenția

59. A.G. către D. Gusti (Referat, 8.12.1938)

8 decembrie 1938

REFERAT

asupra stadiului prelucrării materialului monografic adunat de Echipe

Domnule Președinte,

Conform dispoziției Domniei Voastre de la 25 noiembrie, activitatea echipei de prelucrare a fost concentrată asupra anchetei cu privire la *școală și știință de carte*. Prelucrarea propriu-zisă a formularelor completate în 54 sate a fost terminată marți 6 decembrie. Acum se întocmesc tablourile de totalizare și graficele. Aceste tablouri, grafice și prezentarea rezultatelor urmează să fie predate duminică dimineată (11 decembrie), adică, cu o zi înainte de termenul fixat.

Prelucrarea celorlalte anchete n-a fost întreruptă complet. Specialiștii, cam un sfert din personalul de 70 de angajați, au continuat lucrul lor. Stadiul atins de aceste lucrări a fost următorul, în ziua de 7 decembrie:

Foile economice. Pus în lucru capitolul *Suprafața stăpânită, inventar mort, animale domestice*. Prelucrat 20 sate, în curs de prelucrare 11; de prelucrat alte 13. Capitolele *Modul de stăpânire* (proprietate, arendă), *Producție, Venituri anexe* urmează a fi puse în lucru.

Foile de familie. Pus în lucru capitolul: *Locuința rurală și igiena ei*. Prelucrat 9 sate; în lucru 10, de prelucrat alte 25. Cel[ăl]alt capitol al foii: *Familia*, urmează a fi pus în lucru.

Bugete. A fost terminată prelucrarea capitolului privitor la *Inventarul casei* (proveniența obiectelor) la toate cele 340 de gospodării. *Bugetul propriu-zis* a fost prelucrat la cele 250 gospodării pentru care au fost prezentate formulare bine întocmite (90 prezintă diferite lipsuri) și acum e în curs întocmirea tablourilor de totalizare. Urmează să fie prelucrată partea privitoare la munca familiei.

Fărămițarea proprietății. Prelucrate 12 sate; în lucru, 2; de prelucrat încă 4 (restul de 29 sunt incomplete sau defectuos completate).

Mortalitate infantilă și natalitate. Prelucrate 6 sate, în lucru 2; de prelucrat încă 46.

Ancheta asupra alimentației. Nepusă încă în lucru.

Spre a vă da probe de modul în care se lucrează și întâiele rezultate, pregătisem pentru intervalul 10 decembrie–14 decembrie mai multe prezentări ce urmau să vă fie predate: A. În ziua de 10 decembrie: 1. Mortalitatea infantilă și natalitatea în două sate din Banat, unul din Năsăud și unul din Maramureș; 2. Fărămițarea proprietății în 12 sate; 3. Suprafețele stăpânite de oamenii dintr-un sat de munte (Vârfurile–Arad), dintr-un sat de șes (Perieți) și dintr-un sat suburban (Brătulești–Ilfov); B. în ziua de 11 decembrie: 1. Roadele școlii și știința de carte în 54 sate; C. în ziua de 14: Veniturile și cheltuielile bănești a 250 gospodării din 59 sate; D. în ziua de 14 decembrie: Locuințele și igiena casei într-un sat din Basarabia (Delacheu–Tighina).

În urma dorinței Domniei Voastre de a avea aceste rezultate pentru ședința Consiliului Serviciului Social, vom face efortul de a vă prezenta toate aceste lucrări până cel mai târziu în seara de duminică 12 decembrie.

CONDUCĂTORUL LUCRĂRILOR

Anton Golopenția

Str. C. A. Rosetti 45, București

60. A.G. către D. Gusti [1939]

Domniei Sale
Domnului Decan al
Facultății de Filozofie și Litere
București

Domnule Decan,

Vă rog să binevoiți a mă scuti de plata taxei de echivalare a diplomei mele de doctor în filozofie, obținută la Universitatea din Leipzig–Germania.

Mi-am făcut studiile ca bursier Rockefeller și, întors în țară, n-am găsit până în prezent o funcție așa fel retribuită încât să pot achita taxa respectivă.

Pot aduce în sprijinul cererii de față și faptul că funcționez al treilea an ca asistent onorific pe lângă catedra de Sociologie, Etică și Politică.

(A. Golopenția)

5 februarie 1939

Stimate Domnule Profesor,

Îmi iau îndrăzneala de a vă scrie, așa cum mi-ați îngăduit s-o fac pe când vă ajutam la Minister, câteva gânduri asupra „Echipei Gusti“.

Am înțeles din cele spuse de Dv.: 1. că d-l Armand Călinescu¹ și Echipa lui nu văd² cu ochi buni inițiativele Dv. și că subzistă pericolul unei sabotări amabile; 2. că acțiunea d-lui A.C. l-ar putea determina pe Rege „să-și mănânce propriii copii”, înstrăinându-l de Serviciul Social și de Dv.; 3. că bugetul e redus la o treime, ceea ce ar putea fi trăsătura decisivă în manevra de gătuire de la început a Serviciului Social și a Institutului de Cercetări Sociale al României.

Odată intrată în horă „Echipa Gusti” nu poate să accepte să fie dată afară cu viclenie. Trebuie să parzeze tentativa prin realizări care, impunând-o atât Regelui cât și opiniei publice a țării, să dejoace adversarii.

Spre a ajunge la aceste realizări, e nevoie de două lucruri: de o strângere a rândurilor în Echipa Dv. și de folosirea cu randament maxim a bugetului, dacă o sporire a lui e cu neputință.

Echipa Gusti nu are moralul ridicat, de care e nevoie într-o luptă cu adversarii dibaci și cu împrejurări grele. Domină spiritul molcom funcționaresc: suntem în sfârșit Minister, avem garanțiile statului, Regele ne sprijină. Lipssește spiritul de luptă al Echipei care știe că trebuie să impună înnoiri însemnate, luptând cu rezistențe mari. Pentru împrosopătarea spiritului din Echipă, e nevoie ca toți să-și dea seamă că Serviciul Social, că Institutul de Cercetări nu e una din multiplele Dv. preocupări, ci preocuparea de căpetenie, pe care țineți s-o duceți la biruință și că este, înainte de a fi un prilej de a se căpătui, o cauză primejduită, ce trebuie apărată cu îndârjire. Mijlocul de a înfăptui schimbarea necesară a stării de spirit ar fi să renunțați la plecarea Dv. la New York³ sau s-o reduceți la minim, plasând-o după promulgarea bugetului și completa punere în funcție a Serviciului Social și a Institutului de Cercetări. Realizările ar putea fi considerabil sporite dacă v-ați libera de obligațiile strict administrative, delegând anume atribuții celor în care aveți încredere, și ați folosi timpul ca să vă conduceți Echipa. Vă trec azi în față toate hârțile; dar numai prea puțini dintre oamenii de care dispuneți. Unele proiecte și lucrări, ce ar putea contribui la impunerea Serviciului Social, vegetează pentru că nu se găsește sfertul de ceas în care să le judecați și să-i încurajați pe cei ce ar fi bucuroși să le ducă la îndeplinire.

Odată elanul stărnit, ar putea fi făcute în decurs de câteva săptămâni destule demonstrații, care să impună atât Regelui cât și țării și să îngăduie obținerea unui buget mai puțin de mizerie față de intențiile noastre. Printre ele s-ar putea număra:

Re cms, A. Hortea

11/11/1939

rularea la Palat a copiei definitive a filmului Echipelor⁴; o serie de ar
situației țărănimii, care să impună Institutul de Cercetări Sociale, în
interviul al cărui text se găsește la Dv.⁵, și multe altele știute de men.
Dv. Major.

Bugetul obținut ar trebui distribuit în perspectiva realizării a cât mai multor
înfăptuiri. Să fie preferate acțiunile ce pot duce la roade imediate. A[It]minteri
se pulverizează în zeci și sute de locuri, fără nici un rezultat mai pipăibil. E cazul astfel
să fie revizuită poate cota 1/13 a Institutului de Cercetări Sociale, prea mare dacă
e vorba de a plasa câțiva nearanjați, prea mică pentru ce ar putea și ar trebui să dea.

Legând crâmpoie, cunoscute când am avut favoarea de a vă vedea, din
gândurile Dv., știu că nu vă spun mare lucru nou. Am crezut totuși că e bine să
vă scriu. Atât pentru că e de folos uneori să ni se atragă de altul atenția asupra
gândurilor noastre. Cât și pentru că simțeam demult nevoia să vă arăt că sunt și
azi cel dinainte de șase ani, când aveți încredere în mine și-mi dădeți puțința
de a-mi pune puterile în slujba Echipei Dv.

Anton Golopenția

62. A.G. către D. Gusti (Memoriu, 16.2.1939)

Anchete
in toate hotel
recomand
comunit.

10 februarie 1939

MEMORIU

asupra organizării unor anchete comparative în toate satele românești,
în vederea întocmirii Hărții sociologice a României
cu ajutorul Căminelor și al învățătorimii

Domnule Președinte,

Institutul de Cercetări ar putea [întreprinde] în primăvara 1939 următoarele
lucrări de mare importanță și utilitate :

I. Să înceapă lucrul în vederea întocmirii *Hărții sociologice a României*. În
acest scop ar trebui întocmit un chestionar cuprinzând 20-30 întrebări purtând
asupra caracteristicilor celor mai însemnate ale satelor românești. Dintre acestea
menționăm, ca exemplu :

1. Regiunea de care aparține satul, târgul unde-și face cumpărăturile și vânzările;
2. Tipul de sat și de casă (sate răsfirate, risipite, adunate, compacte – case de lemn, piatră, pământ, cărămidă);
3. Trecutul social (sate de foști mazili, răzeși, moșneni, nemeși, de foști vecini, rumâni, iobagi) și consecințele acestui trecut (averi colective moșnenești, răzășești, grânicerești, nemeșești – mare proprietate în hotarul satului);

romani si judi

4. Satele noi (de „ungureni” în Muntenia, de coloniști dinainte și de după război);
5. Fapte simple ce pot caracteriza sănătatea satului: tipul de fântână care predomină, [dacă] există gușați, pelagroși;

6. Ocupația satului: exclusiv agricol, de crescători de vite, de meseriași (olari, lemnari etc.), de negustori (strângători de păr de porc, de ceară, lână, găini, ouă etc.), sate cu migrațiuni sezonale agricole (cosași, secerătoare) sau forestiere, sate cu procente mari de locuitori ce lucrează în oraș etc.;

7. Fapte ce caracterizează viața spirituală a satului: se mai păstrează portul? Se mai bocește? Se face cunună? etc. Există biblioteci în sat?

8. Reglementări juridice: cine moștenește casa părinților? Fetele sunt înzestrate cu pământ? etc.

Acest chestionar ar urma să fie stabilit definitiv într-o consfătuire a monografiștilor șefi de Echipă.

Completarea lui ar putea fi făcută cu ajutorul Căminelor și, în restul satelor (cele fără Cămin), cu ajutorul directorilor școlii primare sătești. Ar trebui obținută în acest scop o circulară a Ministerului Educației Naționale.

Lucrarea nu necesită pentru început decât suma trebuitoare pentru tipărirea în 30.000 exemplare a unui formular de patru pagini (o pagină circulara Serviciului Social și a Min[isterului] Ed[ucației] Na[ționale], două pagini chestionar, o pagină instrucțiuni) și a 50.000 plicuri (pentru trimiterea și restituirea formularului) și pentru tipărirea la tirajul de 1.000 exemplare a unei circulare către organele regionale și județene ale Serviciului Social și ale Min[isterului] Ed[ucației] Na[ționale]. După o estimatie, suma aceasta nu trece de 60.000 lei. Ar mai fi nevoie de afectarea pentru două luni la această lucrare a 4-5 funcționari. Ei ar fi să întocmească repertoriul satelor românești și cu o populație neromânească, repertoriul satelor fără Cămin, repertoriul organelor de control a[le] Serv[iciului] Social și Min[isterului] Ed[ucației] Na[ționale].

Odată sosit materialul, poate fi judecată calitatea lui, înainte de a aproba suma necesară pentru prelucrare.

Fiecare din chestiunile cuprinse în chestionar ar urma să fie prezentată pe o hartă care să arate răspândirea tipurilor locale și regionale. Cele 30-50 hărți, ce ar putea fi obținute astfel, ar constitui întâiul instrument de cunoaștere comparativă a întregii României rurale.

II. Să se facă o anchetă cu privire la alimentația, îmbrăcămintea, odihna copiilor din școlile primare rurale și urbane. Ar trebui trimise în acest scop tuturor școlilor cele 4 formulare, concepute de Mitu Georgescu pentru Drăguș și Nerej, dintre care trei sunt anexate, spre completare într-o singură zi.

Pentru această lucrare ar trebui obținut, la fel, sprijinul Ministerului Ed[ucației] Naționale. Acesta ar putea chiar furniza sumele necesare pentru prelucrare.

Costul acestei anchete ar putea fi redus, dacă s-ar difuza simultan cu ancheta I

(în care caz ar fi nevoie de un singur rând de plicuri și de funcționari). Costul formularelor s-ar ridica la suma de circa 60.000 lei, în acest caz.

III. Să se cartografieze rezultatele privitoare la știința de carte ale recensământului din 1930, în vederea circumscrierii regiunilor în care ar trebui pornită campania pentru știința de carte în școli și prin cursuri pentru adulți. Rezultatele s-au schimbat între timp, e drept ; totuși, centrele de analfabetism din 1930 sunt în această situație și azi, de vreme ce regiunile cu știință de carte mai mare și-au îmbunătățit și ele proporțional situația.

Prelucrarea aceasta ar necesita munca de două luni a șase oameni, dintre care trei cartografi.

Ea ar avea de rezultat o hartă a regiunilor de analfabetism, care ar putea servi atât Serviciului Social (înființare de școli de știință de carte pentru adulți, iarna pe lângă Cămine), cât și Ministerului E[ducației] N[aționale] (acțiune intensivă în aceste regiuni) și ar constitui o probă a putințelor și a utilității Institutului.

Anton Golopenția

63. A.G. către D. Gusti (*Referat*, 28.2.1939)

28 februarie 1939

REFERAT
cu privire la publicarea cercetărilor Echipelor

Domnule Președinte,

Am onoarea să vă prezint sumarul volumului cu cercetările Echipelor din campania 1938 și să vă rog să binevoiți a dispune dacă studiile din care va fi alcătuit pot fi date, pe măsură ce se termină, la tipar.

Golopenția

Se aprobă.

Se va începe tiparul. / D. Gusti

64. A.G. către D. Gusti (*Raport asupra rezultatelor recunoașterilor făcute în șapte plăși, 16.5.1939*)

București III, 16 mai 1939

SERVICIUL SOCIAL

INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIALE AL ROMÂNIEI

Direcția Publicațiilor

Nr. 61

FUNDAȚIA CULTURALĂ REGALĂ „PRINCIPELE CAROL”

SERVICIUL SOCIAL

Nr. 017637 din 17 mai 1939

Registratura Generală

Domniei Sale

Domnului Președinte al Serviciului Social

Loco

Domnule Președinte,

În executarea delegației de a îndruma cercetările în vederea stabilirii planului de acțiune din plășile model, ce mi-a fost dată, am onoarea să vă prezint alăturat un raport provizoriu asupra rezultatelor recunoașterilor făcute în șapte din aceste plăși (Ferdinand, Ion Vodă, Codru, Humor, Iza, Câmpeni, Bozovici). În urma schimbărilor intervenite, rapoartele făcute asupra situației plășilor Argeș și Rezina n-au mai fost ținute în seamă în acest raport.

Starea lucrărilor este următoarea:

1. Am primit azi raportul recunoașterii plășii Dâmbovic de la comandanții Simion, Bucată și Roșu.

2. Echipa de recunoaștere trimisă în plasa Bravicea a sosit ieri și redactează raportul, care urmează să fie predat mâine dimineață.

3. În privința plășii Ocolul ar putea fi delegat d-l Focșa să întocmească raportul, în caz că nu i se acordă concediul, sau în caz că acesta va începe de abia de la data de 21 mai. În caz contrar, ar urma să fie trimisă o echipă specială pentru a cărei conducere l-aș propune pe comandantul Cautiș.

4. Raportul ar urma să fie predat cel mai târziu marți 25 mai.

5. Comandantul Osuhovski, întors de la Bravicea, urmează să fie trimis chiar joi 18 mai să ia informațiile suplimentare necesare în plasa Humor.

6. Voi cere azi printr-o scrisoare explicativă¹ informațiile suplimentare asupra plășii Codru, care n-au fost culese până acum de comandantul Manolache, care a comunicat că nu știe exact ce i se cere.

7. Spre a face cu putință prelucrarea dosarului cu planul de organizare a Maramureșului, pus la dispoziția Serviciului Social pentru câteva zile de d-l Dr. Ilea², vă rog să mi-l puneți la dispoziție pe comandantul Băltăceanu până la 21 mai.

8. Lista cu numele satelor din plășile model în care se va lucra, cerută spre a fi comunicată Insp. M. F. O., va fi predată mâine. În acest scop s-a cerut d-lui Focșa să comunice telegrafic numele celor cinci sate din plasa Ocolul în care socotește că trebuie să se lucreze.

9. Raportul definitiv îl voi prezenta două zile după primirea ultimelor rapoarte, adică la 25 mai.

Cu deosebită stimă
(ss) Anton Golopenția

Anexă: Raport provizoriu asupra plășilor model³

65. A.G. către D. Gusti (Referat, 6.6.1939)

6 iunie 1939

Domniei Sale
Domnului Secretar General
al Serviciului Social

REFERAT
asupra colaborării cu Serviciul Social

Domnule Secretar General,

Conformându-mă hotărârii luate de Dv. în ședința de la 30 mai a Consiliului directorilor I.C.S.R., am onoarea să vă înfățișez în cele ce urmează munca pe care am prestat-o în cadrul celorlalte direcții ale Serviciului Social, după înființarea I.C.S.R.

1. Am condus în intervalul 1 ianuarie–15 martie despuierea și prelucrarea materialului monografic cules de Echipele studențești în campania 1938, iar de la această dată redactarea rezultatelor obținute. Acestea urmează să fie date la tipar la începutul lunii iulie 1939.

2. În urma invitației Direcției Tineretului din Serviciul Social de a ține, la școlile pregătitoare de comandanți și șefi de Echipă ale Serviciului Social, lecții despre:

- a) Institutul de Cercetări Sociale al României;
- b) Cunoașterea României prin cercetări monografice și contribuția Echipelor la această operă;

c) Plășile model.

M-am deplasat la Școlile de Comandanți de la Valea Vinului în zilele de 24–27 februarie (seria I) și 17–20 mai (seria II), la Școala de comandante de la Broșteni (seria I) în zilele de 11–15 mai, la Școala de Șefi de Echipă de la Pietriș în zilele de 25–28 mai, la școala de Șefi de Echipă de la Poiana Cămpina în zilele de 2 și 5 mai. Urmează să mai țin lecțiile respective la Școala de Comandante a Serviciului Social de la Broșteni (seria II) și la Școala de Șefe de Echipă de la Făgăraș în intervalul 10–20 iunie.

3. Spre a deprinde pe elevii Școlilor cu tehnica de întocmire, completare și prelucrare a anchetelor monografice asupra problemelor speciale unui sat, am inițiat la Pietriș cercetarea situației celor cinci sate ce depind de domeniul Pietriș și, la Poiana Cămpina, și cercetarea problemei țăranului devenit muncitor de fabrică. În vederea acestui scop am întocmit pentru fiecare din aceste Școli formularul special alăturat¹. Un astfel de formular asupra situației social-economice a satului Holda am trimis Școlii de Comandante de la Broșteni (seria II). Urmează să organizez o anchetă sanitară și la Școala de la Făgăraș.

4. La cererea d-lui Secretar General al Serviciului Social, am întocmit la mijlocul lunii martie *Instrucțiunile* alăturate pentru recunoașterea plășilor ce urmează să fie transformate în model prin acțiunea Serviciului Social.

Am prelucrat apoi rapoartele celor 12 Echipe de recunoaștere (Ocolul-Romanați, Argeș și Dâmbovnic din Argeș, Ferdinand-Constanța, Ion Vodă-Cahul, Rezina și Bravicea din Orhei, Humor-Câmpulung, Iza-Maramureș, Câmpeni-Turda, Bozovici-Caraș²), după ce am participat la ședințele prezidate de Directorul General al Serviciului Social, d-l Dr. G. Banu³, în care au fost prezentate și discutate dările de seamă ale acestor Echipe.

Anexez o copie a raportului întocmit asupra stărilor constatate, a directivelor de urmat și a planului de acțiune în cele zece plăși unde se va lucra.

Raportul acesta a fost completat prin caracterizările plășilor alese și planurile de lucru generale pentru fiecare din ele, prezentate în vederea audienței din ziua de 31 mai la M.S. Regele a d-lui Dr. G. Banu, ce sunt anexate⁴.

5. De la data de [spațiu alb], când a fost înființat pe lângă Dir[ecția] Tineretului din Serviciul Social un birou al cercetărilor și al planurilor de lucru necesare în plășile model, am îndrumat lucrările acestui birou, care lucrează în prezent la întocmirea unui raport amănunțit către M. S. Regele, a unei broșuri informative pentru capii administrațiilor cu care se va colabora și la stabilirea inventarului lucrărilor necesare în fiecare plasă, ca și a bugetului necesar pentru realizarea lor.

6. În cadrul acestui birou am prelucrat cererile de Echipe adresate Serviciului Social și am întocmit lista provizorie a satelor în care se va lucra în campania 1939, pe care o alătur⁵ și am scris despre plășile model⁶ în numărul sub presă al „Curierului Echipelor Serviciului Social”.

66. A.G. către D. Gusti (*Dosar al Direcției Planificării și Publicațiilor*,
12.9.1939)

12 septembrie 1939

SERVICIUL SOCIAL

INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIALE AL ROMÂNIEI

Direcția Publicațiilor

Nr. 517

București III

Str. Latină 8

Fundația „Principele Carol”

Domniei-Sale
Domnului Președinte
al Serviciului Social

Domnule Președinte,

Avem onoarea să vă supunem alăturatul dosar, privitor la organizarea Direcției Planificării și Publicațiilor din Institutul de Cercetări Sociale al României.

Acest dosar cuprinde următoarele piese:

1. Propuneri pentru organizarea colaborării dintre I.C.S.R. și Serviciul Social și a muncii în plășile model.
2. Propuneri cu privire la organizarea părții de cercetare în munca din plășile model; ambele redactate în vederea ședinței de la 28 august consacrate Plășilor model.
3. Misiunea Direcției Planificării și Publicațiilor;
4. Organizarea Direcției Planificării și Publicațiilor;
5. Modalitatea financiară pentru organizarea Direcției Planificării și Publicațiilor;
6. Program de activitate minimală pentru lunile septembrie–decembrie 1939;
7. Concept de propunere către M.S. Regele pentru organizarea de cercetări cu Institutele federalizate în vederea documentării M.S. și a guvernului (școală politică pentru Moștenitorul Tronului);
8. Propuneri cu privire la cercetarea plaselor model și organizarea acțiunii de modernizare a lor;
9. Propuneri pentru cercetarea satelor modernizate și a plășilor model sanitare;
10. Propuneri pentru studiul unor probleme de interes general pentru Stat;
11. Plan de organizare a revistei „Politică românească”;
12. Sumarul primului număr al acestei reviste.

Cu titlu informativ alăturăm copiile proiectelor de decizii, care v-au fost prezentate în ziua de 5 septembrie, pentru ca să indicați schimbările ce le socotiți necesare.

Primiți vă rog încredințarea devotamentului nostru.

Anton Golopenția

1. PROPUNERI

pentru organizarea colaborării dintre I.C.S.R. și Serviciul Social și a muncii în plășile model

1. Problemele curente care reclamă colaborarea dintre I.C.S.R. și S.S. sunt:

- organizarea recunoașterilor și a cercetărilor în vederea alegerii satelor și a plășilor unde urmează să se lucreze;
- elaborarea, pe baza rezultatelor acestor recunoașteri și cercetări, a programului de lucru în fiecare sat și fiecare plasă;
- conducerea cercetărilor întreprinse prin echipe în satele și plășile în care se lucrează, prelucrarea și publicarea lor;
- coordonarea programelor analitice ale diferitelor genuri de școli ale Serviciului Social (de echipieri, de comandanți, de conducători de cămine țărănești) și întocmirea manualelor necesare pentru prezentarea doctrinei, organizarea cercetărilor și a acțiunii.

2. Grupările prin care pot fi soluționate în mod regulat aceste probleme sunt, în organizația actuală a Serviciului Social și a I.C.S.R.:

Direcția de studii și statistică din Serviciul Social de sub conducerea d-lui H.H. Stahl, cu câte un referent agronom, veterinar, silvicultor, doi medici, mai mulți cercetători, serviciu fotografic, cinematografic, de arhitectură și desenatori;

Direcția cercetărilor din I.C.S.R. de sub conducerea lui Traian Herseni, cu monografiști pentru fiecare cadru și manifestare;

Direcția prelucrărilor din Institut de sub conducerea lui D.C. Georgescu, cu doi statisticieni și trei desenatori;

Grupul de cercetători format din semnatarul acestui raport, din comandanții care au făcut recunoașteri în plășile model și au pus la punct lipsurile din campania 1938 ale Echipelor, au redactat instrucțiunile pentru pregătirea monografică a școlilor de echipieri și au funcționat ca sociologi pe lângă aceste școli (zece comandanți și elemente din echipa monografică Dâmbovic, ce pot fi asociate temporar).

Cum însă Direcția cercetărilor nu poate duce la capăt, cu personalul [ei] prezent¹, decât cercetările regionale pe care le întreprinde și să facă lucrări de ordin sistematic, problemele enunțate mai sus, ce decurg din colaborarea necesară între Serviciul Social și I.C.S.R., rămân a fi satisfăcute de celelalte trei grupări.

3. Pentru buna soluționare a problemelor enumerate prin grupările acestea este necesară stabilirea unei *diviziuni precise a muncii cu păstrarea contactului strâns între conducători*. În acest scop ar trebui constituit un comitet al cercetărilor [adaos D. Gusti: *sub președinția mea*] compus din d-nii Stahl, Herseni, M. Georgescu și semnatarul acestui raport, care să stabilească normele generale pentru executarea fiecărei dispoziții prezidențiale sau să formuleze propunerile destinate Prezenței. Acest comitet tehnic al cercetărilor și programelor analitice ar trebui atașat Prezenței Serviciului Social și prezidat de Directorul studiilor și documentării

Serviciului Social. Executarea, însă, ar urma să fie făcută sub conducerea numai a unuia din cei trei conducători de grupări. O normă generală de distribuire a lucrărilor ar înlesni această diviziune a muncii. Domnul M. Georgescu ar fi, socotesc, cel care ar trebui să aibă direcția cercetărilor comune tuturor echipelor, adică grăja întocmirii tuturor formularelor folosite de Serviciul Social și de I.C.S.R., a completării și a prelucrării lor. În acest scop ar fi necesar să se creeze posibilitatea completării personalului Direcției prelucrărilor din Institut. Semnatarul acestor propuneri ar putea fi însărcinat cu lucrările ce ar cădea în sarcina Direcției planificării și publicațiilor, în caz că propunerea făcută în acest sens ar fi primită, și cu Secretariatul Comisiei Plășilor model. [De c]elelalte lucrări enumerate sub 1, și anume: recunoașteri în vederea alegerii satelor izolate unde lucrează Serviciul Social (1.a, cu excepția aceluiași lucrări pentru plășile model); elaborarea și coordonarea programelor analitice ale tuturor școlilor Serviciului Social și redactarea manualelor necesare (1.d) ar putea fi făcut răspunzător în acest caz d-l Stahl. Spre a le îndeplini concomitent cu lucrările curente actuale de statistică a unităților Serviciului Social și de întocmire a îndreptarelor pentru acțiune, Direcția de studii și documentare ar trebui completată prin detașări de funcționari de la alte servicii S. S.

2. PROPUNERI

cu privire la organizarea părții de cercetare în munca din plășile model

1. Munca în plășile model comportă următoarele operații de ordinul cercetării:
 - a. adunarea documentării necesare în vederea determinării plășilor în care se va lucra;
 - b. cercetarea plășilor în care urmează să se lucreze, spre a stabili nevoile lor și disponibilitățile ce pot fi folosite în vederea mai bune a lor organizării;
 - c. stabilirea și eșalonarea planului de lucru în urma confruntării nevoilor, cu posibilitățile locale și mijloacele S.S.
 - d. stabilirea directivelor pentru coordonarea muncii diferitelor organe ale S.S. (echipe, cămine, școli) și pentru coordonarea acestei munci cu munca celorlalte organe de stat;
 - e. stabilirea măsurii în care planul de acțiune a fost dus la îndeplinire după prevederi și adaptările lui la eventuale fapte noi;
 - f. câștigarea directă, prin redactări speciale (memorii care să înfățișeze stările din plășile model și programul de acțiune al S.S.), și indirectă, prin opinia publică (publicații, presă), a colaborării și contribuției diferiților conducători ai aparatului de stat.

2. Unele din aceste operații pot fi duse foarte bine la capăt prin darea pe seama unor servicii ale I.C.S.R. Astfel, adunarea documentării (1.a), cercetarea plășilor (1.b), stabilirea și eșalonarea planului de lucru (1.c) și propaganda (1.f).

Aș fi de părere ca să se transforme Direcția publicațiilor din I.C.S.R. în Direcția planificării și a publicațiilor (propunere Herseni, care socotește că această direcție ar urma să se ocupe de Institutele federalizate, organizând cu ajutorul lor cercetarea plășilor model și a unor regiuni care ridică probleme mari de stat: Cadrilater, Munții Apuseni etc. Personalul poate fi recrutat din comandanții care au lucrat cu mine, fără numiri noi altele decât a lui Mihai Pop, în locul de conducător-ajutor al acestei noi diviziuni).

3. Celelalte operații, însă, care sunt de ordinul conducerii, stabilirea directivelor de coordonare a muncii organelor S.S. între ele și cu cea a organelor de stat (1.d) și controlul măsurii în care planul e executat (1.e) ar trebui date în seama organului colegial creat de Dv. sub numele de Comisie a plășilor model. Lucrările acestei comisii ar urma să fie pregătite și aplicarea hotărârilor ei urmărită de un secretar al acestei comisii ajutat de un Birou al plășilor model, (o dactilografă, un funcționar). Comisia, ca și Biroul, ar urma să fie atașate Prezenței S.S.

4. Publicarea periodică, ce urmează să fie așezată în centrul activității de propagandă privitoare la plășile model, ar putea apărea ca supliment trimestrial al „Sociologiei Românești”. Această publicație, care ar arăta legătura dintre cercetare și acțiune, ar putea fi trimisă abonaților revistei ce o doresc și livrată și deosebit, cu scop de propagandă, autorităților și, cu scop educativ, personalului din conducerea S.S. și comandanților. Model ne-ar putea fi, pentru acest Buletin, revista organizației germane Reichsarbeitsgemeinschaft für Raumforschung, intitulată „Raumforschung und Raumordnung”².

3. Misiunea Direcției Planificării și a Publicațiilor

1. Formarea elementelor S.S., care urmează să lucreze în plășile model, în vederea cercetărilor ce se întreprind în aceste plăși. În acest scop vor redacta părțile corespunzătoare din programul analitic al școlilor de Comandanți și de Echipieri și manualele corespunzătoare și trimite acestor școli corpul didactic necesar.

2. Executarea, cu ajutorul Regionalelor Institutului și al Institutelor federalizate, a cercetărilor hotărâte de Președintele S.S. în vederea alegerii plășilor ce urmează a fi modernizate de S.S.

3. Elaborarea planului de acțiune al S.S. în aceste plăși pentru Comisia Plășilor model, în conformitate cu directivele stabilite de această comisie.

4. Conducerea și coordonarea cercetărilor întreprinse în plășile model de Echipele S.S. și ale Institutului de Cercetări Sociale.

5. Organizarea cercetărilor întreprinse de I.C.S.R. cu Institutele de cercetări federalizate și regionale pentru documentarea M.S. Regelui și a Guvernului.

6. Editarea publicațiilor Institutului de Cercetări Sociale al României.

4. Direcția Planificării și Publicațiilor Organizare

I. Serviciul planificării:

A. Secția de Cercetări:

- 1) Cercetări sumare în vederea planificării în sate și plăși.
- 2) Cercetarea plaselor model Dâmbovnic–Argeș și Ocolul–Romanăți.
- 3) Cercetări asupra satelor modernizate și plaselor sanitare.
- 4) Cercetări de probleme speciale de interes general.
- 5) Totalizări de rezultate.
- 6) Studii comparative.
- 7) Propuneri pentru acțiune cu comandanți cercetători și specialiști din Institut, S.S. și asociați.

B. Secția Planurilor de acțiune:

- 1) Planurile de ansamblu și prelucrările tehnice.
- 2) Planuri speciale pe sate și plăși.
- 3) Planuri directoare, indicatoare și chestionare.
- 4) Programe analitice pentru pregătirea comandanților și echipierilor în vederea cercetărilor în plășile model, cu specialiști, tehnicieni, esenatori, calculatori, de la Direcția Prelucrării.

C. Secția Aplicări și Urmărirea realizărilor:

- 1) Evidența lucrărilor pe teren ca cercetări și realizări.
- 2) Va urmări realizările.
- 3) Va consemna rezultatele.

II. Serviciul Publicațiilor:

Se adaugă redacția revistei „Politică românească”.

5. Modalitate pentru organizarea Direcției Planificării și a Publicațiilor

Personalul necesar va fi recrutat:

1) dintre comandanții cu aptitudini speciale pentru cercetări, elaborare de planuri și redactări, dovedite în campaniile trecute. Fiind detașați în Direcție, ei vor continua să fie plătiți din bugetul S.S. și nu reprezintă angajări noi.

2) pentru salarizarea elementelor necesare, care însă nu se găsesc în rândurile comandanților, se pot găsi mijloace dacă se înlocuiește plata lunară a unei întregi categorii de funcționari cu atribuții de tehnicieni, din Direcția Documentării (traducători, bibliografi) prin plata cu bucata, care îngăduie realizarea unei economii considerabile. Aceasta ar putea fi folosită pentru plata unor elemente noi, cum este d-l Mihai Pop.

6. Program de activitate minimală pentru lunile septembrie–decembrie

- 1) Punerea la punct a cercetărilor și planurilor de acțiune din plasele model. În acest scop e necesar să fie atribuiți Direcției Planificării și Publicațiilor, respectiv detașați temporar, comandanții formați pentru cercetări și redactări.
- 2) Terminarea cercetărilor din plasa model Dâmbovnic–Argeș.
Pentru aceasta e necesar ca să se obțină amânarea concentrării D-lor Gh. Reteganul³, Roman Moldovan⁴, Corbea Cobzaru⁵ și N. Economu⁶.
- 3) Întreprinderea cercetării satelor modernizate (intenții, realizări, reacția sătenilor).
- 4) Redactarea programelor analitice pentru lecțiile de cercetări în plasele model de la școlile de comandanți și echipieri, a îndreptarelor pentru acțiune în plasele model și a directivelor pentru conlucrarea dintre organele S.S. (Cămine culturale, Școli țărănești, Echipe în plășile model).
- 5) Scoaterea numărului I din revista „Politică românească”.
- 6) Cercetarea problemei exodului rural la București.

7. Concept de propunere către M.S. Regele

Sire,

Supun Înaltei Voastre Hotărâri proiectul organizării, de către Institutul de Cercetări Sociale al României prezidat de Majestatea Voastră, a unor cercetări în regiunile nevoiașe în vederea elaborării de planuri de bună organizare a lor, care să fie oferite Guvernului M. V.

Această lucrare ar putea contribui și la formarea experienței Moștenitorului Tronului asupra legăturii ce există între informația directă și completă și stabilirea planului de acțiune, adică asupra măsurii în care eficacitatea guvernării este sporită prin buna cunoaștere a realității guvernate.

Legea Serviciului Social a consacrat hotărârea luată, în vara 1938, de reprezentanții a 20 Institute de Cercetare preocupate de cunoașterea realității românești, ca ele să-și coordoneze lucrările. Astfel, în momentul de față, M. V. dispune, prin Institutul de Cercetări Sociale, de 50 Institute de Cercetări, între altele de Institutul de Geologie, Societatea Regală de Geografie, Institutul de Cercetări Agronomice, Institutul Național Zootehnic, Institutul de Igienă, Institutul de Conjunctură, Institutul de Energie, care toate așteaptă să li se desemneze un obiectiv comun, prin a cărui studiere să poată servi, în măsură mai imediată decât prin lucrările lor speciale izolate, interesele Patriei, documentând M. V. complet asupra unei regiuni. Începutul ar trebui făcut cu Basarabia, Frontul apusean al Carpaților (din Hațeg, prin părțile Moților și Bihor, în Maramureș) și Cadrilater.

Aducerea acestora la nivelul mediu al țării devine posibilă acum, când statul român e pacificat și dinamizat înăuntru și cu prestigiu sporit în afară.

Institutul de Cercetări Sociale al M. V. poate, prin Institutele de cercetări pe care le-a federalizat și prin elementele tinere pe care le-a format, să adune documentarea prealabilă necesară pentru stabilirea planului de refacere a acestor regiuni: un raport confidențial despre starea și posibilitățile acestor regiuni (materiale și oameni), despre măsurile tehnice care pot fi luate pentru înlăturarea neajunsurilor și despre sumele necesare.

Începerea acestor cercetări în chiar toamna anului acesta ar putea spori, în țară și străinătate, impresia de calm și de mare vigoare pe care, în aceste timpuri războinice, [o] trezește politica României.

Întâia din aceste cercetări ar putea fi întreprinsă în Cadrilater, [care] prin apropierea de Capitală prezintă înlesniri însemnate. Cercetarea ar urma să arate modul în care acest bastion de sud al țării, în care plecarea turcilor și eventual un schimb de populație româno-bulgar îngăduie constituirea unei Români noi, poate fi organizat prin săpări de fântâni, organizare sanitară, economică, culturală, educație națională.

Trei luni de cercetare ar fi suficiente pentru adunarea materialului necesar, o a patra lună ar fi de ajuns pentru redactarea raportului despre stările constatate și a planului de reorganizare.

Convocarea de M. V. a conducătorilor Institutelor care vor lua parte la această cercetare la o ședință și situarea muncii noastre în cadrul acțiunii de guvernare a M. V. ar stimula incomparabil această muncă și ar evidenția, odată mai mult, interesul constant pe care M.V. îl poartă științei românești și funcția pe care i-o atribuie în opera de reconstruire a României.

8. Cercetarea plaselor model și organizarea acțiunii de modernizare a lor

1) Direcția Planificării și Publicațiilor va totaliza, completa și prelucra rezultatele cercetărilor întreprinse în plasele model, căutând să fixeze și planurile de lucru pentru acțiunea de modernizare a lor.

2) Din cele 10 plase cercetate de Institutul de Cercetări Sociale în colaborare cu Serviciul Social, propunem să se aleagă, în vederea unei cercetări amănunțite și a unei acțiuni complete de modernizare, plasele Dâmbovnic-Argeș și Ocolu-Romanați.

3) Pentru aceste plase, în urma cercetărilor speciale ce se vor face, Direcția Planificării și Publicațiilor va întocmi planuri de acțiune generală și va prelucra tehnic toate problemele speciale cuprinse în aceste planuri. Se vor întocmi de asemenea programe de lucru complete, aparte pentru fiecare sat din plasă, cuprinzând nu numai realizări pe plan edilitar și clădiri de instituții publice, ci și principiile și metoda acțiunii de schimbare a structurii lor vechi, în vederea creării satelor model.

4) În acest scop, paralel cu acțiunea de cercetare, echipele din cele două plase model vor întocmi, încă din toamna aceasta, împreună cu conducătorii județelor, plășilor și satelor, planurile de acțiune, vor face prelucrările tehnice și propunerile de lucru speciale, așa încât în primăvara anului viitor să se poată începe imediat de către Echipele Serviciului Social, acțiunea de modernizare a acestor plase.

5) Planurile de modernizare vor fi eșalonate pe patru ani ținând seamă atât de urgența cu care problemele se cer rezolvate pentru nevoile satelor, cât și de precăderea pe care o au unele față de altele, în însuși sistemul planurilor de realizare.

6) Pentru ca acțiunea de modernizare a Serviciului Social să poată începe neapărat în primăvara viitoare, e necesar să se formeze grupuri de comandanți anume specializați pentru aceste acțiuni, deplin informați asupra problemelor și familiarizați cu situațiile din plasele și satele în care vor fi trimiși să lucreze.

7) În vederea aceleiași acțiuni e necesară și pregătirea unor cadre locale speciale, bine instruite, alese dintre gospodarii fruntași, organele administrative și intelectualii din satele și plasele respective.

Pentru formarea acestor cadre propunem organizarea în timpul iernii, a unor cursuri speciale în mai multe centre din fiecare plasă.

9. Cercetarea satelor modernizate și a plășilor model sanitare

1. Direcția Planificării și Publicațiilor va întreprinde în cursul lunilor octombrie și noiembrie cercetări speciale asupra tuturor satelor și plășilor pe care instituții (M.S.O.S., C.A.M., O.N.A.C.) sau personalități au încercat să le modernizeze.

2. Am început cercetări asupra satelor Ciulea (D-l Armand Călinescu) și Tigveni (Dr. Marinescu⁷).

Aceste cercetări vor fi neapărat continuate.

3. Se vor cere imediat, tuturor instituțiilor care au făcut astfel de încercări, indicații asupra satelor și plășilor în curs de modernizare și asupra satelor și plășilor în care aceste încercări au izbutit, pentru a putea întocmi un plan de ansamblu al acestor cercetări.

4. Aceste cercetări vor fi făcute de către următorii comandanți S.S.: Miron Constantinescu⁸, Mircea Tiriung⁹, C. Pavel¹⁰, Gh. S. Verjba și Gh. Reteganul; I. Cautiș și Băltăceanu sub conducerea noastră.

5. În vederea acestor cercetări se vor întocmi programe de lucru amănunțite din executarea cărora să reiasă: a) motivele sau principiile pe baza cărora au fost alese aceste sate sau plăși; b) planurile care au condus acțiunea de modernizare; c) realizările acestor planuri sau motivele eșuării lor parțiale sau totale; d) reacția satelor față de aceste acțiuni și e) starea generală a plășilor și satelor de astăzi față de situația dinaintea acestor acțiuni de modernizare.

6. Comparând rezultatele acestor cercetări, Direcția Planificării și Publicațiilor va întocmi un studiu general asupra tuturor acestor încercări în care se va arăta

ce s-a realizat până acum și ce trebuie întreprins de acum înainte, pentru ca aceste încercări să dea rezultate bune.

7. Pentru a putea avea un punct de reper, propunem să se întreprindă cercetări și asupra satului model Dioști. Din cercetarea comparativă a datelor realizării acestuia, cu datele adunate din plasele și satele modernizate, va reieși un îndreptar pentru orice acțiune viitoare de modernizare a satelor din România.

8. Supunem aprecierii Domniei Voastre această propunere și, în caz că ea va fi aprobată, vă rugăm să ne indicați satele asupra modernizării cărora ați fost informați în mod special.

10. Studiul unor probleme de interes general pentru stat

1. Direcția Planificării și Publicațiilor va mai întreprinde o serie de cercetări asupra unora din problemele de o acuitate deosebită pentru stat.

Aceste cercetări vor avea caracter demonstrativ și vor încerca să arate că Serviciul Social poate lua asupra lui inițiativa indicării întregii acțiuni planificatoare a statului.

2. Problemele a căror studiere imediată o propunem sunt:

a. Problema exodului rural.

b. Problema cooperăției satești.

c. Problema nevoii adaptării administrației satelor la necesitățile marilor acțiuni de ridicare a satelor.

d. Problema ridicării și consolidării situației categoriilor de săteni fără pământ de ajuns (cei cu proprietăți sub 3 ha).

3. *Problema exodului rural* va fi studiată prin adunarea de date asupra originii și condițiilor de trai ale lucrătorilor de la orașe.

Aceste date se vor aduna de către cercetători anume pregătiți, pe baza unor chestionare întocmite special, de la instituțiile de stat și particulare (U.C.B., S.T.B., P.T.T., C.A.M., fabrici, întreprinderi comerciale etc.). Din informațiile adunate se va putea stabili structura acestui proces, proporțiile lui și răspândirea lui geografică.

Prin cercetări comparative făcute în ținuturile în care exodul rural este mai mare, se vor stabili eventualele posibilități de a-l împiedica în anumite locuri și se vor propune planurile acțiunii menite să realizeze aceasta. Pe de altă parte, prin cercetări speciale, care se vor face asupra condițiilor de trai ale lucrătorilor de la oraș proveniți din exod rural, se va stabili planul unei acțiuni [de] consolidare și organizare a acestor lucrători, acțiune care va trebui să constituie unul din punctele de program ale Serviciului Social la orașe.

4. *Problema cooperăției satești*, care a început să fie studiată în plasa Dâmbovnic, va fi studiată în întreaga țară, spre a se stabili deficiențele ei și a se

putea întocmi, potrivit fiecărei regiuni, un plan de reorganizare care să facă, din instituțiile cooperative, instituții efective și active în viața economică a satelor. Aceste cercetări vor face cu putință S.S. să ofere I.N. al C.¹¹ un plan de reorganizare a cooperativelor sătești.

5. *Administrația satească* având, și ca pregătire și ca organizare, o serie de lacune care o fac necorespunzătoare vremurilor de mare acțiune de modernizare a satelor, se vor întreprinde cercetări asupra situației și organizării ei, spre a se putea fixa un plan de reorganizare și un program de ridicare a elementelor ei la nivelul cerut de vremurile de mare renaștere și consolidare națională de astăzi.

6. *Problema țăranilor* ale căror proprietăți nu sunt suficiente pentru a-și putea întemeia o gospodărie viabilă și pentru a-și putea procura mijloacele de trai necesare familiei, fiind una din cele mai grave probleme ale satelor românești și numărul acestora fiind în cele mai multe regiuni ale țării foarte mare, se cere neapărat din partea statului o acțiune care să-i dea o rezolvare potrivită marilor interese naționale.

Propunem studierea acestei probleme, a structurii, proporțiilor și răspândirii ei, în vederea întocmirii unui plan de ansamblu și a planurilor speciale, care să ducă la rezolvarea ei prin întreprinderea unei acțiuni masive a Serviciului Social, care prin rosturile și proporțiile ei să fie o dovadă a hotărârii M. S. Regelui Carol II de a crea, la temeliiile noului stat românesc, o pătură țărănească care să fie o garanție temeinică a noii rânduieli de stat.

11. „Politică Românească”

48 de pagini odată la două luni

Studii:

a. Principiile susținute de S.S. ale potențării guvernării prin cercetări și acționare după planuri prealabile.

b. Probleme generale ce se cer soluționate și planuri de soluționare (exod rural, alimentație defectuoasă, condiții de igienă ale casei, neajunsurile cooperăției etc.).

Din acțiunea Serviciului Social

Cercetări în plășile și satele model ale Serviciului Social și planurile de acțiune ce decurg din ele.

Cronică

a. Toate realizările S.S. (construcții, educative, acțiuni ale administrațiilor de stat determinate de S.S.).

b. Măsurile legislative și regulamentare ce privesc organizarea vieții sătești și orășenești ale Ministerelor și instituțiilor de stat.

Precursorii

Studii care să arate principiile administrative după care a fost condusă succesiv România modernă și realizările acestor epoci pe domeniul organizării

satului și orașului (Kiseleff¹², B. Știrbei, Cuza-Kogălniceanu¹³, Spiru Haret¹⁴, Vasile Lascăr¹⁵).

Străinătatea

Dări de seamă asupra modului cum e condusă cercetarea, planificarea și organizarea problemelor vieții rurale și urbane în America, Italia, Germania.

Recenzii

a. *Cărți românești*. Numai scrierile care publică cercetări, făcute de organele de documentare ale Ministerelor, Rezidențelor în vederea acțiunii lor practice, și scrierile care pun cercetarea în legătură cu acțiunea.

b. *Cărți străine*. Scrierile principale și cu valoare de îndreptar.

12. „Politică românească” – Numărul 1

Dacă începem pregătirea la 20 septembrie, Numărul 1 poate apărea la 1 decembrie. Pentru onorariile Numărului acestuia, pe care cerem îngăduiala să-l socotim experimental, urmând să facem bugetul revistei după scoaterea lui, și celelalte cheltuieli (hărți, cărți): lei 20.000.

Cuprins:

M.S. Regele: Cuvânt înainte

Studii:

Gusti: Cercetare și guvernare.

Dr. Manuilă: Organizarea sanitară a satelor.

Pop: Problema țăranilor fără pământ.

Em. Popa: Nevoia organizării unor centre rurale de statistică.

Din activitatea S.S.:

Plasa Dâmbovnic. (Situatie și plan de acțiune).

Cronică:

Precursorii:

Prof. Papacostea: Regulamentul Organic.

Străinătatea:

Golopenția: Planificarea în Germania (*Raumforschung, Raumordnung, Planung*)

Recenzii

Ministerul Sănătății: Probleme și realizări

Inst[itutul] Sup[erior] Economic: Directive pentru planul economic.

Banca națională: Cercetări pentru reorganizarea creditului și despre materiile prime.

Cărți străine

13. PROIECTE DE DECIZIE

a. Decizie

Noi, Președintele Serviciului Social,
Având în vedere art. 4 din Legea Serviciului Social

DECIDEM

1. Se înființează pe lângă Președinția S.S., Comisia Plășilor Model, chemată să coordoneze cercetările și activitatea practică pe care le întreprind I.C.S.R. și S.S. și să stabilească planul de acțiune pentru regiunile unde lucrează S.S.

2. Președintele S.S. este președintele acestei Comisii din care fac parte Domnii: Dr. Gh. Banu, Directorul General al S.S.; Octavian Neamțu, Secretar General al S.S.; Eugen Darzeu¹⁶, Directorul Căminelor culturale; Apostol Culea¹⁷, Directorul școlilor țărănești; Dr. I. Mihăilă¹⁸, Directorul S.S. al Tineretului; Dr. F. Popu, Directorul Căminelor model; H. H. Stahl, Directorul Studiilor și Documentării; Traian Herseni, Directorul Cercetărilor din I.C.S.R.; Dr. D. C. Georgescu, Directorul Prelucrărilor din I.C.S.R. și A. Golopenția, Directorul Planificării și Publicațiilor din I.C.S.R.

3. Secretariatul Comisiei este alcătuit dintr-o dactilografă și un comandant însărcinat cu arhiva comisiei. Conducerea Secretariatului o are, în calitate de Secretar al Comisiei, d-l Anton Golopenția, Director în I.C.S.R.

4. Cercetările în vederea stabilirii planului de acțiune în diferitele regiuni ale țării se întreprind de Institutul de Cercetări Sociale prin Direcția Planificării și a Publicațiilor și Regionale.

Data astăzi, anul una mie nouă sute trei zeci și nouă, luna august, ziua două zeci și opt.

Președintele Serviciului Social

b. Decizie

Noi, Președintele Serviciului Social, Vicepreședinte al Institutului de Cercetări Sociale,

Având în vedere art. 16 al. 1 și art. 22 din Legea Serviciului Social și art. 21 din Statutul I.C.S.R.

DECIDEM

1. Direcția „Publicațiilor” din Institutul de Cercetări Sociale al României se transformă în Direcție a Planificării și Publicațiilor, urmând să organizeze și să întreprindă cercetările necesare în vederea stabilirii planului de acțiune pentru regiunile unde lucrează S.S.

2. Conducerea acestei Direcții se încredințează d-lui Anton Golopenția.

3. Direcția Planificării și Publicațiilor își va îndeplini misiunea de a organiza cercetări în vederea stabilirii planului de lucru, prin comandanți detașați permanent sau temporar.

4. În vederea începerii lucrărilor se detașează la această Direcție, pe data de 5 septembrie, comandanții: N. Betea¹⁹, Miron Constantinescu, Corbea Cobzaru, Mărculescu, C. Pavel, Mircea Tiriung, Zamora. Numiții vor lucra până la încheierea campaniei în plășile unde au fost repartizați.

5. Se numește d-l Mihai Pop subdirector cl. II în Direcția Planificării și Publicațiilor din I.C.S.R.

Data astăzi douăzeci și opt, luna august, anul una mie nouă sute treizeci și nouă.

Președintele Serviciului Social
Vicepreședintele I.C.S.R.

67. A.G. către D. Gusti (*Cercetările monografice și întocmirea planului național de organizare*, [1939])

Faptele esențiale al vieții obștești sunt pe cale să ia înfățișări noi. Rolul dominant, pe care-l dețineau constituțiile, revine tot mai mult planurilor naționale de organizare. În cazul Germaniei, al Rusiei și al Italiei, substituirea aceasta este evidentă: ideea directoare a vieții lor naționale se găsește în planurile cvadriennale¹ și cincinale și în diferitele cărți și planuri de „bătălii“. Dar și în celelalte state, în Franța și Anglia tot atât de mult ca în Belgia, Olanda și Elveția, atenția părăsește problemele constituționale (invocarea îndârjită a „democrației“ în acestea se datorește nevoii de a avea o lozincă doctrinară simplă, care să exprime opoziția de forțe și de interese) și se fixează asupra legiurilor și dispozițiilor tot mai numeroase, prin care conducătorii lor urmăresc reorganizarea apărării, a economiei, a raporturilor sociale, a comunicațiilor. „New Deal“², mănunchiul de planuri parțiale de reorganizare al Președintelui Roosevelt³, probează izbitor că împrejurările reclamă și în statele netotalitare planuri naționale de organizare, care, cum e firesc, trec pe planul întâi al tuturor preocupărilor politice.

Nesiguranța generală ia problemelor recrutării guvernanților, diviziunii puterilor și garanțiilor libertății individuale largi, toată importanța. Pentru ca statul să poată fi apărut contra celor ce-l primejduiesc e nevoie de conducători energici și de mobilizarea completă a posibilităților națiunii. De îndată ce se ivește undeva un conducător cu autoritate și viziune, lupta pentru putere nu mai interesează și privirile și gândurile se fixează asupra programelor și a planurilor de organizare a națiunii și asupra acțiunii pentru realizarea lor.

Programele și planurile acestea impun funcțiunea socială nouă a inginerului social, pe care o prevăzuse la începutul veacului trecut Saint-Simon, părintele uitat al Sociologiei moderne. Economistul, statisticianul, sociologul capabil să

surprindă faptele hotărâtoare ale realității naționale și să-și pună în aplicare știința teoretică e pe cale să devină ajutorul cel mai de seamă al conducătorului politic. Acesta hotărăște țelurile spre care trebuie să tindă națiunea și o mobilizează în vederea îndeplinirii lor. Inginerii sociali amănunțesc aceste țeluri în planul național de organizare și conduc realizarea lui tehnică în împrejurările și cu mijloacele existente.

*

Și România e pe cale de a adopta un plan național de organizare. Nesiguranța externă reclamă imperios punerea în valoare a tuturor posibilităților latente pentru a face capabil poporul să facă față primejdiilor cât mai bine pregătit.

Întrunim [de] mai bine de un an premisele politice necesare: conducerea cu autoritate și continuitate. Ceea ce întârzie formularea planului de organizare a României și punerea lui în lucru e sărăcia informației asupra realității românești.

Raport Banu

Enunțarea faptelor : instrucțiuni, 7 Echipe, rapoarte, disc[uții].

Caracterizarea celor 7 plăși (Marea, Ion Vodă, Codru, Humor, Iza, Câmpeni, Bozovici).

Măsuri generale în acțiune:

- Pionieri la lucru;
- Electrificare Bozovici, Câmpeni.

Plan local pentru fiecare plasă.

Norme generale

1. *Tipurile de Echipe, mărimea și compoziția lor.* Munca în plășile alese pentru a fi transformate în plăși model reclamă două tipuri de Echipe: a) de conducere, în număr de 10, una de fiecare plasă, care să fie cantonate într-un sat din centrul plasei și a căror compoziție s-o depășească, ca număr, pe cea a Echipelor obișnuite, printr-un stat-major de tehnicieni destinat să îndrumeze lucrările din întreaga plasă ; b) Echipe [textul se întrerupe].

Mărimea și compoziția Echipelor să fie adaptată problemelor speciale ale plășii și satului. Odată stabilit un minim ce să fie atins de fiecare Echipă (șeful, medicul, doctorița, veterinarul, agronomul, teologul, un număr ce rămâne de stabilit de licențiați în Drept, Litere, Științe, Ac[ademii] Comerciale, Arte frum[oase] etc. + Com[andant] străjer și premilitar) e bine să se individualizeze alcătuirea lor, alăturându-i specialiști silvicultori, cooperatori, arhitecți [textul se întrerupe].

Institutul Social Român – Istoric

Apelul Asoc[iație]/ membri fondatori.

Transformarea în Institut.

Pregătirea legislației și a opiniei publice.

Public[ății].

Începutul cercetărilor monografice.

Treptata covârşire.

Cum s-au răsfrânt în acţiune :

Minister = I

Fundaţie = I

Echipe = S[erviciul] Soc[ial]

Pregătirea admin[istraţiei] planificate

Rolul cercetărilor în concepţia nouă a administraţiei.

Ţăranii veniţi pentru timp limitat în oraş, elementul caracteristic al muncitorimii noastre din oraşe. Politica socială trebuie să găsească o soluţie pentru problema pe care o ridică. Ea nu este preformată în Occident.

68. A.G. către D. Gusti (Referat, ciornă [1939])

REFERAT

cu privire la crearea unei Uniuni a Institutelor de cercetare și organizare a poporului din Europa de Răsărit

Școala de la București întreține relații cu unele dintre Institutele și personalitățile preocupate de studiul poporului propriu și de mai buna lui organizare din Europa de Răsărit.

Aceste Institute și personalități sunt:

- 1) Academia de Agricultură Cehoslovacă, Praga (cu servicii de cercetare și acțiuni);
 - 2) Institutul Massaryk, Brno (cercetare);
 - 3) Grupurile de sociografi conduse de Szabo Zoltán¹, Boldiszár Iván² din Ungaria;
 - 4) Dr-ul Horvat³, Zagreb (cercetări sociologice croate);
 - 5) Dr. Tassitch⁴;
 - 6) Institutul de Cercetare a Gospodăriilor țărănești al Prof. Molloff⁵, Sofia (cercetări);
 - 7) Centrul Bulgar de Organizare Economică înființat de Fund[afia] Near East (d-l Whipple⁶);
 - 8) Institutul Prof. Znaniecki⁷, Poznań (cercetări);
- Celelalte instituții și persoane.

Congresul Internațional de Sociologie de la București ar putea fi folosit pentru a organiza o colaborare permanentă între instituțiile și personalitățile care studiază viața poporului sau conduc acțiuni de organizare a ei în țările Europei de Răsărit.

Cum structura socială a acestor popoare prezintă numeroase trăsături comune (problema cercetării și organizării satului este cea mai însemnată dintre ele), colaborarea aceasta ar putea fi rodnică pentru fiecare din ele.

Colaborarea dintre Institute ar urma să fie organizată astfel: o întâlnire anuală într-una din țările Europei de Răsărit ; schimb de publicații; schimb de studenți și de cercetători; cu timpul, publicații comune.

Cu prilejul Congresului ar putea fi organizată ședința de constituire a Uniunii. Până la Congres ar putea fi tipărit un volum în care să fie înfățișate: starea cercetărilor consacrate poporului și acțiunile de organizare a vieții țărănești. și ar putea fi chemați în țară întâi bursieri ai Serviciului Social din țările Europei de Răsărit, așa încât congresiștii să-i găsească la Echipe.

În caz că acceptați propunerea aceasta, ar fi nevoie pentru perfectarea ei :

1. de stabilirea legăturilor cu restul Institutelor și personalităților importante pentru cercetarea vieții poporului sau pentru acțiuni de organizare. Cităm dintre acestea: Institutul maghiar pentru cercetarea satelor (Președinte: Prof. Steinecker⁸, secretar Bodor Antal⁹); docenții Ortutay¹⁰, [nume nedescifrat] și Iyszászi, teoreticienii cercetării satelor în Ungaria; Consilierul Ministerial St. Weiss, Directorul Sindicatului rural, Mihai Kerék secretarul Asoc[iației] gospodarilor (autori de cercetări de politică agrară), Prof. Erödi-Harrach¹¹, care face cu studenții o acțiune de ajutorare a comunelor suburbane ale Budapestei din 1912 (*settlement*); Profesorii de Sociologie de la Bratislava ; Prof. Usjenicki (sociologie catolică la Liubliana); Miler (Zagreb), ramura sârbească a școlii de antropogeografie a lui Cvijici¹²; ramura bulgară a acestei școli. Profesorii respectivi de la *Mülkiye Okulu* (Facultatea pentru funcționari și diplomați) și de la *Tarik-Dil-Ciografia Fakültesi* (Fac. de istorie, limbă și geografie a turcilor). Pentru Albania, Grecia și Polonia (Cracovia, Varșovia) trebuiesc stabilite de abia Inst[itutele] și personalitățile.

În vederea acestui scop [textul se întrerupe].

69. A.G. către D. Gusti (*Memoriu, ciornă, [1939]*)

MEMORIU

cu privire la constituirea unei Uniuni a cercetărilor și a acțiunii sociale din Europa de Răsărit

Scoala de la București întreține relații cu unele dintre Institutele și personalitățile din Europa de Răsărit, preocupate de studiul poporului propriu și de mai buna lui organizare.

Congresul Int[ernațional] de Sociologie de la București ar putea fi folosit pentru a organiza o colaborare permanentă între instituțiile și personalitățile cu această preocupare din Europa de Răsărit.

Cum numărul participanților din Occident și America va fi, pare-se, mai prejos de așteptări, inițiativa aceasta îngăduie ridicarea numărului participanților la cifra necesară pentru reușita excepțională, dorită Congresului.

Structura socială a pop[oarelor] din Răsăritul Europei prezentând numeroase trăsături comune (problema cercetării și a organizării satului este cea mai însemnată dintre ele), colaborarea aceasta ar putea fi rodnică, îngăduind fiecăruia din ele să beneficieze de experiența tuturor celorlalte. Școala din București, dispunând de mijloacele cele mai însemnate și având o activitate cu care numai cercetările din Ungaria se pot compara într-o oarecare măsură, poate obține prin această organizare ceea ce merită de mult: conducerea necontestată pe tărâmul științelor sociale în toată Europa de Răsărit.

Colaborarea ar urma să fie organizată astfel: 1) o întrunire anuală într-una din țările Europei de Răsărit; 2) schimb regulat de publicații, comunicarea planurilor de lucru; 3) schimb de studenți și de cercetători; 4) publicații comune.

Cu prilejul Congresului ar putea fi organizată ședința de constituire a Uniunii. Până la Congres ar putea fi: 1) tipărit un volum în care să fie înfățișată starea cercetărilor consacrate poporului și acțiunile de organizare a vieții țărănești; 2) chemați în țară întâi invitați ai Serviciului Social și ai Institutului de Cercetări Sociale (așa încât congresiștii să-i găsească la Echipe).

În caz că rețineți această propunere, e nevoie ca:

1) Să se creeze un număr de locuri pentru tineri cercetători, propuși de Institutetele din Uniune;

2) Să se treacă în bugetul publicațiilor Congresului volumul *Cercetare și acțiune socială în Europa de Răsărit*.

3) Să se întreprindă corespondența necesară sau, mai bine, să se trimită cineva la Budapesta, Praga, Liubliana, Zagreb, Belgrad, Sofia, Ankara, Atena, Poznań, Varșovia, care să cunoască la fața locului posibilitățile și să pregătească constituirea, schimbul de stud[enți] și cercetători și volumul comun.

70. D. Gusti către A.G. [1940]

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE FILOZOFIE ȘI LITERE
Seminarul de sociologie politică și etică
Profesor D. Gusti

Dragă D-le Golopenția,

Sosit de ieri seara sunt foarte dornic să aflu *stadiul publicațiilor*. Vino, te rog, astăzi după amiază *pe la orele cinci* și, dacă se poate, fă-mi plăcerea a-mi aduce ceva volume apărute ! Bunăoară Clopotiva¹ și volumul lui frate-meu² și poate și altceva. Pe ce stradă se află „[cuvant nedescifrat] Românească“.

La revedere deci, cordial

D. Gusti

71. A.G. către D. Gusti (15.1.1940)

15. 1. 40

Stimate Domnule Profesor,

Voiam, miercurea trecută, când mi-ați acordat favoarea de a [mă] reține la masă, să vă rog să-mi îngăduiți să vă aduc la cunoștință planurile mele de viitor.

Ați ridicat atunci, de la început, Dv. această temă. Socoteați că trebuie să nu-mi compromit posibilitatea de a face știință, trecând la Institutul de Statistică și că e mai bine să rămân numai la Institutul de Științe Sociale și la Seminar, trăind din ce voi primi de la acest din urmă Institut și de la Enciclopedia României.

N-am ajuns să vorbesc, pentru că ați reluat cuvântul, de fiecare dată când porneam să vorbesc și ați socotit, apoi, peremptoriu închis subiectul.

Cu îngăduința Dv., voi înfățișa acum aceste planuri, împreună cu argumentele lor.

Cred că nu e bine să renunț la posibilitatea de a intra la Institutul Central de Statistică. Vremurile sunt nesigure, iar eu căsătorit¹. Trebuie să caut, dar, să am un post la Stat, care să ofere o leafă când sunt concentrat și o pensie², în cazul că pier în război.

Voi putea lucra destul pentru Institutul de Științe Sociale și în această condiție și voi evita să devin un bugetivor al lui.

Cred, la fel, că e bine să încuviințați să nu mai funcționez ca asistent onorific. Nu vreau să intru în Universitate pe poarta din dos a vechimilor, dinainte de momentul când voi fi socotit demn de numire. Iar, ca să intru pe merit, am nevoie de timp ca să scriu și public ceva. N-am putut face mare lucru până acum pentru că am avut în seamă într-una îndatoririle a două-trei posturi.

Iarna aceasta nici nu pot termina tot ce-mi cer Cercetările Echipelor, Sociologia și „Archives”, dacă nu-mi sporesc astfel orele de lucru disponibile.

Rugându-vă să-mi acordați sprijinul Dv. pentru ca să fiu încadrat grabnic la Institutul Central de Statistică, ceea ce mi-ar lămurii situația materială destul de precară, și să mă dispensați cu înțelegere de ținerea Seminarului, vă încredințez de simpatia mea respectuoasă și de toată gratitudinea de elev credincios.

Anton Golopenția

D-Sale D-lui Prof. D. Gusti

72. A.G. către D. Gusti (fragment de ciornă, 5.2.1940 a)

Stim[ate] d-le Profesor,

Restitui suma de lei 4.000 pe care mi-ați oferit-o spre a ușura dificultățile somajului prin care am trecut.

Alături textul propunerii către Facultate pentru numirea mea în postul de asistent. Am cerut indicațiile necesare d-lui Spineni.

Dacă această propunere ar fi încuviințată de Consiliul Facultății miercuri 7 februarie, ar fi cu puțință ca postul să fie trecut de Minister în bugetul 1940/41.

Cu îngăduința Dv., voi înfățișa motivele care m-au decis să-mi iau această îndrăzneală.

Funcționez al treilea an ca asistent onorific. În tot acest timp, puțința aceasta de a funcționa în învățământul universitar mi-a pricinuit mult sânge rău și puțin bucurii. Cu toate că Universitatea este cariera pe care mi-am dorit-o. Una din pricini o constituie¹ faptul că i-am putut consacra mult mai puțin timp decât aş fi vrut, nevoit de a munci în posturile din al căror salariu trăiam. E drept că nici alți asistenți nu pot trăi din leafa modestă pe care o primesc ; dar ei trebuie să-și completeze numai veniturile, pe când eu trebuia să mi le câștig complet. Cealaltă este de ordin sufletesc: născut mândru, poate chiar orgolios, sufăr de pe urma prelungirii provizoratului situației mele în Universitate. Am pregătirea și titlul ce se cer, pasiune pentru știință atâta cât poate avea un om și o vârstă la care Dv. erați de mult Profesor, și mulți alții conferențieri. și nu sunt numit încă nici măcar asistent. A intervenit fără îndoială circumstanța specială a pletorei de asistenți de la catedra Dv. Ea este înlăturată acum, când aceștia nu sunt decât în număr de doi și când catedra Dv., de materie experimentală este îndreptățită să aibă mai mulți.

Cei mai mulți din asistenții Facultății noastre sunt mai tineri decât mine. Încep să mă simt umilit. și prefer să mă las de Universitate, decât să mă împac cu faptul că sunt tratat în om de mâna a doua și a treia, care primește cu decenii de întârziere ceea ce alții obțin la 25 de ani.

Pricinile acestea m-au împins, și în toamnă și în iarnă, să vă rog să mă dispensați de însărcinarea de asistent onorific. M-am reținut cu greu. La toamnă nu mă voi mai putea feri să n-o fac.

Știu că pricina ultimă a acestor vicisitudini este neîncrederea Dv. în mine. Socotiți că nu sunt credincios Școlii în care m-am format. Deși se poate spune, în privința atitudinii mele științifice, cel mult că nu trag din ideile și acțiunea Dv. consecințele ce se trag în mod obișnuit. Eu am reținut din ideile și acțiunea Dv. și am luat ca punct de plecare experiența pe care mi-ați oferit-o la Ministerul Educației. Am căutat să învăț cum poate deveni mai utilă cercetarea pentru organizare și administrație. Pe alți elevi ai Dv. i-a pasionat filozofia Dv. socială, ori tehnica monografiei, ori acțiunea culturală. N-am înțeles de ce ramura, pe care o reprezenta preocuparea care mă fixase pe tulpina activității Dv., să fi fost de mai puțin preț decât celelalte. Am fost totuși pus de Dv. totdeauna pe ultimul plan și umilit necruțător prin ieșiri ale Dv. Nu mi-ați dat puțința să contribui nici la organizarea Serviciului Social, nici la organizarea Institutului de Cercetări. Planurile le-au elaborat numai camarazi de ai mei; pe ei i-ați întrebat ce vor să facă; mie mi-ați dat un post. Nu ați strigat niciodată la Vulcănescu, Herseni, Stahl, Neamțu așa cum ați strigat în numeroase rânduri la mine. V-am rugat de mai multe ori să mă lăsați să plec; lucrurile s-au aplanat de fiecare dată, pentru

că mi-a căzut mie greu să mă despart de ce mi-e drag și Dv. să mă lăsați să plec. Dar situația mea în fața Dv. nu s-a normalizat și nu e normală. Astfel, aceeași mândrie m-a silit și mă silește să nu mă simt acasă în școala românească de Sociologie. Eu știu că-i aparțin, dar Dv. mă tratați în fiu vitreg. Sentimentul acesta de provizorat mi-a tăiat elanurile și mi-a redus recolta, ca o secetă cumplită.

Mi-am dat seamă de multe ori că atașamentul meu față de preocupările Scolii Dv. mă pune în primejdia de a deveni definitiv steril. E greu să rămâi fidel când riști să condamni astfel tot ce e bun și productiv în tine. Să nu-ți pierzi încrederea în oameni și știință, când vezi că profesorul care ți-e drag și care a trezit în tine dragostea de știință, te oropsește și oropsește și dragostea ta de știință și puțința ta de a o promova, pentru că i se pare că nu ești „ortodox“. Că aveam din când în când alte vederi, asta putea arăta doar că țin la știință mai mult ca la orice. În caz că aș fi fost interesat de situații, și nu de realizări științifice, trebuia să zic da la orice, să admir fără încetare și să fiu habotnic. Iubesc știința și sunt gata să mă bat pentru ea: lucru care cred că nu e reprobabil. Faptul că nu mi-am călcat conștiința științifică nici chiar în fața Dv., formulând o rezervă, o completare, o idee nouă, nu constituie un păcat, cred, care să trebuiască pedepsit, ci poate o probă de calificare pentru activitatea științifică.

Iertați-mi confesiunea aceasta. Trebuia făcută odată. Am tot amânat-o pentru că voiam s-o fac cu viu grai. Dar îmi dau seamă că e greu să vă vorbesc un ceas. Acum m-a împins [textul se întrerupe].

73. A.G. către D. Gusti (fragment de clornă, 5.2.1940 b)

5 februarie 40

Stimate Domnule Profesor,

Mi-ați făgăduit un ceas, în care să fie vorbă despre situația mea.

Cu îngăduința Dv., prezint în aceste rânduri cele ce așteptam să vă rog și spun.

Vă rog să faceți demersurile pentru numirea mea ca asistent. Dacă propunerea în acest sens ar fi încuviințată de Consiliul Facultății miercuri, 7 februarie, ar fi cu puțință ca acest post să fie trecut de Minister în bugetul 1940/41.

Sociologia fiind materie experimentală, această sporire este cu puțință acum, când nu mai aveți decât doi asistenți bugetari. Iar la Minister propunerea Facultății n-are cum întâmpina dificultăți, dat fiind și faptul că cei ce întocmesc bugetul vă respectă și nu m-au uitat.

M-ați socotit pregătit încă de acum trei ani să îndeplinesc postul cerut și întrunesc de tot atâția ani condițiile cerute.

Am mare nevoie de reconfortul unei situații sociale certe și de bucuria de a mă vedea însfârșit intrat în Universitate.

Și am nevoie, la fel de mare, de o probă a grijii Dv. de viitorul meu. Sunt tot mai stăpânit de sentimentul că mă socotiți un colaborator capabil, dar că, stăpânit de

neîncredere, vă cade greu să faceți pentru mine mai mult decât să-mi asigurați traiul.

Regret că trebuie să scriu lucrurile acestea și să vă indispon poate. Sunt însă sigur că, dacă-mi veți acorda favorul de a judeca liniștit acest demers, îl veți găsi întemeiat. Mi-am tăcut până acum dorințele și mâhnirile. La început cu credința că pricepera și devotamentul își găsesc, până la urmă, răsplată și fără să ceri. Apoi, din simpatie pentru Dv., ca să vă scutesc de o preocupare în plus și ca să nu vă pricinuiesc supărări. Dar nu mai pot continua așa, fără a-mi primejdi echilibrul sufletesc.

Fiul vitreg al școlii române de Sociologie,

Anton Golopenția

74. A.G. către D. Gusti (5.2.1940 c)

Stim[ate domnule Profesor]

Vă remit textul propunerii către Facultate pentru numirea mea pe postul de asistent. Am cerut indicațiile necesare d-lui Spineni. Dacă această propunere ar fi încuviințată de Consiliul Facultății miercuri 7 februarie, ar fi cu putință ca postul să fie trecut de Minister în bugetul 1940/41.

Știu că mă socotiți demn de acest post. Vă rog stăruitor să nu lăsați să treacă prilejul acesta de numire. Am nevoie de o certitudine, după toate multe provizoratele prin care am trecut în anii din urmă.

Sănătatea fiind în înțelesul larg al termenului, starea care îngăduie randamentul optim manual și intelectual, ea nu poate fi [textul se întrerupe].

75. D. Gusti și Al. Costin către Ștefania și Anton Golopenția ([5.3.1942])

INSTITUTUL DE ȘTIINȚE SOCIALE AL ROMÂNIEI

București III

Piața Romană, 6 – Telefon 2-07.39

Scumpe Domnule Coleg,

Vă rugăm cu toată insistența colegială să luați parte la Adunarea Generală a Institutului nostru, care va avea loc în ziua de sâmbătă 14 martie a.c., orele 16 precis, în locul ședinței plenary care v-a fost anunțată pentru aceeași zi, la sediul Institutului, Palatul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale, Piața Mussolini (fostă Romană) No. 6.

SOCĂȘOLBUC

La ordinea zilei:

1. Comemorarea fostului Secretar General al Institutului, Prof. Virgil Madgearu;
2. Darea de seamă a Secretarului General, d-l Alexandru Costin asupra activității Institutului;
3. Darea de seamă asupra situației financiare, descărcarea de gestiune și aprobarea bugetului;
4. Ratificarea cooptării d-lui Prof. Mihai A. Antonescu, Vice-Președintele Consiliului de Miniștri, și a d-lui Prof. G. Bușilă, Ministrul Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor, ca membri în Comitet și desemnați Vice-Președinți ai Institutului;
5. Dezbateri și stabilirea planului de lucru;
6. Organizarea secțiilor.

În vederea reînceptării activității și organizării definitive a Institutului, vă rugăm călduros să luați parte la această ședință, iar în cazul când, din diferite împrejurări, ați fi împiedicat a veni și a continua colaborarea D-voastră la Institut, să ne încunoștiințați în scris, cu cel puțin trei zile înainte de data Adunării Generale.

Primiți vă rugăm, scumpe Doamne Coleg, expresiunea celor mai alese sentimente colegiale.

Președinte D. Gusti
Secretar General Al. Costin

Doamnei și Domnului Anton Golopenția, str. Dr. Lister 4 [sic!], Loco

76. Dimitrie Gusti către A.G. (13.9.1942)

Odessa, 13.9.1942

Dragul meu Golopenția,

Spune preotului din Kantakuzinka că am vorbit și mi s-a promis să i se dea 200 de mărci pe lună și un cântăreț. Să se adreseze, dacă poate, ori prin unul din D-voastră, la protopopul Țincoca din Odessa, care și-a notat numele și adresa preotului pentru cele de mai sus!

Pe Herseni n-am putut să-l văd, deși știa că vin și mi-a zis că mă va primi la Odessa chiar la gară. Desigur că, *pentru moment*, nu mai are nevoie de mine, acum, ci de – guvernator! Fiecare la rândul lui!

Îți mulțumesc încă o dată pentru toate atențiile și, mai ales, pentru bucuria prilejuită de statul meu printre D-voastră! Îți urez din inimă succes deplin, în plină sănătate și aceeași voieșie.

Cu toată dragostea,

D. Gusti

77. D. Gusti către A.G. (26.11.1942)

26 noiembrie 1942

ACADEMIA ROMÂNĂ

București

Calea Victoriei, 125

Scumpe și Iubite Domnule Golopenția,

Îți trimit salutul meu prietenesc și cald prin D-l Levente!

Să te întorci sănătos și cu roade îmbelșugate ! Nu uita „Sociologia Românească“ ! Trimete un material urgent. Trebuia de mult dat la tipar ! La Academie am vorbit în ședință astăzi de străduințele și rezultatele, științifice și naționale, ale operei D-tale.

Când ne revii?

Urez tuturor sănătate și voie bună de echipier ! Îmbrățișez pe toți și în special pe D-ta. Cu aceeași veche și bună prietenie,

D. Gusti

Comunică-mi imediat *noua* adresă !

Domnului Anton Golopenția, prin Domnul Levente

ACADEMIA ROMÂNĂ, București

78. A.G. către D. Gusti (fragment de scrisoare, 14.8.1945)

Marti, 14. 8. 45

Stimate Domnule Profesor,

Sâmbătă 11. 8 seara au sosit ultimii membri ai echipei. Suntem zece: soția mea, D-na Apolzan, Retegan, Betea, Biji, Apostol, Economu, Bran și Săndulescu. D-l Bauh a sosit vineri și pleacă mâine, cu o recoltă care-l mulțumește: târgul de la Reghin, duminica în sat, o înmormântare într-un cătun al satului, la pădure.

Duminecă am informat satul despre intenția noastră. Am vorbit sătenilor în fața primăriei, intelectualilor la școală. Betea a căutat să câștige interesul școlărimii vorbindu-i pe lunca unde a avut loc un match de fotbal cu școlarii din satul vecin. Bunăvoință destulă, colaborări puține.

Viața e scumpă și aprovizionarea grea, atât de pe urma războiului cât și a firii socotite și mândre a oamenilor (strângători și neavizați la vânzări mărunte de ouă, lapte, brânză, pe care le consumă singuri). Cu oarecare echilibristică o vom scoate la cale sărăcăcios cu cei 2.000 lei pe zi și ne vom aduce proviziile de la târgul din Reghin.

SOCİETATEA L BUC

Satul și regiunea sunt interesante. Iată o caracterizare provizorie a voinței sociale a Hodacului:

1. Regiune de munte cu puțin teren arabil.
2. Prim mijloc de a spori posibilitățile de trai și de a asigura creșterea numerică a populației: industria forestieră, care e veche în regiune și care oferă câștiguri permanente. Azi, munca forestieră ocupă locul întâi printre sursele de trai ale satului, înlesnind și contactul cu lumea prin calea ferată forestieră (40 km).
3. Alt mijloc de a spori posibilitățile de trai: dublarea satelor din vale „de pe râu” cu cătune „în pădure”.
4. Lemnăritul a determinat o anumită mobilitate și spirit de inițiativă (plutăritul, care se practica intens până la 1900, i-a purtat departe, ca păstoritul pe sibieni) care le-a îngăduit să abordeze felurite ocupații anexe („speculații”: lemn vândut în șes pe grâne, precupeție cu cai, vite etc.).
5. De pe urma stării economice prospere: evoluție demografică pozitivă, fără emigrări și scăderea bruscă a nașterilor (surplusul constant a putut fi cazat în loc, astfel încât azi Hodacul numără 4.300 suflete, Ibăneștii 4.500).
6. O structură socială mai nivelată decât în satele pur agricole și pur pastorale. De pe urma prosperității și mobilității, un proces activ de ascensiune socială, care se manifestă printr-un număr considerabil de intelectuali ieșiți din sat.
7. Oameni chipeși, bine făcuți și demni. Dar, de pe urma muncii la pădure și la vite (târle), cazuri destul de numeroase de tuberculoză.
8. Stare culturală relativ bună, datorită faptului că munca de la pădure nu reclamă copiii și în pădure și îngăduie îmbrăcarea lor (industrie casnică activă, mai multe piue în sat).
9. Administrație locală cu participare vie la conducerea comunei. Conștiința politică dezvoltată, dar dominată de opoziția româno-maghiară (satul a avut rol în revoluția de la 48, luptele politice ale românilor din Ardeal).
10. Ascensiunea economică constantă a regiunii pare a fi însoțită de pierderea structurii comunitare și adoptarea celei individualiste (*Gesellschaft*). Inițiative individuale, numeroase asociații culturale încă de pe la 1880. Costumul păstrat cu ostentație pentru sărbători, ca o afirmare a bunei stări. Atitudinile magice canalizate de biserică (molitve, binecuvântări, rugăciuni pentru toate nevoile), ceremoniile păstrate ca prilejuri de afirmare a bunei stări și de întâlnire.

O regiune, fără îndoială, interesantă. Fac toate diligențele ca timpul scurt, de mai puțin de trei săptămâni, să ne îngăduie constatarea esențialului.

La 21. 8 vor sosi D-nii Boieru și Chibulcuteanu cu cei 48 de clevi ai școlii de cenzori statistici de plasă, care vor executa recensămintele anunțate în scrisoarea anterioară. —

Nu vă preocupați prea mult de ceea ce socotiți ereziile mele. Vă iubesc ca pe un părinte, mă știu elevul Dv. Iubesc însă Sociologia și monografia și sunt preocupat de ele. Le-aș dori duse mai departe, perfecționate. Prea tenace în

această iubire pentru știință, și pentru adevărul științific și, poate din nefericire, cu totul lipsit de aptitudini de adaptare socială, mă credeți mai puțin atașat decât aș tot [textul se întrerupe, lipsind ultima fișă].

79. D. Gusti către Mladenatz [1948–1949]

INSTITUTUL SOCIAL ROMÂN
INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIALE AL ROMÂNIEI
București III – Piața Romană

Scumpe Domnule Mladenatz,

Alătur o notiță (prea scurtă) despre activitatea D-lui Anton Golopenția (fără îndoială un fruntaș al generației sale !)

Cu mare modestie, D-l A. Golopenția, la sfârșitul notiței scrie: „între 1941–1948 toate publicațiile Institutului Central de Statistică”. Nu enumeră însă care sunt aceste publicații și câte! Ei bine, noi le cunoaștem, că-s multe și de o mare importanță statistică.

Dacă reușiți să-l dobândiți pentru noua Facultate, pe D-l Golopenția, eu din inimă vă felicit. Ați face cea mai fericită alegere! Cu vechia prietenie și deosebită afecție și sinceră apreciere,

Dimitrie Gusti

Note și comentarii

Dimitrie Gusti (1880–1955) a fost una din marile figuri ale culturii românești din prima jumătate a secolului XX. Sociolog cu interese multiple în filozofie, etică, politologie, mare profesor, desăvârșit organizator, el a știut să-și alăture pe viață tineri intenși și competenți, împreună cu care a abordat marile probleme care se puneau societății românești: reorganizarea învățământului, cu apropierea necesară de realitatea industrială și comercială a dezvoltării și modernizării țării; starea sanitară a satelor românești; căutarea de deuseuri pentru populația rurală care nu-și putea acoperi nevoile de trai exclusiv din agricultură; mai târziu, problemele războiului și ale păcii etc. Munca lui D. Gusti și a Școlii sale de sociologie s-a făcut nu numai la Universitate, cu studenți, ci și în și prin multiplele instituții create de către profesor: Institutul Social Român (1921–1948), Muzeul Satului (1936), Serviciul Social (1939), Consiliul Național de Cercetări Științifice (1947–1948), sau în cadrul Ministerului Instrucțiunii, Cultelor și Artelor și al Academiei Române, pe care le-a condus temporar. Reviste de prestigiu întemeiate de D. Gusti, cum au fost „Arhiva pentru știința și reforma socială”, sau „Sociologie românească” și, alături de ele, *Enciclopedia României* (4 vol.) au animat și regrupat forțele intelectuale ale țării în proiecte de anvergură, cu potențial real.